SLOVENSKÁ REČ

časopis Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied pre výskum slovenského jazyka

HLAVNÝ REDAKTOR
Štefan Peciar
VÝKONNÝ REDAKTOR
František Kočiš
REDAKČNÁ RADA
Ferdinand Buffa, Ladislav Dvonč, Ján Findra, Mária Ivanová-Šalingová, Eugen Jóna, Ján Kačala, František Kočiš, Jozef Mistrík, Jozef Mlacek, Pavel Ondrus, Štefan Peciar, Jozef Ružička

REDAKCIA
884 16 Bratislava, Nálepkova 26

OBSAH

J. Ružička, Hlavné črty a úlohy slovenskej jazykovedy 3
L. Dvonč, Zdomácnené a nezdomácnené cudzie miestne názvy v spisovnej slovenčine . . . 10
A. Pršo, Vývin významu slovies *nadať/nadávať* 16
M. Majtán, O názve obce *Šuľa* 25
N. I. Dzendzelivská, Slová z detskej lexiky v slovenských nárečiach na území USSR . . 27

DISKUSIE

J. Rybák, O význame imperatívnych tvarov slovesa *ísť* 34
J. Jacko, Poznámky k vzorom *dlaň* a *kosť* . 40
J. Kaňa, O prepisovaní dvoch zvláštnych islandských písmen 46

SPRÁVY A POSUDKY

O prácach na Slovanskom jazykovom atlase. A. Habovštiak 49
Russkaja dialektologija. I. Ripka 52
Nové periodikum o frazeológii v sovietskej jazykovede. J. Mlacek 55

ROZLIČNOSTI

Ďalšie významy slovesa *biť*. Š. Lipták . . 58
Rét, Récia, Rétoromán a ich odvodeniny. L. Dvonč 59
Rakúsky — Rakúšan? L. Dvonč 60
O prídavnom mene k názvu *Brescia*. L. Dvonč 61
O skloňovaní názvov *Tajo* a *Tejo* a o ich derivátoch. L. Dvonč 63

SLOVENSKÁ REČ

časopis pre výskum slovenského jazyka

ROČNÍK 39, 1974

SLOVENSKÁ AKADÉMIA VIED
JAZYKOVEDNÝ ÚSTAV ĽUDOVÍTA ŠTÚRA

VEDA, VYDAVATEĽSTVO
SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED BRATISLAVA

SLOVENSKÁ
REČ

ROČNÍK 39 — 1974

Jozef Ružička

HLAVNÉ ČRTY A ÚLOHY SLOVENSKEJ JAZYKOVEDY

1.0. Súčasná slovenská jazykoveda má značné pracovné kapacity: popri akademických a školských výskumných ústavoch úspešne pracujú jazykovedné katedry na dvoch filozofických fakultách (Bratislava a Prešov) a na štyroch pedagogických fakultách (Trnava, Nitra, Banská Bystrica a Prešov). Osobitne treba pripomenúť narastajúcu spoluprácu medzi všetkými pracoviskami. Pred niekoľkými rokmi sme kritizovali nízku kvalifikačnú štruktúru jazykovedných pracovísk, menovite niektorých vysokoškolských katedier.[1] Dnes sa už aj táto prekážka prekonáva, resp. v značnej miere sa už aj prekonala: pribudlo totiž nielen kandidátov a doktorov filologických vied, ale aj docentov a profesorov v odbore slovakistiky, slavistiky, rusistiky, ukrajinistiky, hungaristiky, germanistiky, anglistiky, klasickej filológie aj orientalistiky.

Dynamicky sa rozvíjajúca socialistická spoločnosť teda umožňuje najmä kvalitatívny rozvoj slovenskej jazykovedy, hoci ju nestavia medzi preferované spoločenské vedy a nepodporuje ju v kvantitatívnom raste. Súčasná politika vedy vymedzuje slovenskej jazykovede nateraz ustálené miesto a vyžaduje od nej zodpovednú prácu: základný výskum s osobitným zreteľom na problémy, ktoré majú význam pre rozvoj socializmu v domácich aj medzinárodných súvislostiach. Sú to úlohy nesmierne zložité a kvantitatívne aj kvalitatívne náročné. Pritom sa už dnes pociťuje, že naše jazykovedné pracoviská nie sú na ich riešenie primerane pripravené: doteraz nie sú plne dobudované a navyše nemajú ani optimálny kádrový profil. To je najvážnejšia prekážka v rozvoji odboru, ktorá sa nedá vyriešiť iba odkrývaním vnútorných rezerv a hľadaním efektívnejších pracovných postupov. Najmä Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV a Kabinet fonetiky FFUK treba dobudovať čím skôr aspoň na úroveň stredne veľkých pracovísk.

[1] Pozri text môjho prejavu na valnom zhromaždení Združenia slovenských jazykovedcov v Nitre dňa 11. 12. 1967 *Spisovný jazyk a jazyková kultúra v škole*. Slovenská reč, *33*, 1968, s. 129—137.

1.1. Pri organizácii výskumu má základnú úlohu plánovanie a koordinovanie práce na všetkých pracoviskách. Aj z tohto aspektu treba pripomenúť a riešiť niekoľko vážnych nedostatkov. Pri koordinácii hlavnej úlohy *VIII-7-7 Štruktúra a vývin slovenčiny* sa napr. ukázalo ako veľká chyba, že sa nateraz v dostačujúcej miere neplánuje a nekoordinuje ani výskum slovenčiny: na niektorých vysokoškolských pracoviskách sa význam štátneho programu základného výskumu totiž nedoceňuje (často aj z osobných a prestížnych dôvodov, teda nielen pre obmedzenie sa na pedagogické úlohy) a tým sa umožňuje, ba aj podporuje nekontrolovateľné, individualisticky roztrieštené, ba dakedy aj metodologicky zastarané spracúvanie okrajových, až únikových tém. Škoda, že aj v súčasnej slovakistike dochádza k duplicitným akciám (napr. v oblasti dialektológie). Ešte väčšie nedostatky sa však prejavujú inde než v slovakistike, najmä vo filológiách, ktoré vôbec nie sú zahrnuté do ústredného plánu. Iba rusistika je na tom lepšie. Tzv. moderné čiže západné filológie sú na tom najhoršie (a to aj v celoštátnom rozsahu). Azda práve tento nedostatok v plánovaní práce je príčinou toho neradostného stavu, že doteraz nemáme ani stredné slovníky a gramatiky, ani priemerné konfrontačné opisy hlavných cudzích jazykov. Zdá sa, že v pozadí tohto stavu na niektorých pracoviskách bola a aj doteraz je nedostačujúco uplatňovaná vedúca úloha strany.

1.2. S uvedeným rezervovaným postojom k plánovaniu práce súvisia aj isté nedostatky v kádrovej práci: niektorí vedúci pracovníci nemali, ba ešte ani dnes nemajú dosť trpezlivosti pri vyhľadávaní a výchove vedeckého dorastu, ba nemajú ani dosť ochoty obnovovať kádre pracovísk uvoľňovaním neperspektívnych pracovníkov. Pretože sa pracovná kapacita našich pracovísk môže nateraz zväčšovať takmer výlučne iba odkrývaním a využívaním vnútorných rezerv, nie je správne, keď sa metódy kádrovej práce pružnejšie neprispôsobujú ani dnešnému stavu, ba ani perspektívam jazykovedných pracovísk v Slovenskej akadémii vied a ani na vysokých školách. Chýba teda maximálna zodpovednosť pri vedení pracovísk: kádrovú prácu treba pokladať za súčasť úsilia dosiahnuť optimálny profil jazykovedných pracovísk, ako aj zaručiť ich perspektívny vývin v záujme organického rozvoja celej jazykovedy.

1.3. Spomenutú výchovnú a usmerňujúcu zložku práce však nepreceňujeme, keď ju takto zdôrazňujeme, ba skôr ju ešte stále nedoceňujeme, pretože dnes už nemožno obchádzať skutočnosť, že sa aj pred slovenskú jazykovedu stavajú čoraz náročnejšie úlohy národného, celoštátneho aj medzinárodného dosahu. Ešte sme nesplnili hlavné vlastivedné úlohy, a vývin spoločnosti nás núti ísť ďalej. Napríklad bilaterálne a multilaterálne dohody medzi socialistickými akadémiami vied alebo účasť na práci rozličných československých aj medzinárodných slavistických a iných pra-

covných komisií formulujú aj pre slovenskú jazykovedu nové a veľmi významné úlohy: ich rozsah a najmä ich náročnosť sa pritom stále zväčšujú. Napriek tomu sa všetky tieto úlohy doteraz plnili načas. Mnohonásobne sa však tým zaťažili najmä skúsenejší vedeckí pracovníci: a práve u nich sa už v povážlivej miere prejavujú neurózy ako choroby z povolania, takže omladzovanie a intenzívna výchova kádrov sú nevyhnutné.

1.4. Dôležitou úlohou našich vedúcich pracovísk je aj rozvoj metód výskumu. Netreba totiž zakrývať skutočnosť, že najviac slabých miest nachádzame aj teraz práve v metodológii, hoci sa aj v tejto oblasti dosiahli pozoruhodné výsledky. V slovenskej jazykovede sa totiž zavše pracuje aj veľmi staromódne a v dôsledku toho neefektívne. Nejde však o to, či sa uplatňuje ako samozrejmosť kolektívna čiže tímová práca (ktorej metodológia podlieha verejnej kontrole celých pracovísk), ale ide najmä o to, že sa pri individuálnom (lepšie povedané: individualistickom) výskume pracuje často metódami, ktoré patria do dávnej minulosti. Preto vcelku zaostávame značnejšie za svetovým priemerom. Tu by sme mohli uviesť príklady z každej filológie, teda aj zo slovakistiky, najmä však z výskumu dejín slovenčiny. Vznikajú síce pritom zavše aj veľmi rozsiahle materiálové práce, veľké knihy, ale ich vedecký prínos nie je úmerný rozsahu ani vynaloženej spoločenskej práci.

Na druhej strane treba však uviesť aj to, že sa najviac používajú — a to sa týka prevažnej časti celej slovenskej jazykovedy — metódy štruktúrnej lingvistiky. Ide tu o zisťovanie a výklad systémovej determinácie jazykových javov, a teda nie o aplikáciu štrukturalizmu ako filozofickej teórie. Preto výsledky tejto štruktúrnej lingvistiky sú aj u nás na Slovensku pozoruhodné a sú dôležité tak pre ďalší rozvoj jazykovedy, ako aj pre spoluprácu jazykovedy s inými susednými vednými odbormi. To isté sa vzťahuje aj na výsledky, ktoré sa dosahujú matematickými a matematickologickými metódami. Lenže aj tu treba spomenúť, že ani tieto nové a módne metódy nie sú všemocné: ich možnosti sa ukazujú obmedzené, hoci sa ešte nedávno tvrdilo o nich, že sú to nevyhnutné a výlučné predpoklady exaktnej lingvistickej práce.[2]

Osobitne treba upozorniť, že sa v doterajšej slovenskej jazykovede málo

[2] Tu možno uviesť diskusiu o reálnosti, resp. nereálnosti strojového prekladu a niektorých iných moderných projektov v celosvetovej jazykovede, ako na to poukázal F. P. Filin v štúdii *O nekotorych filosofskich problemach jazykoznanija*. In: Leninizm i teoretičeskije problemy jazykoznanija. Moskva 1970, s. 7—24.

Zo slovakistiky, resp. slavistiky vzhľadom na slovenčinu, treba upozorniť na pochybenosť glottochronológie, podľa ktorej otázka vzniku, resp. odštiepenia jednotlivých slovanských jazykov a najmä slovenčiny sa dostala do kuriózneho svetla, pretože napr. jeden projekt kladie vznik slovenčiny do druhej polovice 18. storočia (autori M. Čejka a A. Lamprecht), druhý do 15. storočia (autor V. Krupa) a tretí do 10. storočia (autor I. Fodor).

uplatňuje úsilie odkryť a vysvetliť dialektickú determináciu jazykových javov, hoci sa uznáva ako samozrejmosť, že sa dialektická metóda osvedčuje ako najvšeobecnejšia a najefektívnejšia. Zdá sa, že touto metódou bude možno prekonať aj rozličné nedostatky štrukturalizmu, ako je povedzme nevyhnutný protiklad synchrónie a diachrónie, hlásaný v európskej jazykovede od začiatku nášho storočia.[3] Dialektická metóda sa bude musieť uplatniť v celom rozsahu, práve tak ako aj princípy vedeckého svetonáhľadu pri analýze jazykového systému a jeho vzťahov k rozličným sférám spoločenskej reality. Aj v tejto súvislosti treba požadovať, aby jazykoveda zostala vedou v plnom zmysle slova, aby nezanedbávala základný výskum, lenže aby sa ani nezatvárala pred požiadavkami spoločenskej praxe. Aj jazykoveda patrí do spoločenskej nadstavby, žije z prostriedkov spoločnosti, a preto má tejto spoločnosti pri riešení jej úloh a pri realizácii jej cieľov pomáhať vedome a v plnej miere. V tom spočíva stranícksť vedy.

1.5. Napokon treba poukázať na značnú odbornú a národnú izoláciu jazykového výskumu na Slovensku: nebolo a ani teraz nieto dosť pochopenia nielen pre interdisciplinárne úlohy, ale vôbec pre spoluprácu so susednými (nejazykovednými) odbormi, a navyše — pozoruhodnejšie sa dosiaľ nerozvíjala ani cieľavedomá spolupráca s českými jazykovednými pracoviskami, hoci sa na niektorých slovakistických úlohách zúčastňovali aj českí jazykovedci ako konzultanti a oponenti. Je pochopiteľné, že tu ide o spoluzodpovednosť všetkých zainteresovaných — a to tak za terajší stav, ako aj za budúci vývin.

1.6. Odstránenie uvedených ideologických, teoretických aj organizačných nedostatkov je možné, hoci si to vyžiada veľa práce, najmä však spoločné úsilie všetkých pracovísk a ich kolektívov. Bude to práca predovšetkým teoretická, a preto treba počítať s pomocou vedúcich jazykovedných pracovísk vo všetkých socialistických krajinách.

2.0. Ak doteraz predložené myšlienky a ich formulácie prijmeme ako dostačujúce, môžeme zhrnúť hlavné úlohy súčasnej slovenskej jazykovedy do nasledujúcich šiestich bodov.

2.1. Na všetkých našich jazykovedných pracoviskách a vo všetkých inštitúciách bude treba naďalej posilňovať vedúcu úlohu KSČ a uplatňovať ju tak, aby sa požiadavky socialistickej politiky vedy prenášali do každodennej výskumnej a spoločenskej práce principiálne a bez nepopu-

[3] U nás sa poukázalo na to vo fonológii napr. požiadavkou, aby sa popri synchrónnej fonológii rozvíjala aj diachrónna fonológia (na čs. kolokviu o otázkach fonetiky a fonológie v roku 1965), ako aj požiadavkou, aby sa fonológia neobmedzovala na určenie fonémy jej miestom v systéme (napr. v diskusii o Paulinyho *Fonológii spisovnej slovenčiny* v časopise Slovenská reč, *28*, 1963).

lárnych administratívnych zásahov. Iba takto sa bude môcť v krátkom čase dosiahnuť adekvátnejšie hodnotenie jazykovedy, dosiahnuť v nasledujúcej päťročnici aj kádrové a materiálne dobudovanie vedúcich jazykovedných pracovísk v rámci Slovenskej akadémie vied aj vysokého školstva v SSR, t. j. menovite Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra a Kabinetu fonetiky FFUK. Dnešné pracoviská sa musia na to pripraviť: ide predovšetkým o získanie, odbornú výchovu a ideologickú prípravu dorastu pre vedeckú aj odbornú prácu. Rozhodujúcu úlohu má pri tom interná ašpirantúra.

2.2. Jazykovedná teória by sa mala budovať spoločným úsilím všetkých zainteresovaných jazykovedcov. Pretože ide o teóriu marxistickej jazykovedy, bolo by najúčelnejšie utvoriť zodpovedný medzinárodný pracovný orgán: azda najlepšie by bolo založiť stálu medzinárodnú komisiu zo zástupcov vedúcich jazykovedných pracovísk všetkých socialistických krajín, ktorá by mala v programe etapovite vypracúvať teóriu marxisticko-leninsky orientovanej jazykovedy a koordinovať jej výskum v medzinárodnom rozsahu. Takto by sme boli jednoznačne nútení rozvinúť bázu pre všeobecnú jazykovedu aj u nás, na univerzitách i v Akadémii.

K tomu patrí ďalšia požiadavka. — Na úspešnú prácu tejto medzinárodnej komisie treba sa na domácich pracoviskách pripraviť najmä ideologicky. Je nevyhnutné, aby sa vedúci pracovníci na každom pracovisku starali o sústavné ideologické a ideologicko-metodologické vzdelávanie všetkých vedeckých pracovníkov. Iba tak možno očakávať, že sa závery medzinárodnej komisie budú s úžitkom prenášať do práce našich pracovísk a že by sa pod vedením medzinárodnej vrcholnej komisie podarilo koordinovať teoretickú prácu všetkých jazykovedcov a tak uskutočňovať racionálnu deľbu práce na najvyššej ideologickej a metodologickej úrovni.

2.3. Doterajšia medzinárodná spolupráca na konkrétnych úlohách by sa mala nielen udržiavať, ale mohla by sa aj naďalej rozvíjať a prehlbovať, hoci to značí narastanie náročných pracovných a organizačných povinností. Pritom sa treba starať o to, aby sa táto spolupráca opierala o pracoviská ako celky, a nie iba o vyvolených jednotlivcov. Preto napríklad odborné komisie pri Medzinárodnom komitéte slavistov nech naďalej pracujú na riešení vybratých základných otázok svojich odborov, lenže je nevyhnutné, aby sa ich práca opierala o sieť zodpovedajúcich celoštátnych a národných komisií, ktoré by sa mali postarať o väzbu tejto práce s výskumnými pracoviskami. Iba tak bude možno dosiahnuť potrebnú koordináciu a integráciu celého slavistického výskumu, ako aj zaistiť plnenie konkrétnych úloh, ktoré pripadnú slovenskej jazykovede ako rovnocennému účastníkovi na tejto spolupráci.

Tu však treba vziať do úvahy reálne možnosti slovenskej jazykovedy. Ukazuje sa, že bez dobudovania hlavných pracovísk nebudeme mať dosť

ľudí ani dosť prostriedkov na rovnomerné plnenie všetkých pracovných úloh a medzinárodných záväzkov. Preto si treba dobre rozmyslieť, čomu dať prednosť. Ukazuje sa napríklad, že by síce bolo veľmi užitočné rozvinúť medzinárodnú spoluprácu aj mimo rámca slavistiky (ako sa to začína realizovať v ústavnom pláne Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra, a to v téme týkajúcej sa konfrontácie slovenčiny s neslovanskými jazykmi, t. j. s maďarčinou, nemčinou a angličtinou), lenže je otázka, či by sme potom vystačili držať krok s partnermi a súčasne plniť aj ostatné úlohy našich výskumných a pedagogických pracovísk.

2.4. Narastajúce úlohy slovenskej jazykovedy si vyžadujú isté úpravy aj v metódach práce. Na riešenie kľúčových otázok základného i aplikačného výskumu treba zvolávať slovenské alebo aj celoštátne (československé) porady, aby sa v maximálnej miere zaisťovala vnútorná jednota slovenskej, resp. aj československej jazykovedy, ako aj jej reprezentácie v zahraničí. Aj tu si však treba stanoviť hierarchiu úloh. Veľmi aktuálna by bola napr. celoštátna konferencia o teórii spisovného jazyka a o jeho fungovaní v socialistickej spoločnosti: výsledky tejto konferencie by rovnakou mierou poslúžili slovenskej i českej jazykovede, najmä slovakistike a bohemistike. Rovnako aktuálna by bola aj slovenská konferencia o periodizácii novšieho vývoja spisovnej slovenčiny, ako aj o vzťahu národov a jazykov v socialistickom štáte i vo zväzku socialistických štátov. Mimoriadny význam by mohla mať aj širšie osnovaná porada (azda aj medzinárodná konferencia s hojnou účasťou zahraničných slavistov) o vzniku a najstaršom vývine slovenčiny v rámci slovanských jazykov: výsledky tohto rokovania by mohli ozdraviť aj niektoré prvky v československých vzťahoch. Pri organizácii týchto podujatí môže mať vedúcu organizačnú úlohu Slovenská jazykovedná spoločnosť, keďže ide nielen o náročné odborné podujatie, lež aj o podujatie s ďalekosiahlym spoločenským dosahom.

2.5. Do štátneho programu základného výskumu treba postupne zaradiť celý výskum (rozumej: hlavné výskumné úlohy každého pracoviska), aby sa celá slovenská jazykoveda mohla viesť správnym smerom (ako ho vytýčili vypracované a schválené prognózy jazykovedného výskumu) a aby sa v nej posilnili tie projekty, ktoré sú potrebné na rozvoj základného výskumu a tiež na väzbu tohto výskumu s praxou. Pri koordinácii výskumných úloh slovenskej jazykovedy sa možno oprieť aj o dohodu medzi Ministerstvom školstva SSR a Slovenskou akadémiou vied o vzájomnej spolupráci a pomoci, ako aj o uznesenie XXXII. valného zhromaždenia SAV.

Koordinácii jazykovedného výskumu bude však treba venovať v budúcnosti väčšiu pozornosť ako doteraz: do tejto práce by sa účinnejšie

mali zapájať aj akademické a vysokoškolské vedecké kolégiá. Doteraz existujúca viackoľajnosť nevedie k väčším úspechom.

2.6. Aj plánovaniu výskumnej práce treba venovať na každom pracovisku väčšiu pozornosť ako doteraz. Pri spresňovaní výskumných a iných pracovných plánov na budúce roky (teda aj pri príprave štátneho programu základného výskumu na budúcu päťročnicu) treba dbať o to, aby sa kapacity pracovísk rozčleňovali úmerne podľa dôležitosti jednotlivých projektov a čiastkových úloh; iba tak sa budú môcť postaviť reálne pracovné plány. Východiskom musí byť pevnejšia hierarchia úloh zladená s kapacitou každého pracoviska. Vedeckým radám jednotlivých pracovísk by mali v tom pomáhať vedecké kolégiá, ako aj riadiace inštancie štátneho programu základného výskumu.

Osobitnú pozornosť si zasluhujú tieto úlohy:

Nástojčivý je výskum lexiky. Viac by sa mal zdôrazniť historický, etymologický a typologický výskum slovenskej lexiky, ako aj výskum funkčného rozvrstvenia súčasnej slovnej zásoby. Pre potreby praxe má značný význam starostlivosť o terminológiu.

Rovnako dôležitý pre súčasnú socialistickú spoločnosť je aj výskum a kodifikácia slovenskej spisovnej výslovnosti. Aj výchovná práca v tejto oblasti (v spolupráci so školstvom a redakciami rozhlasu, televízie a filmu) má ďalekosiahly význam kultúrny i politický.

Okrem nevyhnutnej a stálej slovakistickej pomoci jazykovej praxi treba podporovať aplikačný výskum ostatných filológií, ako aj tvorbu praktických dvojjazyčných príručiek (t. j. slovníkov, gramatík a učebníc). Jazykovedci by mali mať viac vplyvu pri utváraní nového profilu škôl I. a II. cyklu.

2.7. Tieto úlohy by sa mali v celom rozsahu dostať do pracovných plánov jazykovedných pracovísk a inštitúcií aspoň v nasledujúcej päťročnici. Naznačené úlohy slovenskej jazykovedy sú náročné a zložité. Preto sa budú môcť riešiť iba etapovite.

Tak ako konsolidácia jazykovedných pracovísk v pokrízových rokoch, aj aktivizácia slovenskej jazykovedy je zložitý proces; preto aj menšie úspechy v naznačenom smere si vyžiadajú veľa intenzívnej práce a trpezlivosti všetkých zložiek, teda nielen všetkých jazykovedcov a jazykovedných pracovísk, ale aj príslušných straníckych a rezortných orgánov.

Poznámka redakcie: Podstatnú časť tohto príspevku predniesol autor na seminári o marxistickej jazykovede 17. mája 1973 v Prahe.

Ladislav Dvonč

ZDOMÁCNENÉ A NEZDOMÁCNENÉ CUDZIE MIESTNE NÁZVY V SPISOVNEJ SLOVENČINE

V osobitnej štúdii[1] sme podali rozbor spracovania zdomácnených podôb cudzích názvov miest v 6. diele Slovníka slovenského jazyka, v časti *Zemepisné názvy*. V tomto slovníku sa však nevyčerpávajú všetky prípady, v ktorých sa v spisovnej slovenčine používajú popri nezdomácnených cudzích vlastných menách miest aj zdomácnené podoby. V tomto príspevku chceme venovať pozornosť práve týmto názvom, a tak podať relatívne úplný obraz o používaní nezdomácnených a zdomácnených názvov miest v spisovnej slovenčine. Jednotlivé názvy budeme pritom preberať podľa štátov, resp. krajín. Na základe takéhoto rozboru sa pokúsime zistiť, v ktorých prípadoch sa uplatňujú zdomácnené podoby.

Z územia Maďarska treba zaznamenať slovenské názvy obcí, ktoré sú alebo boli osídlené Slovákmi. Tieto názvy sa niekedy ešte vyskytujú vo vlastivednej odbornej literatúre (v jazykovedných, historických alebo národopisných prácach); dnes sa skôr iba zaznamenávajú, ale bežne sa nepoužívajú. Zo šiestich osád sú to *Ďurovo* (maď. *Gyuró*), *Tordaš* (maď. *Tordas*), *Baračka* (maď. *Baracska*), *Šúr* (maď. *Sur*), *Veleg* (maď. dnes *Nagyveleg*) a *Čerňa* (maď. *Csernya*) (D. Dudok, *Nárečie Pivnice v Báčke*, Martin 1972, s. 16), obec *Tardos* (po slovensky *Tardoš*) (J. Štolc, *Nárečie troch slovenských ostrovov v Maďarsku*, Bratislava 1949, 21), *v Tardoši* (J. Štolc, *Slovenské jazykové ostrovy na Dolnej zemi ako predmet jazykovedného výskumu*, zb. Slováci v zahraničí 1, Bratislava 1970, s. 44), ale: *v Tardosi* (tamže, s. 42). Ako vidieť, tieto zdomácnené podoby sa už používajú v pomerne obmedzenej miere, preto sa celkom oprávnene nezaznačujú v Slovníku slovenského jazyka.

S podobnou situáciou sa stretávame pri názvoch z územia Juhoslávie. Aj tu ide o názvy obcí, ktoré obývajú Slováci. Na rozdiel od názvov z územia Maďarska sa však tieto zdomácnené a či slovenské podoby nepoužívajú iba v odbornej tlači, ale aj na stránkach novín, časopisov, v krásnej literatúre a pod. Ide o názvy obcí z Báčky a Banátu, napr. *Petrovec* (srbská podoba je *Petrovci*, t. j. tvar množného čísla), *Hložany (Gložan)*, *Kulpín* (Kulpin) atď. V SSJ sa zaznamenávajú podoby *Novi Sad* a *Stara Pazova*. Bežne sa však používajú podoby *Nový Sad* a *Stará Pazova*. Podobu *Nový Sad* máme napr. doloženú z Ľudu (19. 5. 1970, s. 2), Večerníka (16. 5. 1970, s. 5), Života (22, 1972, č. 5, s. 28), zo štúdie Š. Krištofa *Cho-*

[1] DVONČ, L.: O zdomácnených a nezdomácnených podobách cudzích názvov miest v spisovnej slovenčine. Slovenská reč, 37, 1972, 305–312.

tárne názvy z Báčskeho Petrovca, Onomastické práce, *3*, 1970, s. 107). Týždenník Slovákov v Juhoslávii *Hlas ľudu* uvádza ako miesto vydávania podobu *Nový Sad* a používa slovenské názvy aj pri iných obciach so slovenským osídlením. Podobu *Stará Pazova* máme u nás doloženú napr. z Pravdy (23. 11. 1970, s. 4). Je zaujímavé, že sa so srbskými a či srbochorvátskymi podobami stretávame skôr u nás na Slovensku, kým v časopisoch vydávaných v Juhoslávii sa používajú slovenské podoby, napr. *Biele Blato* (Hlas ľudu, 29, 1972, č. 21, s. 12), ale *Belo Blato* (Pyramída 1972, s. 316). Vysvetlenie niektorých rozdielov podáva D. Dudok v práci *Nárečie Pivnice v Báčke* (Martin 1972, s. 15).

Pri iných juhoslovanských názvoch sa zdomácnená podoba (okrem prípadov, ktoré sme už spomenuli v cit. štúdii) používa už iba pomerne zriedkavo. Sem patrí napr. názov *Dubrovník*. Slovník slovenského jazyka tento názov síce zaznamenáva, ale neuvádza pôvodnú a či úradnú podobu *Dubrovnik;* názov teda nie je spracovaný tak, ako sú spracované napr. názvy *Belehrad* alebo *Záhreb*. Patrí sem aj názov *Ochrid (Ohrid)*.

Z českých názvov obcí a miest sa v poslovenčenej podobe zaznamenáva iba názov *Karlove Vary (Karlovy Vary)*. V bežnej jazykovej praxi sa stretávame s poslovenčovaním aj v niektorých iných prípadoch, napr. *Mariánske Lázne* (Pravda, 24. 10. 1972, s. 2), *Františkove Lázne* (Journal 1972, č. 1, s. 42), *České Budejovice* (Ľud, 20, 1967, č. 225, s. 3). Ako vidieť, v niektorých prípadoch máme pred sebou iba pravopisné poslovenčenie, v iných prípadoch aj hláskoslovné, pravopisné a morfologické *(Mariánske Lázne)*.[2]

Z územia Poľska sa popri názvoch, ktoré zaznamenáva SSJ, používajú zdomácnené podoby aj v niektorých iných prípadoch. Patrí sem napr. názov *Katovice* (poľ. *Katowice*), ktorý možno dobre doložiť z rozličných prameňov (Pravda, 3. 11. 1972, s. 6; Život, 22, 1972, č. 11, s. 10; Večerník, 30. 3. 1973, s. 2; Smena, 15. 3. 1973, s. 9; M. Sadoveanu, V znamení Raka, prel. J. Hušková, Bratislava 1960, s. 12). Pravidelne sa podoba *Katovice* zaznamenáva v časopise Televízia, v prehľade programov zahraničných televíznych staníc. Známa je zdomácnená podoba aj pri názve *Zakopane*, t. j. používa sa forma *Zakopané*. Zriedkavejšie nachádzame zdomácnené formy pri iných názvoch, napr. *Svinoústie* (Večerník, 22. 6. 1972, s. 2), *Vielička* (Veličná, Martin 1972, s. 43), *Grunvald* (Beseda 11, 1971, č. 46, s. 2). Zaujímavý je z tohto hľadiska názov *Nowy Targ*. V SSJ sa v nom. sg. zachováva poľská pravopisná podoba, v gen. sg. sa zaznamenáva podoba *Nového Targu*, t. j. je tu aj zmena v pravopise (písanie v namiesto *w*).

[2] K pravopisnému a morfologickému zdomácneniu porov. PACNEROVÁ, L.: Cizí vlastní jména ve staré češtině. In: Jazykovědné sympozium 1971. U příležitosti 65. narozenin prof. dr. Františka Svěráka 3. 2. 1971. Red. J. Veselý — L. Čermák. 1. vyd. Brno, Universita J. E. Purkyně 1973, s. 43.

V bežnej jazykovej praxi sa tu stretávame s písaním *v* aj v nom. sg. Odvodeniny majú v SSJ tieto podoby: *Novotargčan, Novotargčanka, novotargský*). Myslíme, že by tu bolo najsprávnejšie používať zdomácnenú podobu aj v nom. sg. Názov *Nový Targ* je u nás pomerne dobre známy, najmä na území severného Slovenska, a tak je aj pochopiteľné používanie zdomácnenej podoby tohto názvu.

Z ruských (príp. ukrajinských a bieloruských) názvov obcí a miest sa v poslovenčenej podobe používajú niektoré názvy so zhodnými adjektívnymi prívlastkami. Poslovenčená podoba býva aj v základnej, nominatívnej pádovej forme, napr. *Minerálne Vody* (Život 22, 1972, č. 38, s. 34; I. Ilf — J. Petrov, Dvanásť stoličiek, prel. H. Ruppeldtová, 2. vyd. Bratislava 1948, s. 213), *Kyslé Vody* (Ilf — Petrov, 220), *Jasná Poľana* (Rozhlas 1971, č. 51, s. 3; č. 46, s. 12), *Cárske Selo* (I. Izakovič, Rasputin a cárovná, Bratislava 1972, s. 9), *Leninské Gorky* (Večerník, 21. 4. 1970, s. 1). Poslovenčenou podobou je aj tvar gen. pl. *Veľkých Lúk* (Pravda, 2. 8. 1972, s. 5); k názvu *Velikije Luki* by mal byť tvar gen. pl. *Velikých Lúk*.

V SSJ sa uvádzajú názvy ruských miest typu *Sevastopoľ, Simferopoľ* dôsledne podľa znenia v ruštine s mäkkým *ľ* na konci. Sú to názvy gréckeho pôvodu (na *-polis*). Iné názvy takéhoto pôvodu bývajú v spisovnej slovenčine obyčajne zakončené na *-pol*, napr. *Nikopol, Adrianopol* (ale už napr. *Perzepolis*). Nie div, že aj pri spomenutých ruských názvoch sa používajú u nás podoby na *-pol*. Napr. *Sevastopolu* (V. Katajev, Belie sa plachta osamelá, prel. M. Prídavok, Bratislava 1946, s. 15), *Simferopol* (Ľud, 9. 5. 1970, s. 4). Podoby na *-pol* chápeme tu ako zdomácnené podoby takého typu, ako sú napr. podoby *Odesa* (rus. *Odessa*), *Marx* (v transliterácii z azbuky *Marks*), *Engels* (rus. *Engeľs*) atď.[3]

Aj pri názvoch miest z Bulharska sa stretávame s poslovenčenými podobami v prípadoch, v ktorých SSJ spomína iba pôvodnú podobu. SSJ uvádza názov *Stara Zagora*, používa sa však aj podoba *Stará Zagora* (Pravda, 3. 6. 1972, s. 2; Slovenka 1972, č. 19, s. 25).

Z názvov rumunských miest, pri ktorých býva aj poslovenčená podoba, môžeme na prvom mieste zaznamenať názov *Iași*. K tomuto názvu sa zaužívala domáca podoba *Jasy*. Niekedy sa stretávame s prepisom *Jaši*, ale táto podoba má nevýhody z hľadiska zaradenia do skloňovacieho vzoru (vzor *stroj* má v 1. páde mn. č. príponu *-e*, nie *-i*).[4] Iné zdomácnené podoby nezaznamenané v SSJ, sú napr. *Brašov, Sibin* (Knižničný zborník 1968. 1. zv., s. 7 n).

[3] DVONČ, L.: Používanie zdomácnených a nezdomácnených podôb cudzích miestnych názvov v spisovnej slovenčine. In: Zborník Pedagogickej fakulty Univerzity P. J. Šafárika v Prešove (v tlači). — Tenže: Znovu k otázke prepisu ruských miestnych názvov *Marx, Engels — Marks, Engeľs*. Slovenská reč, *35, 1970*, s. 291—297.

[4] DVONČ, L.: *Iași — Jaši, Jaš či Jasy?* Slovenská reč, 27, 1962, s. 122—123.

Pri talianskych miestnych názvoch môžeme uviesť zdomácnenú podobu *Piza* popri pôvodnej forme *Pisa* (Svet socializmu 17, 1968, č. 11, s. 8).

Zo španielskych miestnych názvov používaných v poslovenčenej podobe možno spomenúť na prvom mieste názov *Zaragóza*, o ktorom sme písali v osobitnom článku.[5] Uplatnilo sa tu aj v pravopisnej podobe dlhé *ó*, v zhode s výslovnosťou. V spisovnej slovenčine sa podľa pravopisnej podoby vyslovuje tento názov so začiatočným *z*, nie *s*, ako je to v španielčine. V SSJ sa uvádza názov *Salamanca*, používa sa však už aj podoba *Salamanka* podľa výslovnosti (napr. Ľ. Zúbek, Zlato a slovo, Bratislava 1962, s. 8; J. Chabannes, Milenec kráľovien, prel. R. Martinská, Bratislava 1971, s. 193; L. Aragon, Súbežné dejiny. Dejiny SSSR v r. 1918—1938. I. diel, prel. S. Holá, Bratislava, s. 449; L. Passuth, Boh dažďa oplakáva Mexiko, prel. I. J. Kovačevič, Bratislava 1968, s. 7). Názov *Sevilla*, ktorý sa v španielčine vyslovuje s *ľ* (to sa pripomína aj v SSJ), v slovenčine sa už vyslovuje podľa písanej podoby. Výslovnosť podľa písanej podoby sa dnes uplatňuje aj pri názvoch *Barcelona* (vysl. barcelona, nie barselona) a *Valencia* (v SSJ je uvedená výslovnosť s). Pritom ani pri výslovnosti so *s* nie je vlastne zhoda so španielčinou; zhoda je jedine v pravopisnej podobe.

Pri francúzskych miestnych názvoch zdomácnená podoba *Štrasburg* sa podľa nášho pozorovania používa bežnejšie ako pôvodná, francúzska podoba *Strasbourg*, uvádzaná v SSJ. Preto by sme pri spracovaní tohto názvu odporúčali postupovať tak ako pri názvoch typu *Paríž — Paris*, t. j. na prvom mieste by sme uviedli formu *Štrasburg* a na druhom mieste podobu *Strasbourg*.[6] Popri pôvodnej podobe *Crécy* sa najmä v dejepisnej literatúre a v historických literárnych dielach bežne používa zdomácnená podoba *Kresčak*. SSJ tento názov nezaznamenáva.

Pri švédskych miestnych názvoch sa stretávame so zdomácnenou podobou *Štokholm* (pôv. *Stockholm*). Pravidlá slovenského pravopisu zaznamenávajú podobu *Štokholm*, SSJ ju však nemá.[7] Nazdávame sa, že podoba *Štokholm* sa používa bežne, preto ju treba v príručkách uvádzať tak isto, ako napr. názvy *Paris — Paríž, London — Londýn* atď.[8]

V SSJ je názov *Dillí*. Ide o poslovenčenú podobu; za pôvodnú, úradnú

[5] DVONČ, L.: Zaragoza či Zaragóza. Slovenská reč, *29*, 1964, s. 369—370.

[6] DVONČ, L.: Štrasburg — Strasbourg. Slovenská reč, *34*, 1969, s. 316—317. Porov. aj pozn. 8.

[7] RIPKA, I.: Cudzie zemepisné názvy v Slovníku slovenského jazyka. Slovenská reč, *35*, 1970, s. 122. — DVONČ, L.: Zemepisno-športová aktualita: *Štokholm — Stockholm*. Večerník, *15*, 1970, č. 102 (4. 5.), s. 2.

[8] Podoba *Štokholm* vyhovuje jednej charakteristickej črte slovenčiny, ktorou je výskyt skupín *št, šp, šk* v slovách cudzieho pôvodu. Porov. aj PECIAR, Š.: Skupiny *št, šp, šk* — charakteristická črta slovenčiny. Kultúra slova, *6*, 1972, s. 343—346. Autor na s. 345 výslovne hovorí o používaní názvu *Štokholm*. Tiež odporúča kodifikovať v slovenčine podobu *Štokholm*. Výslovnosť so *št* zisťuje aj pri názve *Strasbourg — Štrasburg*.

podobu tu pokladáme anglickú písomnú podobu *Delhi*.[9] V SSJ sa uvádza názov *Singapur*. Nezaznamenáva sa tu však pôvodná, resp. úradná anglická podoba *Singapore*, čo pripomenula M. Hajčíková.[10] Podoba *Singapur* predstavuje zdomácnenú podobu. M. Hajčíková žiada používať pre názov štátu podobu *Singapúr* (s dlhým *ú*). My by sme túto podobu požadovali aj v prípade pomenovania mesta (rozlišovanie *Singapúr — Singapur* sa nám zdá umelé, lebo v početných iných prípadoch býva zhodný názov pre štát a mesto, napr. *Panama, New York* atď.). Aj podoba *Singapúr* na rozdiel od podoby *Singapore* predstavuje zdomácnenú podobu cudzieho miestneho názvu.

SSJ zaznamenáva podobu *Nan-ťing*. Namiesto tejto podoby sa však v spisovnej slovenčine zväčša používa podoba *Nanking* s *k*. Na rozdiel od tohto názvu sa v SSJ uvádza podoba *Peking* a na druhom mieste *Pej-ťing* alebo napr. *Čunking* a *Čchung-čching*. Myslíme, že aj podoby *Nanking* a *Nan-ťing* predstavujú podobnú dvojicu,[11] pričom podobu *Nanking* treba brať ako domácu. — Pri japonskom miestnom názve *Ósaka* sa niekedy používa podoba *Osaka*.[12] Popri písomnej podobe *Djakarta*, ktorej zodpovedá výslovnosť *[ďakarta]*, sa často vyskytuje podoba *Džakarta* (napr. Večerník, 1. 8. 1969, s. 8). Zrejme sa vychádza z toho, že písané *j* sa má čítať ako *ž* (ako je to pri slovách francúzskeho pôvodu). Takto vzniká v názve *Džakarta* spoluhláska *dž*. — Na africkom kontinente si všimnime názov *Akkra*. V SSJ je podoba *Akkra* s dvoma *kk*. V Ghane sa píše alebo *Accra* (v anglických textoch) alebo *Akra* v prepisoch domácich jazykov do latinky; názov sa vyslovuje s jedným *k*.[13] Podoba *Akkra* vznikla prepisom z anglickej podoby *Accra*. Zdá sa však, že by tu bola na mieste skôr podoba *Akra* v zhode s podobou tohto názvu v domorodých jazykoch. Z amerického kontinentu môžeme uviesť používanie zdomácnenej podoby *Filadelfia* popri pôvodnej podobe *Philadelphia* (napr. T. Dreiser, Titan, prel. V. Szathmáry-Vlčková, Bratislava 1966, s. 8).

Prebrali sme jednotlivé zdomácnené podoby cudzích názvov miest, ktoré sa nezachytávajú v Slovníku slovenského jazyka. Na mieste je teraz otázka, či možno zistiť nejaké typy názvov, pri ktorých sa viac-menej pravidelne vyskytuje aj zdomácnená podoba. Zdá sa, že náklonnosť utvárať zdomácnené podoby cudzích názvov miest je pri istých typoch názvov.

[9] DVONČ, L.: *Dilli* alebo *Delhi*. Kultúrny život, *13*, 1958, č. 2, s. 12.
[10] HAJČÍKOVÁ, M.: Niekoľko poznámok k zemepisným názvom v Slovníku slovenského jazyka. Slovenská reč, *36*, 1971, s. 88.
[11] Palatalizovaná podoba s *ť* je v čínskom jazyku nová. Pozri SKALIČKA, V.: Úvod do jazykozpytu. 1. vyd. Praha, Universita Karlova 1954, s. 46.
[12] DVONČ, L.: Do Osaky na Svetovú výstavu. Večerník, *14*, 1969, č. 273 (24. 11.), s. 3.
[13] Pozri Československý novinář, *13*, 1971, s. 244.

Na prvom mieste sú to názvy zo slovanského jazykového územia, v ktorých sa príslušné podstatné meno bližšie určuje zhodným adjektívnym prívlastkom. Prídavné mená dostávajú slovenské pádové prípony aj v základnej podobe názvu, t. j. v nom. sg. alebo pl., napr. *Jasná Poľana, Minerálne Vody, Stará Zagora, Zakopané.*

Ďalej môžeme hovoriť o pomenovaniach zo slovanského jazykového územia so slovotvornými príponami, ktoré majú obdobu alebo sa rovnako používajú v slovenskom jazyku, napr. *Katowice — Katovice, Dubrovnik — Dubrovník.* Porov. k tomu časté slovenské miestne názvy na *-ice* alebo *-ík* (v mn. č. ako pomnožné na *-íky*).

Pri iných názvoch sú priaznivé podmienky pre zdomácnenie názvu vtedy, keď sa názov končí podobne ako niektoré cudzie zdomácnené slová. Tak je to napr. pri názve *Zaragóza,* ktorý sa podľa zakončenia ľahko priraďuje k pomenovaniam cudzieho pôvodu na *-óza* (napr. *avitaminóza*). Ďalej sa ako výhodné ukazuje používanie zdomácnených podôb pri názvoch, ktorých písomná podoba sa končí na *-ca,* pričom vo výslovnosti tu ide o *-ka.* S používaním podôb na *-ca* sú spojené isté ťažkosti pri skloňovaní, a to v gen. sg. Ak sa použije prípona *-y,* pričom tvarotvorný základ ostáva bez zmeny, dostávame písomné podoby, v ktorých po *c* nasleduje *y,* napr. *Salamanca — Salamancy* (Podobne napr. aj pri iných menách, ako *Tosca — Toscy, Benfica — Benficy* atď.). Preto sa v SSJ, aby nevznikali takéto podoby, odporúča používať v gen. sg. aj v ostatných pádoch písomnú podobu so spoluhláskou *k* na konci tvarotvorného základu: *Salamanky, Salamanke* atď. Podoba s písmenom *c* sa takto obmedzuje na nom. sg., vo všetkých ostatných pádoch je podoba s *k.* To vedie celkom prirodzene k zmene písomnej podoby *Salamanca* na *Salamanka,* takže tvarotvorný základ názvu sa potom píše vo všetkých pádoch rovnako. Zmena písania názvu *Pisa* a *Piza* je v súhlase s preberaním slov gréckolatinského pôvodu, v ktorých *s* všade tam, kde sa vyslovuje ako *z,* menime v písme na *z.*

Z nášho výkladu sa celkove ukazuje, že v spisovnej slovenčine sa používajú viaceré zdomácnené podoby cudzích názvov miest, ktoré sa v SSJ nespomínajú. Osobitne v tejto súvislosti treba posudzovať slovenské podoby názvov obcí na území Maďarska a Juhoslávie (príp. ešte Rumunska), ktorých obyvateľmi sú Slováci. Pri pomenovaniach týchto obcí z územia Juhoslávie sa bežne používajú slovenské podoby, slovenské pomenovania obcí z územia Maďarska už vymierajú, čo súvisí s asimilačným procesom, ktorý sa tu prejavuje. Dôležité je aj zistenie, že zdomácnené podoby cudzích názvov miest vznikajú ešte aj dnes. Pravda, dnes pozorujeme skôr ústup od zdomácnených podôb, a to najmä vtedy, keď je veľký rozdiel

medzi pôvodnou a zdomácnenou podobou.[14] To všetko ukazuje, že oblasť cudzích názvov miest sa vyznačuje istým stupňom vnútornej dynamiky, čo je v súhlase s dynamickým rázom celého jazyka, všetkých jeho rovín.

Napokon treba znovu zdôrazniť závažnosť spoločenských podmienok pri zdomácňovaní cudzích názvov miest. Zdomácnievajú názvy miest, ktoré sú pre nás dôležité z hľadiska kultúrneho, politického, ekonomického, t. j. spoločenského v najširšom zmysle slova. Z tohto hľadiska, pravda, zdomácňovanie jednotlivých názvov možno hodnotiť ako „náhodné", lebo sa uskutočňuje v jednotlivých izolovaných prípadoch, a nie pri všetkých pomenovaniach s istou jazykovou stavbou.

Anton Pršo

VÝVIN VÝZNAMU SLOVIES **NADAŤ/NADÁVAŤ**

V dnešnej spisovnej slovenčine majú slovesá *nadať/nadávať* základný význam „vynadať, vravieť hrubé, urážajúce slová, nadávky". Významová a slovotvorná súvislosť so slovesami *dať/dávať* vo význame „dať, poskytnúť, dávať, poskytovať" už nie je živá. Význam pôvodnej predpony *na-* je nejasný (Peciar, 1967). Zo synchrónneho hľadiska ide tu o slovesné základy *nada-, nadáva-;* od nich sa odvodzujú slová *nadávka, vynadať, ponadávať (si), zanadávať (si);* v 19. stor. sú doložené aj slová *nadávanina, nanadávať si* a *vynadávať.*[1] Sloveso *nadávať* má jednoduché väzby *komu, na koho* alebo je bezpredmetové, sloveso *nadať* má jednoduchú väzbu *komu.* Nedokonavé sloveso *nadávať* je utvorené príponou *-va-* od dokonavého slovesa *nadať.*

Dnes jestvuje v slovenčine aj dokonavé sloveso *nadávať* vo význame „dať, poskytnúť" s kumulatívnym významom predpony *na-*, napr. *nadávať niekomu (veľa) peňazí.* Sloveso *nadávať* v tomto význame jestvuje iba s dvojitou väzbou *komu čoho, čo.* Dokonavé sloveso *nadávať* je utvorené predponou *na-* od nedokonavého slovesa dávať.

[14] DVONČ, L.: Používanie zdomácnených a nezdomácnených podôb cudzích miestnych názvov v spisovnej slovenčine. In: Zborník Pedagogickej fakulty Univerzity P. J. Šafárika v Prešove (v tlači).

[1] A práve zato, že sme aňi ňepotrebuvali takich krčmárčin, t. j. škrekou, ***nadávaňin*** a paškvilovích prjezvisk od krčmárou na naše isťe obecnje dúležitosťi višplechuvaních (Slovenské pohladi na vedi, umeňja a literatúru 1846, s. 36); Kdo do ňeba pľuje, na tvár mu slini padajú; to sťe si Vi sami sebe ***nanadávali*** (M. M. Hodža, 1847); Žjaden aňi z nás mladších, aňi zo starších Slovakou sa tolko ***ňevinadavau*** Slovákom do žebrákou, ako sám P. Kollár (SP 1846, s. 63).

V spisovnej slovenčine sa teda rozlišujú slovesá *nadávať* (nedok.) vo význame „vravieť hrubé, urážajúce slová, nadávky" a *nadávať* (dok.) vo význame *„dať, poskytnúť"* osobitnými väzbami.

Nedokonavé sloveso *nadávať* s väzbou *komu, na koho i bezpredm.* vo význame „vravieť hrubé, urážajúce slová, nadávky":

Ale nadlesný potiahol horára za rukáv, odviedol ho na kuse a hneď mu začal *nadávať*. (Hronský) — Pán Baťa *nadáva* na slabú reklamu. (Jašík) — Pán veľkomožný sa zo začiatku durdil a *nadával*. (Rázus)

Dokonavé sloveso s väzbou *komu čoho, čo* vo význame „dať, poskytnúť":

I vydrotujete hodný groš, i diškrécií vám *nadávajú* hostia. (Kukučín). — ...keď ich potom vždy všade dnu zavolali a všeličo im *nadávali*. (Šoltésová)

Slovesá *dať/dávať, nadať/nadávať* mali v 17.—18. stor. v slovenčine základný význam „dať, poskytnúť, dávať, poskytovať." Slovesá *dať/dávať* sú doložené s jednoduchými i dvojitými väzbami *komu čoho, čo; koho, čoho, čo; komu* a aj ako bezpredmetové. Napríklad:

Stridžitj mne kriwa katrussa gesste tomu dwa Roki neni naučzila a *dawala* mi masti zeleneg, aby se s nou mazala (Krupina 1675)[2]; Rabbom do Sarhowny *daly sme* z Meskeho Zita chleby 3. (Krupina 1684); Z listom Obrst Leitmantowjm musely sme *daty* dwuch Ludy hagducha a draba (Krupina 1684); Itt[em] *dal* p. Rychtar octu dwa zaydle — 50. (Krupina 1684); *dal* p. Rychtar Sekeru na Szallcburgowu Kuchynu — 50. (Krupina 1684)[3]; Psem se naziwam nebo tym, ktery my *dawagu* lahozym, ktery *nedawagu* odssčekawam (18. stor.)[4]; Commendantu vel Obrst Leytnantu horwatskemu *daly* sme na Swyece. — d. 11. (Krupina 1684)[5]; Budéssly mnoho mét, hógně *dáwag:* budéssly malo mét, usylug se y malo rád *dáwati* (1757)[6].

Predponové slovesá *nadať* (dok.)/*nadávať* (nedok.) vo význame „dať, poskytnúť, dávať, poskytovať" so smerovým významom predpony *na-* sú doložené s väzbami *(nadať) komu čoho, čo; čo; (nadávať) komu čoho, čo; čoho.* Napríklad:

Tamze drucha sucha luka delila se na dwoio ... a panu Gergeliowi se *nadala* drucha ossma czest (Spišský Štvrtok 1633)[7]; Loga se nenachadzalo toliko 28. funtou, na to riekla Mesiarka, kde se podelo stoho Loga, wssak ho bilo 38. funtou, a gesste gsem 2. funti *nadala* (Krupina 1712);[8] Tobie pak Wogtechovi

[2] MA Krupina, Súdy nad strigami, ftk. v JÚ: 7. 11, ftk. č. 2.
[3] MA Krupina, Hospodársky denník, ftk. v JÚ: 7. 15, ftk. č. 71, 68, 69, 6.
[4] Literárny archív Matice slovenskej, Mravouka cnosti, ev. č. 1742, s. 41.
[5] Pozri poznámku 3, ftk. č. 72.
[6] Kamaldulské písmo, Tobiáš IV, 9, ftk. v JÚ: 3.1 c, ftk. č. 604.
[7] MA Levoča, Sloveniká, 2/132. Vypísané z kartotéky HSSJ.
[8] MA Krupina, Judicialia, ftk. v JÚ: 7.68 a, ftk. č. 98.

Šyškovi šoltysovi, y tvogim všem potomkom, *nadavame* a daruvame cele to Rychtarstvj (Bytča 1619; Slov. letopis, 1876); Krczmar Morausky *nadawal* p. Rychtaru Oczowaymu Wyna z meskeho — f 7. 39 (Krupina 1684); Piwa co *nadawal* Krčmar — f 1. 44 (Krupina 1684).[9]

V 17.—18. stor. sa slovesá *dať/dávať, nadať/nadávať* používali aj v posunutom význame „vynadať, vravieť hrubé, urážajúce slová, nadávky". Tento význam zisťujeme z kontextu, napr. zo spojení *dávať niekomu do poctivosti, dávať niekomu špatné slová, nadať niekomu, že je metla božia, nadať niekomu do bláznov, nadávať niekomu do zlodejstva, nadávať niekomu korheľov* a ďalších. Príklady:

Ten čas rjekla Babussa negsy hodna než žebyta z Mesta wysstraichaly y stwogimy detmy, Juda gey naspatek *dala,* sama sy taka (Krupina 1648);[10] Item, kdj Tomanowj *dawal,* že ge zlodeg a kurwj sin, Toman mu odpowedel (Rudina 1644);[11] Swedek slissel in Deutro dolozeneho Yirika Petruss Instan[ti] *dawal* do bestye lélek Kurwy Matere Synou (Horné Jaseno 1682);[12] Michal Nahalka pryczynu zawdal k/zleg wuoly a s/toho geden druhemu do poctiwostj *dawaly* (Liptovský Mikuláš 1691); Wye-ly a slyssal-ly swedek z/ust Joannesa Matussky žeby Michalowy Sabo aliter Nahalka do zbognikow *dawal* geho pak manželce rowne žeby do kurew *dawal* (Liptovský Mikuláš 1691);[13] Wiely a Pamataly swedek zdaliz P Medwecky Andras do huncutou *dawal* Panu Bajcsy Györgyöwy kapitanowy (Zábrež 1704);[14] swogeg Maczochj, ožranj gsa do klampou, do kurwou do Suk *dawal,* pritom gesste strassliwe zlorečil (Boca 1781);[15] Matka na Syna Tomisse žalobu zklada, že geg weliku neuctu činj a mnohe sspatne slowa *dawa* ktere y hanba zapjsat [Poniky s. d. (1797)];[16] Elena Dusiča: wyznala yako Elena, gesstie gi kurew sakramentskych *nadal* [s. l. (Skalica) 1617; Šimovič, 1941]; ale si geho y swym synem lal a/*nadal* si gemu sskrinarow, že lidske sskrine lamal (Nižná 1635);[17] než kdj mu do zlodejstwa *nadal* natem se pohnul. ktereho y uderil a nepokrwawil (Horné Jaseno 1649);[18] w minuli sstwrtek, kdiz pryssel Lethowanecz Myhal, a prynda *Nadal* mnye Zye gsem Metla Bozy (Skalica 1660);[19] to newy, any neslissal, že bi Prazma Suzanna negakowich sspatnich a potupnich rečži panu Eömödy Matyassowy bola *nadala* a nahoworela (Výčapy-Opatovce 1749);[20] gemu špatne Resci a do huncvutov *nadal,* a potom geho y dobil ten ze Gyurov Sin Mišo (Rudno 1758);[21] Pride k tobe nektera su-

[9] Pozri poznámku 3, ftk. č. 192, 19.
[10] MA Krupina, Mestská kniha Krupiny, ftk. v JÚ: 4.32, ftk. č. 21.
[11] Bp. MOL Kamarai lt., III. B. 2280/143.
[12] ŠA Bytča, fond: Písomnosti zemianskych rodín, r. Jesenský, ftk. v JÚ: 7.38 b, ftk. č. 57.
[13] OA Liptovský Mikuláš, Protokol Lipt. Trnovca, ftk. v JÚ: 4.4 b.
[14] ŠA Bytča, fond OŽ, odd. Inquisitiones, fasc. I, No 24, ftk. v JÚ: 7.10, ftk. č. 5.
[15] MOL, Protokol Szentiványi, ftk v JÚ: 7.44, s. 258.
[16] OA B. Bystrica, Kniha mestečka Poník, ftk. v JÚ: 4.48, ftk. č. 50.
[17] Bp. MOL Kamarai lt., III. B. 2280/456.
[18] Pozri poznámku 12, ftk. č. 46.
[19] OA Senica, pracovisko Skalica, Iquisitiones, ftk. v JÚ: 7.103 a, ftk. č. 25.
[20] ŠA Nitra, ŽNI, Civilné procesy, 129/E, No 188, ftk. v JÚ: 7.36 b, ftk. č. 139.
[21] ŠA Bytča, fond: TŽ, Spisy občiansko-právne, sign. III. 43 (No 1).

seda ktera tobe zlych slow *nadala* atobe ffalessne utrhačne reči mluwila (2. pol. 18. stor.);[22] Gasspar Smrtnika byl nahanyl a dozlodegstwy gemu *nadawal* (Slovenská Ľupča 1603);[23] Straka pak mnohdykrat opakugicz reči kurew gi *nadawal,* ano take gi zbil [s. l. (Skalica) 1617; Šimovič, 1941]; pan Michael Szentkeresti welmj sspatne recžj panu Parsticiusowy *nadawal* (Krupina 1699);[24] uzricze Skrowankech Martina ze Swedkom . . . yti, lála welmy, a Korhelow mu *nadawala* (Nové Mesto n/Váhom 1747).[25]

V 19. stor. nachodíme tieto doklady:

Dal mu psov slepých. (Záturecký) — Pľuhavstvo jedno — a keď sa ti postaví, ako ti začne ešte do huncútov, do psov *dávať.* (J. Kráľ) — *Nadau* mi do bláznou, do kurwáčou, *nadau* mi zloděgow, psou. (Ribay) — On mi *nadal* bláznov. (Bernolák) — Nieto tých huncútov, aby mu ich nebol *nadal. Nadal* mu do psov slepých. *Nadal* mu do zaňátov. (Záturecký)

Významová a slovotvorná súvislosť slovies *dať/dávať, nadať/nadávať* v základnom význame „dať, poskytnúť, dávať, poskytovať" a posunutom význame „vynadať, vravieť hrubé, urážajúce slová, nadávky" sa v 17.—18. stor. prejavuje v niektorých zhodách, ktoré v dnešnej slovenčine nejestvujú.

Slovesá *nadať* (dok.)/*nadávať* (nedok.) v obidvoch významoch sa skladajú z dvoch slovotvorných častí: predpony *na-* a základu *dať/dávať.* V súčasnom jazyku sa rozkladá na predponu a základ iba dokonavé sloveso *nadávať* (= dať, poskytnúť s kumulatívnym významom predpony *na-).* V slovesách *nadať/nadávať* (= vynadať, vravieť hrubé, urážajúce slová, nadávky) je pôvodná predpona *na-* súčasťou koreňa *nada-.*

Pri slovesách *nadať* (dok.)/*nadávať* (nedok.) v základnom význame „dať, poskytnúť, dávať, poskytovať" a posunutom význame „vynadať, vravieť hrubé, urážajúce slová, nadávky" mala predpona *na-* smerový význam. napr. *nadať 2 funty (loja), nadať niekomu ôsmu časť (lúky), nadávať niekomu richtárstvo,* reps. *nadať niekomu zlých slov, šibenice, nadávať niekomu špatné reči, korheľov, do bláznov.*

Niektoré doklady z dnešných nárečí a krásnej literatúry ukazujú na súvislosť obidvoch spomenutých významov: *N a d a u̯ mu ako sviňi na válou̯* (Diviaky n/Nitricou);[26] *Tag mu n a d a l a, kolko sa len donho mestilo* (Lukáčovce);[27] *N a d a l nám, čo sa do nás vošlo* (Jégé); *N a d a l a im, koľko sa*

---

[22] Mokos, D.: Kázne, ftk. v JÚ: 3.33, ftk. č. 51, orig. str. 102.
[23] OA B. Bystrica, Protokol Slovenskej Ľupče, ftk. v JÚ: 4.43 b, ftk. č. 355.
[24] MA Krupina, fond: Písomnosti (1691—1700), ftk. v JÚ: 8.26, ftk. č. 153.
[25] ŠA Nitra, ŽNI, Civilné spory, sign. 3 A, No 108.
[26] Z nárečia rodnej obce autora.
[27] Z kartotéky Slovníka slovenských nárečí v Jazykovednom ústave Ľ. Štúra SAV v Bratislave.

len vmestilo (Rázus). Frazeologické prirovnanie *nadať komu ako svini na válov* a aj ostatné podobné doklady vznikli v období, keď bola živá významová súvislosť slovesa *nadať* v základnom význame *„dať"*, pri ktorom má predpona *na-* smerový význam *(nadať svini na válov, čo vojde, koľko sa len vmestí)* a slovesa *nadať* v posunutom význame „vynadať" *(nadať niekomu zlých slov, do bláznov, zlodejov).*

V 17.—18. stor. sa slovesá *dať/dávať, nadať/nadávať* v základnom význame „dať, poskytnúť, dávať, poskytovať" a v posunutom význame „vynadať, vravieť hrubé, urážajúce slová, nadávky" formálne odlišovali takto:

1. Pri slovesách *dať/dávať, nadať/nadávať* (= vynadať, vravieť hrubé, urážajúce slová, nadávky) s jednoduchou väzbou *komu* sa záväzne vyjadruje príslovkové určenie spôsobu, napr. *dávať niekomu do poctivosti, nadať niekomu do bláznov.* Slovesá s jednoduchou väzbou *komu* (= dať, poskytnúť, dávať, poskytovať) mali iný kontext, napr. *dať niekomu na sviece.*

V príslovkovom určení spôsobu sa vyskytovali výrazy: *do bláznov, do kurváčov, do psov slepých, do zaňátov, do zbojníkov* atď. Niekedy tu bol aj zložitejší výraz: *do beste lélek kurvy matere synov.*

2. Slovesá *dať/dávať, nadať/nadávať* s dvojitou väzbou *komu koho, čoho, čo* sa v obidvoch významoch rozlišovali okruhom slov v priamom predmete. Napr. *dať/dávať, nadať/nadávať niekomu masti zelenej, octu dva žajdle, dva funty (loja), chleby 3* v protiklade k *dať/dávať, nadať/nadávať niekomu zlých rečí, psov slepých, špatné slová* atď.

Okruh slov, ktorý sa vyskytoval v priamom predmete slovies *dať/dávať, nadať/nadávať* vo význame „vynadať, vravieť hrubé, urážajúce slová, nadávky", tvorili a) výrazy, ktoré sa používali pri nadávaní v priamej reči, napr. *bláznov, huncútov, korheľov, kuriev (sakramentských), mrcha ľudí, psov (slepých), škrinárov, zlodejov* atď.; b) ustálené spojenia ako súhrnné pomenovania nadávok, napr. *špatné slová, špatných a potupných rečí, zlých slov, zlých rečí* atď.; c) pomenovania zlých vlastností, ktoré sa niekomu prisudzovali, napr. *pohanstvo, zlodejstvo, tyranstvo* atď.

Slovesá *dať/dávať, nadať/nadávať* v posunutom význame „vynadať, vravieť hrubé, urážajúce slová, nadávky" mali pôvodne iba dvojitú väzbu *komu koho, čoho,* neskoršie aj *komu čo.*[28] V 17. a na začiatku 18. stor. je takýto stav doložený v listinách zo Senice a Skalice. Niet tu dokladov na jednoduchú väzbu *komu* v spojení s príslovkovým určením spôsobu.[29] Napríklad:

[28] Väzba *(dať/dávať, nadať/nadávať) komu koho, čoho* (gen.) je staršia než *(dať/dávať, nadať/nadávať) komu čo* (akuz.). Tento vývin je i v češtine, aj v iných slovanských jazykoch (Oravec, 1967; Bauer — Grepl, 1972; Horálek, 1962).

[29] V starej češtine sú tiež iba doklady s dvojitou väzbou *komu koho, čoho.* Napr.: jim nesmělých hubencuov nadaw; někteří doktoróm odpierajícím hlúpých aneb ne-

Michal Balažowy *zlodeguw starych psuw a kurwy sinuw nadal* (Senica 1616): A. zaluge se na I. žemu *zlodegstwy a Tyranstwy naddal* (Senica 1616); osweczowal se Gurka Patala, žemu laczko *pohanstwy naddal* a Laczko setake osweczuge, žemu Gurka *Ssybenycze naddal* (Senica 1616); swedkowe ... swedčžilj žebymu *zbognikuw* a *lotruw nadawal* (Senica 1616);[30] Straffal wsseczkjch pan Richtar a gjm *nadal Mrcha lidy korhely* [s. l. (Skalica) 1689]; p. Tomass Weczera zdaliž gi *nenadal mrcha zen bessty sacramentskich* a czo takoweho gineho [Skalica s. d. (1692)]; čzul swedek Instanssa *mrch Luteranskich* Ludwičžkoweg *nadawat* (Skalica 1729); teda ona *Hunczvutu], Kminu a Zbogniku* gim *nadawagicze*, trikrat powidala Krikem (Skalica 1730).[31]

V 17.—18. stor. jestvuje v strednej slovenčine popri dvojitej väzbe *dať/dávať, nadať/nadávať niekomu zlodejov, zlých rečí, špatné slová* i jednoduchá väzba *komu*, pri ktorej sa záväzne vyjadruje príslovkové určenie spôsobu, napr. *dávať niekomu do poctivosti, nadať niekomu do bláznov* (príklady pozri vyššie). Jednoduchá väzba *komu* v spojení s príslovkovým určením spôsobu sa pri slovesách *dať/dávať, nadať/nadávať* (= vynadať, vravieť hrubé, urážajúce slová, nadávky) ustálila analógiou podľa synoným *láť, lilekovať, nahaniť, nalát, zlorečiť* a i. Napr.: *láť niekomu do matere, lilekovať sa do matere, nahaniť niekomu do beste lélek kurvy matere synov, nalát niekomu do matere, zlorečiť niekomu do matere.*[32] Jednoduchá väzba *komu* v spojení s príslovkovým určením spôsobu *(dávať niekomu do poctivosti, nadať niekomu do bláznov)* je formálnym dôkazom toho, že slovesá *dať/dávať, nadať/nadávať* nadobudli posunutý význam „vynadať, vravieť hrubé, urážajúce slová, nadávky".

V 19. stor. nastali oproti stavu v 17.—18. stor. zmeny: popri slovesách *nadať/nadávať* (= vynadať, vravieť hrubé, urážajúce slová, nadávky) s jednoduchou väzbou *komu* v spojení s príslovkovým určením spôsobu *(nadať niekomu do bláznov)* a v časti nárečí s dvojitou väzbou *komu koho, čoho (nadať/nadávať niekomu bláznov, psov slepých)* sú už doložené slovesá s jednoduchou väzbou *komu* bez príslušného príslovkového určenia. Slovesá *dať/dávať* vo význame „vynadať, vravieť hrubé, urážajúce slová, na-

---

přátel nadali; z toho sě syn starostin rozhněval, jim nesmělých hubencóv nadawaw; pan Bušek... pánu našemu z kurvy syny a zrádce nadával a paní mateři jeho mrchy bezecné (Staročeský slovník, 1968).

[30] Protocollum actionum in oppido Szenicz. Prepísané z fotokópií v JÚ: 4.13, ftk. č. 52, 55, 55, 49.

[31] Pozri poznámku 19, ftk. v JÚ: 7.103 a, b, ftk. č. 137, 177, 389.

[32] Instansowy z *Strelou do Matera lau* (ŠA Bytča, fond: Písomnosti zemianskych rodín, r. Jesenský, Dražkovce 5. júla 1729, ftk. v JÚ: 7.38 c, ftk. č. 51); mohol rozumet, *do Matera lilekowaly gsa* [OA Senica, pracovisko Skalica, s. l. (Skalica) 4. a 5. febr. 1689, ftk. v JÚ: 7.103 a, ftk. č. 148; geho dobremu gmenu gest ublyžyl a *nahanil do besstelelek kurwi/sinow* (OA Liptovský Mikuláš, Protokol Lipt. Trnovca, 1690, ftk. v JÚ: 4.4 b); y *do Matyera* žeby tomuže Nicolausowy Messko mnochdikratye *nalal;* Pan Bajcsy Janoss že by gemu *do Matyere zlorečiwsse*, krpčarom, a hunczwutom, ano nyezemanom geho naziwal (ŠA Bytča, fond OŽ, odd. Inquisitiones, fasc. II, No 13, Veličná 3. aug. 1731, ftk. v JÚ: 7.10, ftk. č. 43 a 42).

dávky" zanikli. Slovesá *nadať/nadávať*, ktoré mali v 17.—18. stor. posunutý význam „vynadať, vravieť hrubé, urážajúce slová, nadávky" (ich základný význam bol v tom čase „dať, poskytnúť, dávať, poskytovať"), majú už v 19. stor. základný význam „vynadať, vravieť hrubé, urážajúce slová, nadávky". Príklady:

Akje práva maťe Vi a českuo Museum nato, abi sťe nám a našej otcovskej reči *nadávali?* (SP 1846, s. 41); baduŕká Slovákou proťi Slovákom, vibjeha na naše osobi, *nadáva* nám, šprihá, slince a blúzňi o nás (SP 1846, s. 72); lebo vidíme ako teraz v Čechách na pospol tomu sa tlaská, kdo nám najlepšje *nadáva*! (SP 1846, s. 59).

Ako z príkladov vidieť, slovesá *nadať/nadávať* (= vynadať, vravieť hrubé, urážajúce slová, nadávky), ktoré sa v svojom posunutom význame v 17.—18. stor. spájali s vymedzeným okruhom slov v priamom predmete a s istými výrazmi v príslovkovom určení spôsobu, mohli sa od istého času, pravdepodobne už začiatkom 19. stor., používať v tomto význame aj bez okruhu slov v priamom predmete a výrazov v príslovkovom určení. V súvislosti s tým spojenia typu *nadať/nadávať niekomu zlých slov, špatné slová, do poctivosti, do zlodejstva* zanikli. Posledný doklad v spisovnej slovenčine nachodíme v druhej polovici 19. stor.: *Muž, ktorý by privolil na najzdravejšiu radu ženy, vyhlásený bol za slabocha i nadávané mu nemilé meno: chodiaceho v spodnici* (Orol 1872). Spojenia typu *nadať/nadávať komu do škrabákov, do mordierov a banditov, čomu do bačoviny a smetištiny* jestvujú v 19. stor. naďalej a aj v súčasnom jazyku. Príklady:

A čo bi nám P. Kollár ešte desať razí vjac *do škrabákou nadau*, mi predca ňebudeme vihadzuvať kmenu našmu na oči čo sme mu dobrjeho urobili (SP 1846, s. 63); A luďja ho vismjali a *nadali* mu *do tristorakích bláznov* (M. M. Hodža); Tak keď sa špatník na krásu díva, chválami svojmi ju len prezýva a *do špatných* jej *nadáva* (Sládkovič); Pán Kollár púšťa svoju žilu poetickú na str. 141—143, kde satirickí *do mordjerou* a *banditou*, ako konsekvenciu nášho stanoviska *nadáva* tím, ktorí ňje v podrečí svojom, ale v nárečjach kmenou svojich písali (SP 1846, s. 61); On tím svojím babám *do škrabákou trpáckích* a reči našej *do bačovini* a *smefišťini* pred *uličňíkami* pešťjanskimi *nadávau* (SP 1846, s. 64).

Slovesá *nadať/nadávať* s dvojitou väzbou *komu koho, čoho (bláznov, zlodejov)* sú v 19. stor. na ústupe. Zachytáva ich ešte Ribayov a Bernolákov slovník. V spisovnej slovenčine v 19. a 20. stor. sa s nimi už nestretáme. Okrem časti západoslovenských nárečí (napr. modranského, trnavského, záhorského) nie sú už známe ani v slovenských nárečiach. Napr.: *nadať niekomu svíň, bulov* (Blatné, Brestovany, Modra).[33] Sú však známe v dneš-

[33] Podľa nárečového výskumu J. Oravca a podľa informácie J. Nižnanského, pracovníkov Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV v Bratislave.

nej češtine (*nadati někomu bláznů;* Trávníček, 1952) a hornej lužickej srbčine (*nadawać někomu hłupakow;* Jakubaš, 1954).

V nových podmienkach slovesá *nadať/nadávať* vo význame „vynadať, vravieť hrubé, urážajúce slová, nadávky" s jednoduchou väzbou *komu* a bez príslovkového určenia sa odlišovali od slovies *dať/dávať* vo význame „dať, poskytnúť, dávať, poskytovať" elementom *na-* (pôvodnou predponou *na-*). Slovesá *dať/dávať* v posunutom význame „vynadať, vravieť hrubé, urážajúce slová, nadávky" nemohli jestvovať s jednoduchou väzbou *komu* a bez príslušného príslovkového určenia. Prekážala v tom homonymita so slovesami *dať/dávať* vo význame „dať, poskytnúť, dávať, poskytovať". Preto na konci 18. a na začiatku 19. stor. tento význam pri nich postupne zanikol.

Homonymita so slovesami *nadať/nadávať* vo význame „vynadať, vravieť hrubé, urážajúce slová, nadávky" vytlačila z používania aj predponové slovesá *nadať (dok.)/nadávať* (nedok.) vo význame „dať, poskytnúť, dávať, poskytovať" so smerovým významom predpony *na-*. Pravdepodobne už v prvých desaťročiach 19. stor. upadajú. Podnes sa zachovalo iba dokonavé sloveso *nadávať* (= dať, poskytnúť s kumulatívnym významom predpony na-) s dvojitou väzbou *komu čoho, čo.*

Pri slovesách *nadať/nadávať,* ktorých pôvodný posunutý výzanm „vynadať, vravieť hrubé, urážajúce slová, nadávky" bol závislý od kontextu (v spojeniach typu *nadať niekomu zlodejov, nadávať niekomu špatné reči, nadávať niekomu do zlodejstva),* stal sa tento význam po spomínaných zmenách základným. Nepriamym svedectvom toho je i skutočnosť, že od základu *nadáv-* sa tvoria odvodené slová *nadávanina,*[34] *nadávka,* ktoré neboli možné v 17.—18. stor. (pokým slovesá *nadať/nadávať* nemali základný význam „vynadať, vravieť hrubé, urážajúce slová, nadávky"). Ribayov (1808), Palkovičov (1820), Bernolákov (1825) a ani Jančovičov (1848) slovník ich nezachytáva.

Najstarší doklad na slovo *nadávka* sme našli v polovici 19. stor.: . . . *žjadajúc s najhrubšimi n á d a v k a m i a kljatbami, abi del Carretto ludu bou vidaní* (Slovenskje národňje novini 1848).

V polovici 19. stor. nachodíme doklady aj na slovesné podstatné meno *nadávanie.* Napr.: *Vám sa rovním bou urobiu v n a d á v a ň í, v dívokom thersitskom posmjevaňí, v hnusnom nás upodozrívaňí* (SP 1846, s. 46). V tom istom čase jestvuje slovesné podstatné meno *nadávanie* s dvojitou väzbou *komu koho.* Napr.: *Listi úradnje, hrozbi časopisnje, denunciácie zjavnje, matkobijakou a vlastizradcou tím šuhajom n a d á v a ň j a, inquisicií chistaňja* (SP 1847, s. 45). Slovo *nadávanie* bez dvojitej väzby

[34] Pozri poznámku 1.

komu koho, čoho sa zjavuje v čase, keď slovesá *nadať/nadávať* nadobudli základný význam „vynadať, vravieť hrubé, urážajúce slová, nadávky".

Po zmenách, ktoré sme spomenuli vyššie, slovesá *nadať/nadávať* (nedok.) stratili významovú a slovotvornú súvislosť so slovesami *dať/dávať, nadávať (dok.).* Dnes tvoria osobitnú lexikálnu jednotku so základným významom „vynadať, vravieť hrubé, urážajúce slová, nadávky" (Peciar, 1967). Hranica medzi pôvodnou predponou *na-* a základom *dať/dávať* sa následkom týchto zmien zotrela.

Formálnym príznakom lexikálneho osamostatnenia slovies *nadať/nadávať* je aj to, že na konci 19. stor. a na začiatku 20. stor. vzniká bezpredmetové sloveso *nadávať*[35] a približne v tom istom čase nová jednoduchá väzba *na koho, na čo.*

Príklady na bezpredmetové sloveso *nadávať:*

Veľkomožný sa zo začiatku durdil a *nadával.* (Rázus) — Krman mal zlú vlastnosť, že *nadával.* (M. Bodický) — Nevie *nadávať,* nevie milovať, nevie nič. (Vámoš) — Pred voličstvom budú *nadávať.* (Urban)

Príklady na sloveso *nadávať* s väzbou *na koho, na čo:*

Mohol *nadávať na zaťa.* (Jégé) — *Na zlé časy nadávali.* (Vajanský) — Nacicaný už dobre, začal potom Kúrňava *nadávať na planý svet.* (Urban) — *Nadávali na neporiadky.* (Mináč)

Významový a formálny vývin slovies *nadať/nadávať* patrí do radu zmien, pri ktorých sa pôvodné predponové slovesá zmenili na bezpredponové (predpona splynula s koreňom) a nadobudli samostatný lexikálny význam, pričom stratili významovú a slovotvornú súvislosť s pôvodným bezpredponovým protikladom. Podobný vývin je aj pri iných slovesách. Napríklad pôvodné predponové slovesá *zavadiť/zavadzať* sa odvodzovali od základového slovesa *vadiť* (= viazať, spájať), ktoré v slovenčine už nejestvuje (Doruľa, 1968). Slovesá *zavadiť/zavadzať* tvoria osobitné lexikálne jednotky. Predpona *za-* sa stala súčasťou koreňa *zavad-.* Niektoré zo zmien tohto druhu sú veľmi staré. Výhodou v našom prípade bolo to, že vývin významu slovies *nadať/nadávať* sme mohli sledovať na dokladoch zo slovenských jazykových pamiatok od 17. stor. až podnes.

Literatúra

BAUER, J. — GREPL, M.: Skladba spisovné češtiny. 1. vyd. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1972, s. 112.

BERNOLÁK, A.: Slowár Slowenskí, Česko-Latinsko-Ňemecko-Uherskí. 1. vyd. Bulín, Typis et Sumtibus Typogr. Reg. Univers. Hungaricae 1825—1827. 4446 s.

[35] O zmene intenčnej hodnoty slovesa pozri podrobnejšie v Morfológii slovenského jazyka (1966) a v citovanom článku J. Kačalu (1972).

DORULA, J.: Z histórie slova *vadiť (sa)*. Slovenská reč, *33*, 1968, č. 4, s. 217—223.
HODŽA, M. M.: Dobruo slovo Slovákom, súcim na slovo. 1. vyd. V Levoči, Nákladom Tatrínu 1847, s. 11.
HORÁLEK, K.: Úvod do studia slovanských jazyků. 2. vyd. Praha, Nakladatelství Československé akademie věd 1962, s. 252.
JAKUBAŠ, F.: Hornjoserbsko-němski słownik. Budyšin/Bautzen, Nakład/Verlag Domowina 1954, s. 189.
JANČOVIČ, Š.: Noví slovensko-maďarskí a maďarsko-slovenskí slovňík. Zv. 1. a 2. 1. vyd. Na Sarvaši, Nákladom Vidavateľa 1848.
KAČALA, J.: Spôsoby zmeny intenčnej hodnoty slovesa. Jazykovedný časopis, *23*, 1972, č. 2, s. 153—158.
KRÁĽ, J.: Súborné dielo. 1. vyd. Martin, Matica slovenská 1952, s. 410.
Morfológia slovenského jazyka. Red. J. Ružička. 1. vyd. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1966, s. 393—394, 407—408.
ORAVEC, J.: Väzba slovies v slovenčine. 1. vyd. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1967, s. 100.
Orol. Časopis pre zábavu a poučenie. 3. Turč. Sv. Martin, 31. Marca 1872. Číslo 3. s. 34.
PALKOWITSCH, G.: Böhmisch-deutsch-lateinisches Wörterbuch. 1. vyd. Bratislava, vlastným nákladom 1820.
PECIAR, Š.: Funkcie slovesnej predpony *na-* v slovenčine. Jazykovedný časopis, *18*, 1967, č. 2, s. 138—150.
RIBAY, J.: Rukopisný slovník z r. 1808. Literárny archív Matice slovenskej v Martine, ftk. v JÚ: 10.5, ftk. č. 175.
Slovenský letopis pre historiu, topografiu, archeologiu a ethnografiu. Ročn. I. V Skalici, 30. Sept. 1876. Sošit 3, s. 235.
SLÁDKOVIČ, A.: Poézia. V tomto výbere 1. vyd. Bratislava, Tatran 1972, s. 100.
Slovenskje národňje novini, 261. Číslo, Utorok dňa 15. M. Sečna 1848, s. 1044.
Slovenskje pohladi na vedi, umeňja a literatúru (SP). Ďjel 1. 1846. Svazok 1.
Slovenskje pohladi na vedi, umeňja a literatúru (SP). Ďjel 1. 1847. Svazok 2.
Staročeský slovník. Zoš. 1. Red. B. Havránek. 1. vyd. Praha, Academia, nakladatelství Československé akademie věd 1968, s. 40.
ŠIMOVIČ, L.: Z kníh mesta Skalice zo XVI. a XVII. stor. Linguistica Slovaca, *3*, 1941, s. 142.
TRÁVNÍČEK, F.: Slovník jazyka českého. 4. vyd. Praha, Slovanské nakladatelství 1952, s. 212.
ZÁTURECKÝ, A. P.: Slovenské príslovia, porekadlá a úslovia. 1. vyd. Bratislava, Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry 1965, s. 220 a 221.

Milan Majtán

O NÁZVE OBCE ŠUĽA

Obec *Šuľa* (v minulosti aj *Šuľka*, maď. *Süllye)* sa nachádza na území bývalej Novohradskej stolice v okrese Veľký Krtíš a v miestnom nárečí sa nazýva *Šulia*. Názov *Šulia* je tvar prídavného mena, skloňuje sa *zo Šulej, k Šulej, na Šuliu* (starší povedali aj *na Šuľú*), *na Šulej, za Šuľou*. Úradne štandardizovaný názov *Šuľa* má podobu podstatného mena, skloňuje sa podľa vzoru *ulica: zo Šule* (na okolí podľa južnostredoslovenského nárečového úzu aj *zo Šuli*), *k Šuli, na Šuľu, na Šuli, za Šuľou*. Ľudová

etymológia spája osadný názov *Šuľa* so slovesom *šúľať* (aj v ČMSS, 11, 1908, s. 45: „meno obce môže pochodiť od *šúľať, šúľok,* a meno *Šuľa* by malo tedy význam ušúľanej obce").

Názov obce je podľa D. Csánkiho (1890) doložený od konca 14. storočia: 1383 *Sulyom* (?), 1460 *Swlye, Syle.* Možno ho spájať so starým slovanským prídavným menom *šujь (šuji, šulí),* ktoré malo význam „ľavý". Z etymologických slovníkov možno uviesť doklady na stsl., strus. a slovin. *šuj* „ľavý", *šuica, šujca* „ľavá ruka", „ľavica", ukr. *šuľga* s významami 1. ľavá ruka a noha, 2. ľavák, 3. imelo Viscum album; sbch. *šùvâk, šùváka* „ľavák". Slovenské nárečové slovo *šujo* s významom „ľavák" je doložené z viacerých slovníkov. Do slovníčka v Czambelovej Rukoväti spisovnej reči (1919) ho pri treťom vydaní zaradil J. Škultéty: *šujo* „kľavý, ľavoruký", teda to, čo *krcho, kršo, kršňavý, krchňavý, galbavý, balog* (nie je v prvom ani v druhom vydaní). Hvozdzikov slovník (1937) ho uvádza s maďarskými ekvivalentmi *balkezes ember, balog* (= ľavák). V inom slovensko-maďarskom a maďarsko-slovenskom prekladovom slovníku (autori G. Orbán a L. Meč) sú heslá *šujo* = *balkezű ember balog* (s. 650) a *balkezes* = ľavičiak, ľavičiar, šujo. V Kálalovom slovníku (1923) je heslo: *šujo* vidz *krcho* (Cz.). Ľavák sa v slovenských nárečiach nazýva *krchniak, krcho, kršniak, kršák, kršiak, kršo, kľavčo, kľavák, grbňoš, grňo, gaľbáč, baľogar* a pod.

Zaujímavé je, že jastrab a iné jastrabovité vtáky majú v slovenských nárečiach aj názvy *kršák, kršiak, kršo,* v ruštine *koršun,* ale v ruštine a v ukrajinčine aj *šuľak, šulik, šulika, šuľnika, šuľpika, šuľpica* a i., v poľštine *szujak* (prevzaté z ruštiny). Súvislosť medzi pomenovaniami ľaváka a jastrabovitých vtákov nie je nateraz známa.

So starým slovanským slovom *šujь* spája J. Stanislav názov obce *Šuja* (okr. Žilina), doložený tiež od konca 14. storočia: 1393 *Chya, -chywe,* 1395 *-chye,* 1474 *Schwgye,* 1488 *Sauge,* 1496 *Swya:* „Slovo *ľavý* znelo *ľevý: a* je tu novšie. Ale v tomto význame bolo tu aj slovo *šuji, šujica* (ľavá *ruka).*" Tento výklad je v populárnej knižke *Zo života slov a našich predkov* (1950), spomína sa i v Dejinách slovenského jazyka (1956).

A. Lombardini (1885) vykladal, „že sa miesto *Šuje* počiatočne *Sbija* menovalo, a už takto, už ale *Svija* vyslovovalo, až neskôr z neho *Suja* zostala" a že „jak tohoto miesta — čo je najpravdepodobnejšie — meno *Sbija* bolo, vtedy ono na ňom zostalo pre tie zbíjania, ktoré sa na tomto mieste za starých časov diali, keď tu ešte velikánske hory jestvovali." Tento výklad patrí do oblasti ľudovej etymológie, aj keď ho motivovali historické zápisy názvu obce.

Osadný názov *Šuľa* súvisí teda svojím pôvodným apelatívnym významom (rovnako ako názov *Šuja*) so starobylým prídavným menom *šujь*

(= ľavý). Tento výklad podporuje aj nárečová podoba názvu *Šulia*, ktorá má tvar prídavného mena, a hádam aj názov neďalekej obce *Pravica*. Podobne možno vyložiť aj z uvedených osadných názvov utvorené priezviská *Šujan, Šuľan, Šulan, Šujanský, Šuliansky, Šuľaj* (to môže byť aj od slovesa *šúľať* ako *Lievaj, Máčaj, Nechaj* a i.) a vari aj ďalšie priezviská, ako sú *Šuliak, Šulák, Šulik, Šulík, Šulgan, Šulhan, Šulha, Šuliga, Šulka* a i.

Literatúra

BRÜCKNER, A.: Słownik etymologiczny języka polskiego. Warszawa, Wiedza Powszechna 1970, s. 557 (szuja).

CSÁNKI, D.: Magyarország történelmi földrajza a hunyadiak korában. 1. kötet. Budapest, Magyar tudományos akadémia 1890, s. 107.

CZAMBEL, S.: Rukoväť spisovnej reči slovenskej. 3. vyd. Martin 1919, s. 312.

FERIANC, O.: Slovenské názvoslovie vtákov. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1958, s. 329.

HRYNČENKO, B.: Slovar ukrajinskoj movy. Zv. 4. Kyjiv 1909, s. 518 (šuľka, šuľak...).

HVOZDZIK, I.: Zovrubný slovník slovensko-maďarský a maďarsko-slovenský (časť slovensko-maďarská). Praha—Prešov 1937, s. 1313.

KÁLAL, K. — KÁLAL, M.: Slovenský slovník z literatúry aj nárečí. Banská Bystrica 1923, s. 698 (šujo).

KNĚŽOUREK, K.: Velký přírodopis ptáků. Zv. 1. Praha 1910. 633 s.

LOMBARDINI, A.: Lietava. Slovenské pohľady, 5, 1885, s. 438—468.

MACHEK, V.: Etymologický slovník jazyka českého a slovenského. Praha, Nakladatelství ČSAV 1957, s. 517 (šujo).

STANISLAV, J.: Dejiny slovenského jazyka. Zv. 1. Úvod a hláskoslovie. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1956, s. 56.

STANISLAV, J.: Zo života slov a našich predkov. Bratislava, Štátne nakladateľstvo 1950, s. 88.

VASMER, M.: Russisches etymologisches Wörterbuch. Zv. 3. Heidelberg 1958, s. 434—435 (šuj, šuľak, šulik).

N. I. Dzendzelivská

SLOVÁ Z DETSKEJ LEXIKY V SLOVENSKÝCH NÁREČIACH NA ÚZEMÍ USSR

Detské slová čiže slová používané pri dorozumievaní dospelých s deťmi na označenie rozličných pojmov, ktoré v bežnej reči majú iné názvy, tvoria špecifickú vrstvu v slovnej zásobe jazyka.

Štúdium a výskum detskej lexiky je predmetom záujmu nielen jazykovedcov, ale aj pedagógov a psychológov.

Pokiaľ je nám známe, v slovenskej jazykovede detské slová ešte neboli predmetom špeciálneho výskumu. Navyše je táto lexika ešte málo zozbieraná, iba fragmentárne ju zachytávajú i slovníky spisovného jazyka a dialektologické práce.

V tejto práci sme sa pokúsili analyzovať detské slová, ktoré boli zozbierané podľa špeciálne zostaveného dotazníka v lete r. 1971 medzi slovenskou časťou dedín *Antalovci, Storožnycja* (Užhorodskyj okres), *Velykyj Bereznyj* (Velykoberežnanskyj okres), *Dovhe, Lysyčove* (Iršavskyj okres), *Perečin, Turja Remeta* (Perečinskyj okres) v Zakarpatskej oblasti USSR.

Celkove sme zozbierali 201 slov a spolu s fonetickými a slovotvornými variantmi 226 jednotiek. Prevažná väčšina týchto slov sa zachytáva po prvý raz. Z nich iba 33 slov s označením *det.* zaznamenáva Slovník slovenského jazyka,[1] pre 31 slov nachádzame paralely v dialektologickom slovníku F. Buffu.[2]

V porovnaní s bežnými slovami opisovaná lexika prejavuje výrazné špecifikum v oblasti fonetiky. Predovšetkým je príznačná fonetika začiatku slova. Po prvé všetky zachytené detské slová (okrem *apčo, apko, ujčo*) sa začínajú na spoluhlásku; po druhé začiatočné slabiky majú spravidla po jednej spoluhláske a len 6 slov sa začína skupinou dvoch spoluhlások *(plačkac, pru-tu, sľaďučke, spiňkac, spaňukac, šľupac);* slová s troma a viac spoluhláskami sa v našom materiáli nevyskytli. Je to iste podmienené okolnosťami uľahčenia výslovnosti. Malým deťom, u ktorých sa ustaľuje alebo vytvára artikulačná báza, je zaiste ťažko vyslovovať nielen zložité skupiny spoluhlások, ale aj niektoré jednotlivé spoluhlásky. Napríklad medzi opisovanými slovami je pomerne veľa takých, čo sa začínajú na spoluhlásky *b, p, t, c, ľ,* čiže také spoluhlásky, ktoré si dieťa pomerne ľahko a rýchlo osvojí. Celkom malý je počet slov, ktoré majú na začiatku alebo v strede pre dieťa ťažko vysloviteľné spoluhlásky, ako *f, z, r,* sykavky a pod. Z tohto hľadiska vôbec príznačná je aj celková distribúcia samohlások a spoluhlások v zaznamenaných 266 slovách (spolu s fonetickými a derivačnými variantmi).

Názorne to ilustrujú tieto tabuľky:

Samohlásky	Frekvencia
a	235
i	139
u	95
o	63
e	32
	Spolu 564

[1] Slovník slovenského jazyka. Red. Š. Peciar. 1. vyd. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1959—1968. 6 zv.

[2] BUFFA, F.: Nárečie Dlhej Lúky v Bardejovskom okrese. 1. vyd. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1953, s. 129—241.

Spoluhlásky	Frekvencia	Spoluhlásky	Frekvencia
k	155	t	36
c	94	ľ	31
p	77	n	29
b	68	d	25
č	59	ň	19
m	45	ď	17
s	17	r	8
ť	16	u	8
š	16	v	7
l	15	ž	4
j	15	f	1
c'	8	z	1
		Spolu	771

Pozoruhodné je aj to, že v opisovaných slovách sa vyskytuje pomerne nízky počet dvojčlenných spoluhláskových skupín. Najvyššiu frekvenciu používania z nich majú skupiny *čk* (11 slov: *babečka, babočka, bučko, čička, čičkani, mamička, maľučki, plačkac, pompička, sľaďučke, tajočka*); *pk* (8 slov: *apko, bipka, cipka, čupkac, hopkac, lipka, papka, popka*); *ňk* (7 slov: *čuňka, choreňki, maceňki, meňki, miňka, pusiňka, spiňkac*); *nk* (5 slov: *babinka, činka, minka, ninka, pipinka*). Ostatné skupiny spoluhlások sa vyskytujú zriedkavejšie: *ľk* (4 slová: *baľko, buľko, cuľkac, ľaľka*); *šk* (3 slová: *činuška, libuška, poľeškac); mb, mp, ňč, tk* (po dve slová; *homba, hombikac; pompa, pumpa; čeňči, čiňča; hotka, chotkac); bč, br, ck, cl, ľb, nd, pč* (po jednom slove: *babča; čubrac; nicki; cucličck; kačuľbac; dunda; čupčac*).

S trojčlennou skupinou spoluhlások sme sa stretli len v jednom slove: *pimpľe*.

Svojráznosť fonetiky slov detskej lexiky charakterizujú deformácie obyčajných slov alebo ich deminutív aferézou, synkopou, asimiláciou a pod.

Aferéza: *hotka* (< *jahotka* < *jahodka*); *kanka* (< **tokanka* < *tokan* — „kukuričná kaša"); *panci, panči* (< *topanci, topanči* — „topánky").

Synkopa: *čimi* (< čižmi); *meňki* (< maleňki — „maličký"); *nicki* (< nohavicki — „nohavice"); *pačac, pakac* (plačac, plakac — „plakať").

Zjednodušenie (skupiny spoluhlások): *dic* (< **dič* < *dišč* — „dážď").

Sú slová, v ktorých sa realizujú dva alebo všetky spôsoby akomodácie slov:

Aferéza a asimilácia: *bebik (< *lebik < chlebík); bobak (< *robak <* chrobak); *pimpľe (< *rimpľe < *rimfľe < štrimfľe);* sem sa dá zaradiť aj slovo *kika (< *rika < elektrika).*

Aferéza a synkopa: *bučko (< *blučko < jablučko); buko (< *bluko < jabluko).*

Aferéza, asimilácia a zjednodušenie spoluhlások: *pimpa (< pimpľe < *rimpľe < *rimfľe < štrimfľe).*

Mimiko „mlieko" je asi utvorené z deminutíva *mličko* prostredníctvom zjednodušenia spoluhlások (mličko > *miko) a reduplikácie prvej slabiky.

Domnievame sa, že aferéza, synkopa a iné podobné zmeny slov detskej lexiky sú nielen fonetickými zmenami, ale v určitom zmysle aj svojráznym spôsobom tvorenia týchto slov.

Isté špecifikum prejavuje detská lexika aj z hľadiska tvorenia. Najväčšiu skupinu osobitne utvorených slov tvoria názvy onomatopoického pôvodu. Zvukové komplexy, ktoré sú napodobnením zvieracích zvukov, obyčajne sú detskými názvami niektorých zvierat: *be* „baran, ovca"; *bu* „bujak, krava"; *hau* „pes"; *kikirik, kukuruk* „kohút"; alebo tie isté zvuky z reduplikáciou; *bubu* „bujak, krava"; *hau-hau* „pes; *tubi-tubi* „holub".

Iné zvukomalebné slová: *buch!* „padneš!"; *ďuďu* „chlad, zima, chladno"; *kou-kou* „kladivo"; *koko* „vajce; *pipip* „automobil, vlak"; *tik-tak, tik-tok* „hodinky"; *žiži* „oheň, niečo horúce".

Pre istú skupinu domácich zvierat sa detské názvy tvoria príponami *-k-a, -ik, -ik-a, -očk-a, -uk-a, -ušk-a* od príslušných citoslovies, podľa ktorých sa charakterizujú tieto zvieratá: *cicka, cicuška* „mača" (porov. *ci-cic!*); *cibik, cibika, cipka,* „kurča" (porov. *cip-cip!*); *činka, činuška* „sviňa, prasa" (porov. *čiň-čiň!*); *čuňka* „sviňa, prasa" (porov. *čuň-čuň!*); *libik, libuka, libiška, lipka* „hus, húsa, gunár" (porov. *lib-lib!*); *tajka, tajočka, tajuška* „kačica, káčer, kačiatko" (porov. *taj-taj!*); *ťuťka* „sliepka" (porov. *ťu-ťu-ťu!*).

Všetky detské slová zvyčajne majú melioratívne expresívne zafarbenie. Určitú skupinu z nich tvoria deminutíva *apčo* „otec", *babča* „babka", *dajči,* „daj!", *hajči* „kolíska", *mamča* „matka", *ujčo* „strýc", *zimčo* „chlad, zima, chladno", *babička* „babka", *pompička, pumpicka* „zemiak", *dudliček* „cumeľ", *tatíček* „otec", *maceňeňki, maliňki, maľučki,* „maličký".

SLOVNÍK DETSKÝCH VÝRAZOV

(Zoznam obcí a ich skratky: A — Antalovci, D — Dovhe, L — Lisičove, P — Perečin, S — Seredne, St — Storožnica, TR — Turja-Remeta, VB — Vel. Bereznyj)

apčo (S, VB), *apko* (St) — otec
babaľac — líhať (S)
babča (VB), *babečka* (P, TR), *babička* (D, TR), *babinka* (P), *babočka* (VB) — babka, stará matka

bači — cudzí chlap, strýc (A, D, L, P, S, St, VB)
bach-bach — biť (S)
bak — niet (L)
baľko — jablko (D, L)
baųčac — hrať sa (St, VB)
baųka — hračka (D, TR)
baųkac — hrať sa (A, D, L)
bavic — hrať (A, P, S, TR)
be — baran, ovca (D, L, S, St)
bebik — chlieb (St)
biba — bolesť, ranka (P)
bibani — chorý (P)
bibi — (A, D, L, P, S, St, TR), *bibikac* (S) bolieť
biboųčani — chorý (St)
bipka — bolesť, ranka (TR, VB)
bipkani — chorý (D, L, TR)
bobo[1] — fazuľa (St)
bobo[2] — vlk; niečo strašné (A, VB)
bobak — komár, chrobák (A, L)
bocika — bujak, krava (A)
bu — bujak, krava (A, S)
bubac — bolieť (VB)
bubu[1] — bujak, krava (A)
bubu[2] — vlk; niečo strašné (S, TR)
bucac — padať, *bucneš* — spadneš (S)
bučko — jablko (TR)
buch! — padneš! (A, P, TR)
buchac — padnúť (A, L, P, TR), *bukac* — padnúť (D)
buko — jablko (St)
buľko — jablko (P, TR)
bumbac — piť (D, L, P)
cibik (L), *cibika* (St) — kurča
cica[1] — mača (A), mačka, kocúr (S, St)
cica[2] — prsia, cecok (St)
cicac — sať, cicať (A, D, L, S, St, VB)
cicka[1] — prsia; cecok (A, L, P, VB)
cicka[2] — mača (P, VB)
cic'ka (A), *cicuška* (S, St) — mača
cipka — kurča (A, P, VB)
c'omikac — bozkať (S)
cuca (S, St, TR), *c'uc'a* (A), *c'uc'ka* (L) — cukor, cukrík
cucličekk — cumeľ (A, VB)
cuľkac — bozkať (L)
cuma (St), *cumik* (St) — cumeľ
cuňa[1] — prsia; cecok (D)
cuňa[2] — cumeľ (L)
c'upac še — kúpať sa (D)
čeča — kvietok; niečo krásne (A, P, S, St, TR)
čečani — dobrý, pekný (A, P, S, St, TR)
čeňči — čerešňa, višňa (St)
čičani — dobrý, pekný (D)
čička — kvietok; niečo krásne (D, L)
čičkani — dobrý, pekný (L)
čiňča (A), *činka* (A, L, P, S, St, TR, VB), *činuška* (S) — sviňa, prasa
čimi — čižma (TR)
čirik — kukuričná kaša (A)
čubrac — ísť po vode (A)
čučac (A, P, S, St, VB), *čučkac* (TR) — spať
čuňka — sviňa, prasa (TR)
čupčac[1] — ísť po vode (St)
čupčac[2] (P, St, TR, VB), *čupikac* (S), *čupkac* (A) — kúpať
dadac — biť (D)
daj-daj — daj! (St)
dajči — daj! (A)
d'ed'a — dedko, starý otec (St)
dic — dážď (St)
didik (L), *d'idek* (P), *d'idik* (A, VB), *d'id'i* (S), *d'ido* (S, St), *ditko (TR)* — dedko, starý otec
doda — pestúnka (D)
d'ud'a (A, S), *d'ud'ano* (TR) — chlad, zima, chladno
dudliček — cumeľ (A)
d'ud'o (St), *d'ud'u* (D, L) — chlad, zima, chladno
dudut — vlak, automobil (St)
dujkac — duť (A, D, L)
dunda — cumeľ (P, S, St), prsia, cecok (S, St, TR)
dundac — sať, cicať (P, TR), piť mlieko (L, P), piť (A, S, St)
dund'ac — piť mlieko (D)
fuj be — zlé, niečo zlé, nie dobré (TR)
gogo — vlk; niečo strašné (D)
habik — chlieb (P)
hajac — kolísať (St), spať (A, D, TR)
hajča — kolíska (St)
hajči: isc hajči — prechádzať sa (ho-

voríš sa dieťaťu, keď sa s ním chystáme von) (D, L, TR)
hajkac — spať (L)
hajta: isc hajta — prechádzať sa (hovorí sa dieťaťu, keď sa s ním chystáme von) (A, P)
hamac — hrýzť (D)
hau[1] — vlk; niečo strašné (L)
hau[2]*: tam hau* (L); *hau-hau: tam hau-hau* (S) — tam je niečo nebezpečné, čo uhryzne
hau-hau — pes (S)
hauko[1]*: tam hauko* — tam je niečo nebezpečné, čo hryzie, uhryzne (A, P, TR)
hauko[2] — pes (A, P, TR), vlk; niečo strašné (A)
hava: tam hava (St) — tam je niečo nebezpečné, čo uhryzne
hodac — chodiť (D)
homba — kolíska (A, D, L, P, S, TR, VB)
hombac — kolísať (A, D, L, P, TR, VB)
hombikac — kolísať (S)
hopac (A, D, P, St, TR, VB), *hopikac* (S), *hopkac* (L), *hopuľkac* (TR) — sadať si, sedieť
hotka — bobuľa (D)
hoťa! — kôň (A)
hus-hus — hus (L)
huťka — vreckovka, šatka (A)
chodac (A, S, St, VB), *choduňkac* (TR) — chodiť
choreňki — chorý (A, S, St, TR, VB)
chotkac — chodiť (L, P, TR)
kačuľbac — kotúľať (D)
kaka (D, L, P, S, St, VB), *kaka-be* (A) — niečo zlé
kakac — kakať (A, D, L, P, S, St, TR, VB)
kakani — zlý, nie dobrý, špinavý (A, D, L, P, S, St, TR, VB)
kanka — kukuričná kaša (D)
kašľiňkac — kašľať (L)
katuľac (P), *katuľkac* (St) — kotúľať
kec'a — sviňa, prasa (TR)
kika — svetlo, elektrika (D, L)
kikirik — kohút (S, St)
koko — vajce (A, D, L, P, S, St)
koňko — kôň (St)
kou-kou — kladivko (L)
kukurik — kohút (A)
kuľac (A, L, TR), *kuľatac* (VB), *kuľaľac* (S) — kotúľať
kusa: tam kusa (TR); *kusi: tam kusi* (VB) tam je čosi nebezpečné, čo hryzie
kuskac — hrýzť, uhryznúť (L, St, TR)
kuťko — pes (St)
ľaľa — dieťa (A, P, S, St, TR), bábka (St)
ľaľka — dieťa (D, L, VB), bábka (S)
ľašikac (S), *leškac* (L), *ľeškac* (A, D) — líhať
libik (L), *libuk* (St), *libuka* (S), *libuška* (P, S), *lipka* (TR) — hus, húsa, gunár
ľaľka (St), *ľuľu* (TR) — košieľka
maceňeňki (A), *malinki* (P), *maľiňki* (L, VB), *maliňki* (D, TR), *maľučki* (A, D, L, S, St) — maličký
mamča (S, VB), *mamiča* (A), *mamička* (P, TR), *maminka* (TR), *mamka* (D) — mať, matka
meňki — maličký (St)
mijkac — umývať (TR)
mimik — cumeľ (St)
mimiko — mlieko (D)
minka (A), *miňka* (L), *miňa* (P, TR, VB) — kocúr, mačka, mača
mu — bujak, krava (D)
muka — krava (A, L, S, St)
murko — kocúr (TR)
nana — babička (St)
naj: naj to! — nie je možné (L)
nicki — nohavice (D)
ninka — teta, cudzia žena (P, St, TR)
ňuňa — cumeľ (D, St)
pačac, pakac — plakať (St)
panci (D), *panči* (P, S, St, TR) — topánky
papa — jedlo (L), chlieb (A, D, S, St, VB)
papac (A, D, L, P, S, St, TR, VB) — jesť
papka — chlieb (L, TR, VB)
papkac (L), *papuľkac* (TR) — jesť
pic — oheň; niečo horúce (D, L)

pijkac — piť (TR)
pik — oheň; niečo horúce (A, P, St, TR, VB)
pik: urobic ši pik (A, D, L, St), *urobic si pik* (P, TR, VB) — popáliť sa
pikac — piť (D, L)
pimpe (L, P), *pimpi* (TR), *pimpľe* (D) — pančucha
pipinka — kurča (S)
pipip — automobil, vlak (D, L)
pipuška — kurča (S)
pišac (P, St), *piškac* (A, D, L, S, TR, VB) — cikať
piťatko (D, TR), *piťka* (TR) — kurča
plačkac — plakať (P, S, St, TR, VB)
poleškac (P), *poľeškac* (TR) — líhať
pompa (D, St), *pompička* (A, L, P, S, St), *pompik* (D) — zemiak
popka — bábka (D, L)
poťa — vták (A)
poťatko — vták (A, S)
pru-tu — voda (St)
puchac — padať (St)
pumpička (TR), *pupka* (S) — zemiak
pusičku: davac pusičku (St), *pusiňku: davac pusiňku* (TR), *puskac* (L), *pus'u: davac pus'u* (A, D, P, St) — bozkávať, bozkať
ručі — rúčky (TR)
sila-sila (A, TR), *silika-sili* (L) — na ruky
sľaď učke — med; niečo sladké (VB)
spiňkac — líhať (VB), spať (P)
spaňukac — spať (TR)
šľupac (S), *šľupkac* (P, TR, VB) — ísť po vode
šušu — vreckovka, šatka (St)
tajka — kačica, káčer (A, L, P, S, St, TR)
tajočka (St), *tajuška* (S) — kačiatko
tapi-tapi (D), *tapi-ruči-tapi* (A, TR), *tapi-ručki-tapi* (L, P, S, St, VB) — tlieskať
tata: isc tata (A, P, S, St, VB) — prechádzať sa (hovorí sa dieťaťu, keď sa s ním chystáme von)
tatiček (TR), *tata* (D, L, P) — otec
tentac — líhať (A, St, TR)
teta[1] — pes (D, L)
teta[2]*: tam teta, tam teta hama* — tam je niečo nebezpečné, niečo, čo hryzie (D)
tidit (A, P), *tidiť* (TR) — automobil, vlak
tik-tak (L), *tik-tok* (D) — hodinky
tiska (L), *tiška* (A) — teľa
trimkac — držať (A)
tubi-tubi — holub (L)
ťupkac — kúpať (L)
ťuťa (S), *ťuťka* (A, D, L, P, St, TR, VB) — sliepka
ujčo — strýc (TR)
vova (St), *vovo*[1] (P) — vlk; niečo strašné
vovo[2] (P) — mucha, komár, chrobák
zimčo — chlad, zima, chladno (A, P, VB)
žiži[1] — oheň; niečo horúce (S)
žiži[2]*: urobic si žiži* — popáliť sa (S)

DISKUSIE

Július Rybák

O VÝZNAME IMPERATÍVNYCH TVAROV SLOVESA ÍSŤ

V práci Imperatív slovesa *ísť — idem* v spisovnej slovenčine[1] vymedzuje Š. Peciar vzťah imperatívnych tvarov *choď, *choďme, choďte; iď, *iďme, iďte; poď, poďme, poďte; hybaj, hybajme, hybajte.* V tomto článku sa chceme ešte raz zamyslieť nad funkčným rozlíšením spomínaných imperatívnych tvarov a podporiť i rozvinúť závery citovanej práce Š. Peciara (v článku uvádzame iba príslušné strany).

1. Excerpovaný materiál podporuje zistenie Š. Peciara o vysokej prevahe výskytu imperatívnych tvarov so základom *choď-* nad tvarmi so základom *iď-*. Tvary prvého typu sa vyskytli 45 ráz, tvary druhého typu 7 ráz (pričom — a to je ešte dôležitejšie — všetky tvary so základom *iď-* sú z diela A. Habovštiaka *Kráľovič a krásna Zuzana).*

V zhode so Š. Peciarom pokladáme teda imperatívne tvary so základom *choď-*, stojace oproti tvarom so základom *poď-*, za z á k l a d n é (spolu s poslednými) imperatívne tvary slovesa *ísť.*

2. Ani v našom materiáli sa nevyskytli tvary *iďme, choďme,* ktoré napospol uvádzajú príručky slovenského jazyka (s. 147, poznámka 13); Peciarov predpoklad, „že sa pri slovese *ísť — idem* tieto formy *(choďme, iďme)* v kladnej podobe nepoužívajú" (s. 152), pokladáme preto za správny a odôvodnený. K príčinám nepoužiteľnosti týchto tvarov v spisovnej slovenčine sa ešte vrátime.

3. Š. Peciar polemizuje s doterajším bežným výkladom, že tvary so základom *choď-* vyjadrujú smerovanie „preč" a tvary so základom *poď-* smerovanie „sem". To je podľa neho „len veľmi hrubá, nepresná a neúplná sémantická charakteristika obojich tvarov" (s. 151). Autor ďalej hovorí, že „základné, sémanticky i štylisticky bezpríznakové sú tvary *choď, choďte* ... Príznakové tvary *poď, poďte* vyjadrujú výzvu vykonať pohyb smerom k hovoriacej osobe alebo v smere pohybu hovoriacej osoby; tvar *poďme* vyjadruje len druhý odtienok" (s. 155). Opozícii tvarov *choď — poď* a ich vzťahu k významu základného slovesa ísť sa budeme venovať podrobnejšie, lebo je tu niekoľko problematických miest.

4. Podľa Š. Peciara imperatívne tvary so základom *choď-* z významovej

[1] Slovenská reč, *34*, 1969, č. 3, s. 147—155.

stránky nič nové nepridávajú (ak neprihliadame ku gramatickému významu rozkazu) k tým významovým odtienkom,[2] ktoré sú už obsiahnuté vo významoch celej lexémy *ísť — idem* v spojení s príslušnými väzbami (s. 151). Tomuto názoru protirečí fakt, že sa v slovenčine nepoužíva tvar *choďme* (porov. ods. 2). Ak by vzťah medzi *ísť* a *choď* mal byť taký istý ako napr. medzi *písať — píš*, muselo by sa dať povedať aj *choďme* (ako je *píšme*). Významová črta obsiahnutá v *choď-*, ktorá bráni utvoriť tvar *choďme*, je práve ten dištinktívny príznak, o ktorý je tvar *choď-* v porovnaní so základným slovesom *ísť* bohatší. Prijatie tohto chápania významu tvaru *choď* robí zároveň problematickým jeho vymedzenie ako nepríznakového člena binárnej opozície *poď — choď* (porov. ods. 3).

5. Vzťah imperatívnych tvarov *choď — poď* formuluje Š. Peciar ako vzťah nepríznakového a príznakového člena opozície. V tvare *poď* na rozdiel od tvaru *choď* je obsiahnutý príznak „pohyb smerom k hovoriacej osobe alebo v smere pohybu hovoriacej osoby". Z uvedenej formulácie zaiste nemožno vyvodzovať záver, že tu ide o privatívnu opozíciu typu „A — nič o A". O tom svedčí najlepšie nemožnosť zámeny príznakových členov nepríznakovými v priaznivých kontextuálnych podmienkach[3] (= nedostatok neutralizácie).

Z toho vyplýva, že formy *poď — choď* by mohli byť iba vo vzťahu privatívnej opozície typu „A — non A", ktorá predstavuje vlastne kontrárny vzťah, a je teda opozíciou ekvivalentnou. V takom prípade však nestačí nepríznakové formy *choď, choďte* definovať ako tvary, ktoré (v opozícii k *poď, poďme, poďte*) nevyjadrujú príznak „pohyb smerom k hovoriacej osobe alebo v smere pohybu hovoriacej osoby", ale ako tvary, ktoré vyjadrujú negáciu tohto príznaku. Mohli by sme ich teda plným právom považovať za príznakové tvary[4] s dištinktívnym príznakom „negácia pohybu v smere k hovoriacej osobe alebo v smere pohybu hovoriacej osoby"[5] a tvary *poď, poďme, poďte* hodnotiť ako nepríznakové, ktoré túto významovú črtu nevyjadrujú. Zatiaľ však ponechávame problém dištinktívnych príznakov tvarov so základom *choď-* otvorený.

---

[2] Myslíme, že v spojení „choď po lekára", kde sa vidí nielen význam „odíď", ale aj význam „iď a priveď lekára", je tento význam daný predložkou *po*, nie tvarom *choď*.

[3] Možnosť zámeny príznakového člena nepríznakovým pokladáme totiž za nevyhnutnú podmienku privatívnej opozície. Pritom neutralizáciu a možnosť zámeny príznakového člena nepríznakovým v priaznivom kontexte pokladáme za jedno a to isté. Porov. RYBÁK, J.: K podobám privatívnej opozície. In: Jazykovedný zborník venovaný VI. slavistickému kongresu. Red. J. Dzurenda et. al. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1968, s. 5—18.

[4] Porov. prácu citovanú v pozn. 3, s. 12.

[5] Druhá časť uvedenej formulácie (v smere pohybu hovoriacej osoby) by potom bola neúplná, lebo by nepostihovala napr. takéto použitie tvarov *choď, choďte:* Ty *choď* celý čas za ním, neodchyľuj sa vôbec od cesty.

6. Zložitá je otázka významu tvarov *poď, poďme, poďte.* Ak uznávame odôvodnenosť invariantného významu gramatických tvarov, nemôžeme do tohto významu pojať dištinktívny príznak, ktorý jeden z tvarov nevyjadruje. (Tvar *poďme* nevyjadruje „smer k hovoriacej osobe".) Súčasne nemožno predpokladať, že by invariantný význam zahrnoval v sebe protikladné významové črty: pohyb „sem" — k hovoriacemu a pohyb „preč" spolu s hovoriacim. Ak uvažujeme správne, musíme príznaky „sem, k hovoriacemu" a „preč spolu s hovoriacim" považovať za kontextuálne použitia tvarov *poď, poďme, poďte.* Ich invariantný význam musí byť taký všeobecný, aby mohol tieto odlišné významy v sebe zahrnúť. O izolovane vzatých tvaroch *poď, poďme, poďte* skutočne nemožno povedať, ktorý z uvedených významov vyjadrujú — tie sa prejavujú (nadobúdajú) až v kontexte; porov.: *Poďte opáčiť!* — môže znamenať: a) pristúpte ku mne a opáčte; b) poďte spolu so mnou (niekam) opáčiť. V našom prípade širší kontext signalizuje druhý význam:

Ešte pojme mať i muža pod pazuchy, deti vyzve — Poďte opáčiť. — A dovedie ich do kuchyne pred materin kôš.

7. Logika ďalšieho výkladu nás núti vysloviť konštatovanie, ktoré bude mať pre nás zásadný význam, ale zároveň môže byť najviac sporné, lebo nemáme preň presvedčivé doklady: tvary *poď, poďme, poďte* môžu okrem spomenutých kontextuálnych významov („sem k hovoriacemu", „preč spolu s hovoriacim") vyjadrovať aj význam „preč od hovoriaceho" a zastupovať tak tvary *choď, choďte:*

(Vyháňam niekoho z izby:) Ale teraz už *poď* von, nechcem ťa tu vidieť! — (Sprievodca na plošine k vychádzajúcim cestujúcim:) *Poďme, poďme,* nezdržujte sa!

Príklad na použitie tvaru *poďme* vo význame „choďte" sme našli v hre J. Barča-Ivana *Neznámy:*

Mešťanosta: Prosím ctihodných pánov, aby prešli do vedľajšej siene... Nuž, páni? Či mám zavolať chlapcov zo stráže, aby vám ukázali cestu?... Magister: Ste blázon! Staviate sa proti samému... Mešťanosta: Tak je! A zatiaľ som ja mocnejší. *Poďme,* páni! Ferro: Dobre! Ale ktosi za to draho zaplatí. (Vyjde a za ním ostatní.) (Mešťanosta ostal v miestnosti.)

Za jeden z nepriamych dôkazov použiteľnosti tvarov *poď, poďte* vo význame *choď, choďte* považujeme fakt, že tvary *hybaj, hybajte* tiež dovoľujú takéto použitie.[6] Porov. paralelné príklady: *Choď* nám z cesty! —

[6] Podrobnejšie pozri RYBÁK, J.: Poznámky k tvarom *poď (ho)* a *hybaj (ho).* Slovenská reč, *36,* 1971, s. 241—244. Tam súčasne dôvodíme, že priestorová orientácia pohybu (vo vzťahu k hovoriacemu) je v tvaroch *poď, -me, -te; hybaj, -me, -te* a v zmeravených tvaroch *poď (ho), hybaj (ho)* v podstate rovnaká. Časté používanie tvarov *poď (ho)* a *hybaj (ho)* práve vo význame „pohyb preč" podporuje teda záver o možnosti zámeny tvarov *choď, -te* tvarmi *poď, -te.*

Hybaj nám z cesty!; *Choď* odtiaľ! — *Hybaj* odtiaľ!; *Choď* za ňou, nech sa vráti! — *Hybaj* za ňou, nech sa vráti!

8. Všetko, čo sme povedali o kontextuálnom použití tvarov *poď, poďme, poďte,* nás núti formulovať vzťah tvarov *choď, choďte — poď, poďme, poďte* ako privatívnu opozíciu typu „A — nič o A". Príznakovým členom tejto opozície, ako to vyplýva aj z argumentácie v ods. 4, sú tvary *choď, choďte.*[7] Tvary *poď, poďme, poďte* vystupujú v úlohe nepríznakového člena privatívnej opozície. Tvary *choď, choďte* vyjadrujú explicitne príznak „preč od hovoriaceho"; súčasne teda explicitne vyjadrujú „negáciu účasti hovoriaceho na deji". Nepríznakové tvary *poď, poďme, poďte* „nič nehovoria" o tomto príznaku, a preto, ako je to v povahe nepríznakového člena, v kontexte nadobúdajú alebo význam non A (negácia príznaku „preč od hovoriaceho" = „sem k hovoriacemu", negácia „negácie účasti hovoriaceho na deji" = „účasť hovoriaceho na deji" = „pohyb spolu"), alebo, ak kontext jednoznačne signalizuje význam A, môžu vyjadrovať smerovanie „preč od (bez) hovoriaceho" (porov. ods. 7).

9. V systéme imperatívnych tvarov slovenského slovesa na základe príznaku „účasť — neúčasť hovoriaceho na deji" stoja proti sebe pri dokonavých i nedokonavých slovesách kladné tvary:

	účasť hovoriaceho	
	vyjadrená	nevyjadrená
Sg.	*píšme* — ty	*píš*
Pl.	*píšme* — vy	*píšte*

Sloveso *ísť — idem* má potom zložitejší systém:

	účasť hovoriaceho		
	vyjadrená		nevyjadrená
Sg.	*poď*	*poďme* — ty	*choď*
Pl.	*poďte*	*poďme* — vy	*choďte*

[7] Príznakový charakter tvaru *choď* potvrdzuje svojím spôsobom aj fakt, že od neho nemožno utvoriť tvar *choď (ho),* podobne ako *poď (ho), hybaj (ho).* Bližšie o tom hovoríme v práci citovanej v pozn. 6.

Sloveso *ísť* na rozdiel od ostatných slovies už svojimi základmi, z ktorých sa tvoria imperatívne tvary, vyjadruje príznak „účasť — neúčasť“[8] hovoriaceho na deji. Ak niektorý tvar v systéme imperatívnych tvarov vyjadruje príznak protikladný k príznakom, ktoré vyjadrujú základy imperatívnych tvarov slovesa *ísť*, je tento tvar negramatický a slovenčina ho netvorí. To je práve prípad tvaru **choďme (*iďme)*. Imperatívny tvar tzv. prvej osoby plurálu (píšme!) vyjadruje taký dej, v ktorom „gramatickým podmetom vety je okrem autora aj iná osoba alebo kolektív osôb“,[9] čiže explicitne vyjadruje účasť hovoriaceho na deji, ktorú forma *choďme* práve popiera.

10. Logicky vzniká otázka, prečo sloveso *ísť* „potrebuje“ paralelné paradigmy imperatívnych tvarov, vyjadrujúcich účasť — neúčasť hovoriaceho na deji. Vysvetlenie vidíme len v tom, že imperatívne tvary od slovesa *ísť* fungujú v systéme slovenského slovesa ako univerzálny prostriedok (signalizátor) na vyjadrenie účasti — neúčasti hovoriaceho na deji v kombinácii s ľubovoľným (okrem istých logických obmedzení) slovesom — neurčitkom:

poď, poďme, poďte
choď, choďte } spievať, čítať, sa umývať ap.

11. Funkcia tvarov *poď — choď* nám tak veľmi pripomína úlohu, ktorú majú v systéme slovenských ukazovacích zámen zámená *tu (tuto), tam (tamto),* kombinovateľné s každým označením miesta:

tu
tam } hore, dnu, na skrini, dolu pred školou ap.

Uvedená paralela sa zdá byť o to výstižnejšia, že rozlišujúcim princípom opozície zámen *tu — tam* je tiež hovoriaci; miesto potvrdzujúce prítomnosť hovoriaceho (tu) a miesto negujúce prítomnosť hovoriaceho (*tam*). Ba ešte viac: i opozícia *tu — tam* je podľa nášho názoru privatívna opozícia, príznakovým členom ktorej je člen *tam*, negujúci účasť hovoriaceho (porov. príznakové *choď*).[10]

---

[8] Kvôli zjednodušeniu používame tu i ďalej termíny „účasť — neúčasť hovoriaceho na deji“, pričom vzájomný vzťah členov vyjadrujúcich tieto príznaky nechápeme ako ekvipolentnú opozíciu (ako by to vyplývalo z použitej terminológie), ale v súhlase s výkladom vyššie (8) ako privatívnu opozíciu. Termíny „účasť — neúčasť“ by bolo teda treba presne označiť „nič o negácii účasti hovoriaceho — negácia účasti hovoriaceho“.

[9] Morfológia slovenského jazyka. 1. vyd. Red. J. Ružička. Bratislava, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1966, s. 505.

[10] Porov. RYBÁK, J.: Opozícia ukazovacích zámen *tu — tam*. Slovenská reč, *35*, 1970, s. 91—98.

S istým rizikom by sa možno dalo predpokladať, že v hĺbkovej štruktúre viet *Poď so mnou do kina* a *Poď večer k nám* ap. treba predpokladať: *Poď ísť so mnou do kina* a *Poď ísť večer k nám,* porov.:

Poď	ísť	do kina	Poď	sa prejsť	do mesta
Poďme	ísť	do kina	Poďme	sa prejsť	do mesta
	Poďme	do kina		Prejdime sa	do mesta

Negramatickosť spojení **poď ísť* by bola daná jedine nežiadúcim opakovaním v infinitíve toho, čo je už jednoznačne dané v samotnom tvare *poď*. Išlo by tu vlastne o ten istý prípad, ako v systéme ukazovacích zámen vysvetľujeme nemožnosť spojení **tuto tu, *tamto tam* na pozadí pravidelných radov:

tuto: odtiaľto, potiaľto, takýto, toľkýto ap.

tamto: odtiaľ, potiaľ, taký, toľký ap.[11]

12. Môžeme zhrnúť. Za základné imperatívne tvary slovesa *ísť* pokladáme protikladné tvary *choď — poď*. Tieto tvary sú vo vzťahu privatívnej opozície typu „A — nič o A" so všetkými dôsledkami, ktoré pre jednotlivé členy privatívnej opozície v pláne bilaterálnych jazykových jednotiek prináša ich príznakový — nepríznakový charakter. Príznakovým členom opozície sú tvary *choď, choďte,* ktoré explicitne vyjadrujú „smerovanie preč od hovoriaceho" a „negáciu účasti hovoriaceho na deji". V systéme imperatívnych tvarov slovenského slovesa vystupuje protiklad tvarov *choď — poď* v kombinácii s inými slovesami ako univerzálny signalizátor účasti — neúčasti hovoriaceho na deji, pripomínajúc tak funkciu, ktorú majú v systéme slovenských ukazovacích zámen zámená *tu (tuto), tam (tamto).*

[11] Porov. RYBÁK, J.: K systému ukazovacích zámen. Slovenská reč, *34,* 1969, s. 358—362.

Jozef Jacko

POZNÁMKY K VZOROM **DLAŇ** A **KOSŤ**

V akademickej Morfológii slovenského jazyka (1966) sa konštatuje, že vzor *kosť* je neproduktívny, ustupujúci. Mnohé slová z neho prechádzajú do vzoru *dlaň*, ktorý je produktívny v okruhu podstatných mien ženského rodu zakončených na spoluhlásky. Prejavuje sa to existenciou dvojtvarov v G. sg. a N. pl.; tvary podľa vzoru dlaň sú bežnejšie, častejšie, tvary podľa vzoru *kosť* zriedkavejšie, obmedzené obyčajne na ustálené spojenia. Porov.: *hneď — hnede/hnedi, tvár — tváre/tvári, myseľ — mysle/mysli, raž — raže/raži.* Pri vzore *kosť* sa držia najlepšie abstraktné podstatné mená ako *ľúbosť* a materiáliá ako *masť*. O tom, že ženské podstatné mená vzoru *dlaň* a *kosť* navzájom prechádzajú z jedného vzoru do druhého, písal L. Dvonč (1965), ktorý vychádzal z konštatovania J. Oravca (1961), že pri kolísaní medzi vzormi *dlaň* a *kosť* sa uplatňujú sémantické kritériá (obdobne ako pri podst. menách muž. rodu vzoru *dub*, kde je kolísanie medzi príponou *-a* a *-u* v G. sg.). L. Dvonč pokladá za správnejšie hovoriť nie o kolísaní, lež o prechode substantív od vzoru *kosť* ku vzoru *dlaň*, lebo opačné prípady nenašiel. Ku vzoru *dlaň* prešli a prechádzajú konkréta, názvy počítateľných vecí. L. Dvonč (1961), vychádzajúc z konštatovania J. Oravca, že vzor *kosť* sa konštituuje ako vzor pre abstraktá a materiáliá, kým vzor *dlaň* ako vzor pre konkréta, navrhuje pri slove *rukoväť* pripustiť skloňovanie podľa vzoru *kosť* aj podľa vzoru *dlaň*, čo znamená vlastne uznanie dvojtvarov. S týmto návrhom L. Dvonča treba súhlasiť. Doklady totiž ukazujú, že substantívum *rukoväť* prechádza od vzoru *kosť* ku vzoru *dlaň* najmä v tých prípadoch, v ktorých má význam konkrétneho substantíva:

Pri prvých budú *rukoväte* a ozdobné prvky z hliníka a čepeľ z kovaného oceľového pása. *Rukoväte* dvojručných mečov budú potiahnuté kožou a lemované ozdobným drôtom (Práca, 8. 3. 1973, s. 6).

L. Dvonč už predtým (1950/51) navrhoval uvádzať vzor *kosť* pred vzorom *dlaň*, pretože ho možno ľahšie pozitívne definovať ako vzor *dlaň*, ktorý sa potom vymedzuje negatívne na pozadí vzoru *kosť* (t. j. tak, že sa podľa vzoru *dlaň* skloňujú tie podstatné mená ženského rodu zakončené na jednu spoluhlásku, ktoré sa neskloňujú podľa vzoru *kosť*). Tento Dvončov návrh je však neprijateľný z hľadiska sémantického, morfologického i metodologického. J. Ružička (1963) v súvislosti s vývinovými tendenciami v slovenskej gramatike hovorí o tom, že temer všetky vzory substantív v slovenčine sú silné a živé, lebo sú späté s produktívnymi slovotvornými typmi. Tak možno podľa J. Ružičku pochopiť, že vzory *kosť* a *dlaň* sa držia

ako samostatné, hoci nie sú formálne silnejšie diferencované, ale sú podložené podnes živými slovotvornými typmi na *-osť* (vzor *kosť*), resp. na *-eň, -áreň* (vzor *dlaň*).

Vzor *kosť* je v súčasnej spisovnej slovenčine naozaj ustupujúci vzor. Mnohé substantíva, ktoré sa pôvodne podľa neho skloňovali, prešli a v súčasnosti ďalej prechádzajú ku vzoru *dlaň*. Napríklad pri substantíve *seč* sa v Pravidlách slovenského pravopisu (1970) uvádza v G. sg. iba prípona *-i (seči)*. Aj v Morfológii slovenského jazyka sa konštatuje, že substantívum *seč* sa pravidelne skloňuje podľa vzoru *kosť*. V Slovníku slovenského jazyka (SSJ) (1964) sa pri homonymách *seč*[1] a *seč*[2] uvádza v G. sg prípona *-i*. V 6. zv. SSJ (1968) sa so substantívom *seč* stretávame štyri razy, a to v miestnych názvoch: *Seč* (225), *Rimavská Seč* (222), *Dolná Seč* (165), *Horná Seč* (174). Pri miestnych názvoch *Seč* a *Rimavská Seč* sa v gen. sg. uvádza prípona *-i*, takže sa obidve miestne mená paradigmaticky zaraďujú do vzoru *kosť*. Naproti tomu pri miestnych názvoch *Dolná Seč* a *Horná Seč* sa uvádzajú formy gen. *Dolnej Seče, Hornej Seče*, teda formy s príponou *-e*, takže sa obidve miestne mená paradigmaticky zaraďujú ku vzoru *dlaň*. Z uvedených dokladov vyplýva, že substantívum *Seč* ako súčasť miestnych názvov *Dolná Seč* a *Horná Seč* začína v súčasnej spisovnej slovenčine prechádzať k produktívnemu vzoru *dlaň*. Takúto tendenciu bude s najväčšou pravdepodobnosťou prejavovať aj všeobecné substantívum *seč*, ktoré podľa súčasnej kodifikácie spolu so substantívom *reč* tvorí výnimku pri vzore *dlaň*, podľa ktorého sa skloňujú okrem týchto dvoch substantív všetky substantíva ženského rodu zakončené v nom. sg. na spoluhlásku *-č*. J. Ružička (1970) konštatuje, že posilňovanie stability spisovnej slovenčiny sa okrem iného prejavuje aj zjednodušovaním morfologického systému. Odstránili sa tvary *mrkev, -kvi, -kví* a ostali len tvary *mrkva, -y, -kiev*. Podľa nášho názoru odstránenie tvarov typu *mrkev, rakev, vetev, korúhev* súvisí s ustupovaním foriem vzoru *kosť*.

Všimnime si v krátkom prehľade synkretizmus vzoru *kosť* so vzorom *dlaň* od začiatku nášho storočia.

S. Czambel (1902) konštatuje, že podľa vzoru *kosť* sa skloňujú:

1. všetky feminína na *-ť, -sť, -šť:* kosť, milosť, radosť, bolasť, povesť, časť, česť (cti), čeľusť, plsť, trsť, tresť, hrsť, prsť, lesť (lsti), vlasť, päsť, smeť, smrť, chuť, niť, záveť, rukoväť, labuť, obeť, pečať, plť, prť (pirť), štvrť, sieť, haf, inovať, pľušť, húšť, púšť, Pešť atď.;
2. všetky feminína na *-ď, -dz:* loď, hruď, meď, spoveď, piaď, mokraď, čeľaď, háveď, zeď (zdi), mosadz, rozsadz atď.;
3. všetky feminína na *-v, -p:* krv, obuv, okov, cirkev (m. českých: korúhev, rakev, mrkev, obrv, húžev užíva sa viac: korúhva, rakva, mrkva, obrva, húžva, ktoré sa skloňujú podľa vzoru ryba); step, otep (otep je aj muž. rodu a vtedy sa skloňuje podľa vzoru dvor) atď.;
4. všetky feminína na *-r:* tvár, jar, mater atď. (m. českých: *zvěř, sběř* užíva sa: zverina, sberba, ktoré patria pod vzor ryba);

5. všetky feminína na *-c, -s, -z* (s výnimkou: obec, pec): moc, noc, nemoc, vec, hus, os, ves (vsi), smes, Rus, haluz, reťaz atď.;
6. z vychodiacich na *-č: reč, seč, žlč, tlč;*
7. z vychodiacich na *-š:* myš, voš, rozkoš, peleš atď.;
8. z vychodiacich na *-ž* všetky (okrem na príponu *-ež*): raž, lož (lži), kolomaž, prietrž atď. Za kaluž, stráž, podnož užíva sa: kaluža, stráža, podnoža, ktoré sa skloňujú podľa ulica;
9. z vychodiacich na *-ľ:* soľ, myseľ.

J. Škultéty v druhom vydaní (1915), resp. v treťom vydaní (1919) *Rukoväti spisovnej reči slovenskej* v poučkách o skloňovaní podstatných mien vzoru *kosť* neurobil temer žiadne zmeny (v prvom bode zmenil *boľasť* na *bolesť;* gen. sg. substantíva lesť píše so spoluhláskou *ľ (ľsti)* a z príkladov vynechal substantívum *závesť*).

J. Damborský (1921), hoci vo svojich učebniciach pre stredné školy vychádza z Czamblovej *Rukoväti*, pri vzore *kosť* hovorí už aj o výnimkách. Substantíva *húšť — húšte, púšť — púšte, pľúšť — pľúšte* sa podľa neho v pl. skloňujú podľa vzoru *dlaň*. Substantíva *štvrť* a *plť* majú v pl. dvojtvary: *štvrti/štvrte, plti/plte.* V piatom vydaní svojej učebnice J. Damborský (1930) uvádza okrem substantív *plť* a *štvrť* ďalšie substantíva, ktoré sa v pl. skloňujú podľa vzoru *kosť* aj podľa vzoru *dlaň*, pričom už na prvom mieste uvádza podoby s príponami vzoru *dlaň: štvrte/štvrti, plte/plti, hute/huti, lode/lodi, nite/niti, obruče/obruči, pečate/pečati, päste/pästi, piade/piadi, rozkoše/rozkoši, siete/sieti, žlče/žlči, labute/labuti, perute/peruti.*

V. Vážný sa v Pravidlách slovenského pravopisu (1931) odchýlil od S. Czambla iba v niektorých prípadoch. Substantíva ženského rodu zakončené na spoluhlásku *-ž* pričlenil ku vzoru *dlaň: kolomaž — kolomaže, prietrž — prietrže, stráž — stráže, podnož — podnože.* Aj substantíva *mať — matere, peleš — peleše* pričlenil ku vzoru *dlaň*. Pri substantívach *rozkoš, loď, piaď* uvádza V. Vážný v gen. sg. dvojtvary: *rozkoši/rozkoše, lodi/lode, piadi/piade.* V ostatných prípadoch sa V. Vážný pridržal S. Czambla a nerešpektoval ani niektoré dvojtvary J. Damborského.

Až Pravidlá slovenského pravopisu z r. 1940 pričlenili mnohé substantíva ženského rodu vzoru *kosť* ku vzoru *dlaň*. Všimnime si v prehľade aspoň niektoré substantíva, ktoré podľa Pravidiel slovenského pravopisu z r. 1940 prešli od vzoru *kosť* ku vzoru *dlaň*. Tabuľku dopĺňame údajmi z 10. vydania Pravidiel slovenského pravopisu (1970), resp. i údajmi zo SSJ a z MSJ v tých prípadoch, kde je dnes rozkolísanosť (pozri tabuľku na s. 43).

Z prehľadu vidíme, že Pravidlá slovenského pravopisu z r. 1940 priniesli zmenu kodifikácie pri mnohých substantívach ženského rodu smerom od vzoru *kosť* ku vzoru *dlaň*.

Po tomto prehľade si povšimneme stav pri niektorých jednotlivých zemepisných názvoch.

V Slovníku slovenského jazyka VI sa poľské miestne meno *Bydgoszcz* hodnotí ako substantívum mužského rodu a zapisuje sa pôvodným pravo-

PSP 1931	PSP 1940	PSP 1970	SSJ	MSJ
čeľaď, -di	čeľaď, -de	čeľaď, -de		
čeľusť, -ti	čeľusť, -te	čeľusť, -te	čeľusť, -te (*star. i* -ti)	čeľusť, -te
činovať, -ti	činovať, -te	činovať, -te		
haluz, -zi	haluz, -ze	haluz, -ze		
hať, -ti	hať, -te	hať, -te		
háveď, -di	háveď, -de	háveď, -de		
hrochoť, -ti	hrochoť; Hrochoť, -te	hrochoť, -te, Hrochoť, -te		
hrsť, -ti	hrsť, -ti	hrsť, -ti		
hruď, -di	hruď, -de	hruď, -de	hruď, -de, *star. i* -di	hruď, -e
húšť, -ti	húšť, -te	húšť, -te		
inovať, -ti	inovať, -te	inovať, -te		
kaluž, -i	kaluž, -e	kaluž, -e		
kysť, -ti	kysť, -te	kysť, -te		
lúkoť, -ti	lúkoť, -te		lúkoť, -te	
mokraď, -di	mokraď, -de	mokraď, -de		
mosadz, -dzi	mosadz, -e	mosadz, -e		
myseľ, mysli	myseľ, -sle	myseľ, -sle	myseľ, -sle/-sli	myseľ, -sle/-sli
niť, -ti	niť, -te	niť, -te		
obeť, -ti	obeť, -te	obeť, -te		
odpoveď, -di	odpoveď, -de	odpoveď, -de		
paruť, -ti	paruť, -te	paruť, -te		
pažiť, -ti	pažiť, -te	pažiť, -te		
päsť, -ti	päsť, -te	päsť, -te		
pečať, -ti	pečať, -te	pečať, -te		
perleť, -ti	perleť, -te	perleť, -te		
peruť, -ti	peruť, -te	peruť, -te		
piaď, piadi *i* piade	piaď, -e	piaď, -e		
pípeť, -ti	pípeť, -te	pípeť, -te		
plť, -ti	plť, -te	plť, -te		
pľušť, -šti	pľušť, -te	pľušť, -šte		
postať, -ti	postať, -te	postať, -te		
prax, -xi	prax, -e	prax, -e		
prť, -ti	prť, prte			
púšť, -šti	púšť, -šte	prť, prte		
púť, -ti	púť, -te	púšť, púšte		
raž, -i	raž, -i	púť, púte	raž, -i	raž, -e/-i
reťaz, -i	reťaz, -e	raž, -i		
sieť, -ti	sieť, -te	reťaz, -e		
sihoť, -ti	sihoť, -te	sieť, -te		
spoveď, -di	spoveď, -de	sihoť, -te		
stať, -ti	stať, -te	spoveď, -de		
syntax, -xi	syntax, -e	stať, -te		
štvrť, -ti	štvrť, -te	syntax, -e štvrť, -te	štvrť, -te (*star. i* -ti)	štvrť, -te
trať, -ti	trať, -te	trať, -te		
tvár, -i	tvár, -e (-i)	tvár, -e/-i		
úvrať, -ti	úvrať, -te	úvrať, -te		
vnať, *správne* nať, -i	vňať, -te	vňať, -te		
záhať, -ti	záhať, -te	záhať, -te		
žlč, -i	žlč, -e	žlč, -e		
žlť, -i	žlť, -te	žlť, -te		
žrď, -di	žrď, -de	žrď, -de		

pisom s upozornením na výslovnosť -šč. Určité problémy s uvedeným substantívom nastali, keď sa začalo zapisovať slovenským pravopisom v podobe *Bydhošť*. Niektorí jednotlivci pociťujú substantívum *Bydhošť* ako feminínum analogicky podľa miestnych mien typu *Budapešť, Bukurešť*. Je zaujímavé, že sa v gen. vyskytuje tvar *Bydhošte* podľa vzoru *dlaň*. Aj tu ide o úsilie zaraďovať toto miestne meno k produktívnemu vzoru *dlaň*.

Isté ťažkosti sú v spisovnej slovenčine aj s názvom *Sibír*. V súčasných slovenských príručkách sa zaraďuje k vzoru *kosť*. Substantívum *Sibír* sa niekedy pokladá za maskulínum (ten *Sibír*). Na to upozornila už M. Šalingová (1960), ktorá uvádza dva doklady na podobu „ten Sibír", a to jeden doklad zo slovenského filmu Nie je Adam ako Adam, jeden doklad z novín. M. Šalingová tvrdí, že používanie slova *Sibír* v mužskom rode zjavuje sa kde-tu preto, že v spisovnej reči je dosť slov mužského rodu zakončených na *-ír*, napr.: *klavír, zefír, revír, gejzír, elixír*. Tvrdenie M. Šalingovej treba spresniť v tom zmysle, že substantívum *Sibír* je v nom. sg. zakončené nulovou pádovou príponou, ktorá je typická pre substantíva mužského rodu. M. Šalingová ďalej pripomína, že substantívum *Sibír* sa niekedy nesprávne skloňuje podľa vzoru *dlaň* (v dennej tlači). Vidíme však v tom prejav tendencie k prechodu od vzoru *kosť* ku vzoru *dlaň*. Naše konštatovanie môžeme doložiť príkladmi:

Obrovské bohatstvo *Sibíre*. — Za posledných 50 rokov sa zvýšilo obyvateľstvo *Sibíre* dvakrát. Denník Trud, ktorý prináša tieto údaje, dodáva aj prognózy o rozvoji *Sibíre* do r. 2000 (Východoslovenské noviny, 18. 4. 1970). — Nikolaj Solackij z ďalekej Sibíre ... (Práca, 22. 11. 1964).

Ide tu o podobný prípad ako pri slovenských miestnych menách *Seč, Rimavská Seč, Dolná Seč, Horná Seč*, pri ktorých sa prejavuje interferencia vzorov *kosť* a *dlaň*.

Rovnaká tendencia sa v spisovnej slovenčine ukazuje aj pri miestnom mene *Sereď*. Morfológia slovenského jazyka konštatuje, že substantívum *Sereď* sa skloňuje podľa vzoru *kosť*, teda *do Seredi*. Podľa Slovníka slovenského jazyka VI má však miestne meno *Sereď* v gen. sg. pádovú príponu *-e*, teda patrí ku vzoru *dlaň*. Pravidlá slovenského pravopisu (1970) uvádzajú pri miestnom mene *Sereď* v gen. sg. dvojtvar: *Seredi/-e*. Miestne meno *Sereď* treba podľa našej mienky jednoznačne zaradiť do vzoru *dlaň*, obdobne ako miestne mená typu *Debraď, Mokraď, Hrochoť* a pod. V množstve dokladov z týždenníka okresu Galanta (Víťazná cesta) sme nenašli ani jeden doklad na tvar *Seredi* v gen. sg. Aj v denníku Smena sme sa stretli v gen. sg. iba s pádovou príponou *-e:*

Káder neopustil nik, novými mužmi v ňom sú Meszáros z Vrábľov a Hodúr zo *Serede*. Z kádra odišiel Bezák do Chynorian a Fóriš do *Serede*. Trénerovi Jozefovi Markovi sa z posíl najviac pozdával Farský zo *Serede*, menej sa darilo Golianovi zo Žiliny (Smena, 17. 3. 1973, s. 7). — Adrián Laluha zo *Serede* ... —

... ženy *Serede* v divízii (Víťazná cesta, 17. 11. 1972, s. 4). — ... o cennú trofej bojovali zástupcovia Hlohovca, Galanty a dve družstvá *Serede*. — ... Michal Kupčík zo *Serede* ... (Víťazná cesta, 1. 12. 1972, s. 4). — Soňa Kostelanská zo *Serede* ... — Rutinovaným a objektívnym spôsobom informuje našu verejnosť o výsledkoch práce basketbalistiek zo *Serede* (Víťazná cesta, 21. 9. 1972, s. 2).

V tejto súvislosti sa treba zmieniť aj o substantíve *Lešť*, ktoré sa v Morfológii slovenského jazyka i v Slovníku slovenského jazyka VI zaraďuje k vzoru *kosť*. Podľa MSJ sa podľa vzoru *kosť* okrem iného skloňujú aj miestne mená zakončené na *-šť*: *Budapešť, Lešť, Bukurešť*. V SSJ VI sa však miestne meno *Piešť* (končiace sa na spoluhlásky *-šť*) zaraďuje do vzoru *dlaň (Piešť, -e)*. Formu s príponou *-e* v gen. sg. by sme odporúčali kodifikovať aj pri miestnom mene *Lešť*. Iná situácia je pri miestnych menách cudzieho pôvodu *Budapešť, Bukurešť, Ploješť*, ktoré sa zaraďujú do vzoru *kosť*, hoci už B. Letz (1950) upozorňoval, že „miestne meno *Pešť, Budapešť* užíva sa niekedy chybne ako podstatné meno mužského rodu (gen. *Peštu, Budapeštu*) alebo podľa vzoru *ulica (do Pešte)*". Aj v tom treba vidieť prejav interferencie vzorov *kosť a dlaň*.

Treba súhlasiť aj so zaradením miestnych mien *Chrasť nad Hornádom* a *Milhosť* v SSJ VI do vzoru *dlaň* aj napriek tomu, že sa končia na spoluhláskovú skupinu *-sť* a že v MSJ sa konštatuje, že podľa vzoru *kosť* sa skloňujú podstatné mená zakončené v nom. sg. na *-sť* (okrem *čeľusť, kyst, päsť*), napr. *chrasť, časť* atď. V SSJ I sa všeobecné substantívum *chrasť* tiež zaraďuje k vzoru *kosť*: *chrasť, -i*. Možno predpokladať, že v apelatíve *chrasť* nadobudnú prevahu tvary podľa vzoru *dlaň*.

Určitá rozkolísanosť sa prejavuje v súčasných normatívnych príručkách spisovnej slovenčiny aj pri substantívach *raž* a *hrsť*. V SSJ III, s. 704, sa v gen. sg. uvádza tvar *raži*, v nom. pl. tvar *raže*. Pravidlá slovenského pravopisu (1970) kodifikujú ten istý stav. V MSJ (110) sa v gen. sg. uvádzajú dvojtvary: *raže/raži*. Aj tu ide o interferenciu vzorov *kosť* a *dlaň*. Aj substantívum *hrsť* sa v SSJ I, s. 531, v sg. zaraďuje do vzoru *kosť*, preto má v gen. sg. príponu *-i*, v pl. ku vzoru *dlaň*, preto má v nom. pl. príponu *-e*. Naproti tomu MSJ substantívum *hrsť* zaraďuje ku vzoru *kosť*. V SSJ I sa pri substantíve *čeľusť* a pri substantíve *hruď* uvádzajú v gen. sg. zbytočne i staršie tvary *(čeľusti, hrudi)*. Obidve substantíva sa dnes pravidelne skloňujú podľa vzoru *dlaň*.

Na záver môžeme konštatovať, že v dnešnej spisovnej slovenčine sa pri substantívach ženského rodu prejavuje interferencia vzorov *kosť* a *dlaň*. Miestne mená *Seč, Dolná Seč, Horná Seč, Rimavská Seč, Sereď, Chrasť nad Hornádom, Milhosť, Lešť, Piešť* a pod. prechádzajú ku vzoru *dlaň*. Táto tendencia sa prejavuje aj pri všeobecných substantívach typu *seč, chrasť, raž* a pod.

Literatúra

CZAMBEL, S.: Rukoväť spisovnej reči slovenskej. 1. vyd. Turčiansky Sv. Martin, Kníhkupectvo nakladateľského spolku 1902, s. 52—53; 2. vyd. Red. J. Škultéty. Turčiansky Sv. Martin, Kníhtlačiarsky účast. spolok 1915, s. 55—56; 3. vyd. Red. J. Škultéty. Turčiansky Sv. Martin, Kníhtlačiarsky úč. spolok 1919, s. 48—49.

DAMBORSKÝ, J.: Slovenská mluvnica so zvláštnym zreteľom na pravopis. 3. vyd. Nitra, nákladom a tlačou Š. Huszára 1921, s. 59.

DAMBORSKÝ, J.: Slovenská mluvnica pre stredné školy a učiteľské ústavy I. 5. vyd. Nitra, nákladom a tlačou Š. Huszára 1930, s. 194.

DVONČ, L.: O skloňovacích vzoroch podst. mien. Slovenská reč, *16*, 1950—51, č. 1, s. 24—28. Poznámka č. 5 pod čiarou je v Opravách. Slovenská reč, *16*, 1950—51, č. 9—10, s. 312.

DVONČ, L.: Skloňovanie slova rukoväť. Slovenská reč, *26*, 1961, s. 185—186.

DVONČ, L.: K štylistickým rozdielom v dvojtvaroch podst. mien. In: Jazykovedné štúdie. 8. Red. F. Miko. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1965, s. 182—183.

LETZ, B.: Gramatika slovenského jazyka. 1. vyd. Bratislava, Štátne nakladateľstvo 1950, s. 267.

ORAVEC, J.: Zdôrazňujeme pravidelnosti vo vyučovaní gramatiky. Slovenský jazyk a literatúra v škole, 7, 1961, s. 283.

Pravidlá slovenského pravopisu s abecedným pravopisným slovníkom. Red. V. Vážný. 1. vyd. Praha, Štátne nakladateľstvo 1931. 360 s.

Pravidlá slovenského pravopisu s pravopisným slovníkom. 1. vyd. Martin, Matica slovenská 1948. 478 s.

Pravidlá slovenského pravopisu. Red. Š. Peciar. 10. vyd. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1970. 420 s.

RUŽIČKA, J.: Vývinové tendencie v slovenskej gramatike. In: Jazykovedné štúdie. 7. Red. J. Ružička. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1963, s. 101.

RUŽIČKA, J. et. al.: Morfológia slovenského jazyka. 1. vyd. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1966, s. 110.

RUŽIČKA, J.: Spisovná slovenčina v Československu. 1. vyd. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1970, s. 108—109.

Slovník slovenského jazyka. Red. Š. Peciar. 1. vyd. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1959—1968. 6 zv.

ŠALINGOVÁ, M.: Akého rodu je pomenovanie *Sibír*? In: Jazyková poradňa. 2. Red. G. Horák a J. Ružička. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1960, s. 136—137.

Jaroslav Kaňa

O PREPISOVANÍ DVOCH ZVLÁŠTNYCH ISLANDSKÝCH PÍSMEN

Islandčina, podobne ako všetky ostatné germánske reči, používa latinku a nášmu pravopisu je o to bližšia, že pri všetkých vokáloch okrem prehlások používa aj diakritické znamienka (dĺžne) s obdobnou dĺžiacou alebo diftongizujúcou funkciou ako slovenčina. Pravda, preberaním islandských slov cez iné reči ustálil sa už u nás úzus niektoré islandské názvy písať bez diakritických znamienok, napríklad *Island* namiesto *Ísland*, ale, ako uvádza aj SSJ, *Reykjavík*, kým slovo *viking* píšeme s krátkym i, hoci pí-

sanie *víking* by lepšie vystihovalo pôvodnú výslovnosť. Kladiem tieto slová vedľa seba preto, lebo slová *Reykja-vík* i *vík-ing* majú spoločný koreň *vík* (zátoka).

Pri prepisovaní islandských mien a názvov narazíme však na problém, ako prepisovať špeciálne islandské písmená *ð* a *þ*. Ide o úžinové, trené spoluhlásky, *ð* má podobnú fonetickú kvalitu ako anglické znelé *th* a nevyskytuje sa na začiatku slova, kým *þ* je blízke anglickému neznelému *th* a okrem zložených cudzích slov sa vyskytuje len na začiatku slova.

Pri riešení tohto problému sa nemôžem oprieť o úzus slovenských prekladateľov z islandskej literatúry, lebo okrem Laxnessovho *Islandského zvonu* (Slov. spisovateľ 1958), preloženého z nemeckej predlohy, vychádzali u nás iba preklady diel tých islandských spisovateľov, ktorí píšu po dánsky alebo nórsky, ako je Gunnar Gunnarsson alebo Kristman Gudmundsson. V týchto prípadoch už mal slovenský prekladateľ problém prepisu vyriešený v dánskej či nórskej pôvodine. V dánčine prepisovali islandské *ð* ako *d*, ktoré má v príslušnom postavení podľa dánskej výslovnosti obdobnú fonetickú kvalitu. *þ* prepisovali anglickou zložkou *th*, ktorá však už nie je dánskemu čitateľovi taká jasná, hoci azda najlepšie vystihuje pôvodnú výslovnosť a pri blízkom kontakte dánčiny s angličtinou je mu pochopiteľná.

Podobne prepisujú uvedené islandské písmená aj českí prekladatelia. Napr. Jan Rak v Laxnessovom *Svetle sveta* (SNKLHU, Praha 1959) prepisuje *þ* ako *th* (*Jarthrúdur*, str. 423) a *ð* ako *d* (*Svidinsvík*, str. 321). Tak isto prepisuje aj Nina Neklanová v Laxnessovej *Gerple* (NPL, Praha 1962) alebo Břetislav Mencák v knihe Einara Olgeirssona *Z minulosti islandského lidu*. Tento prepis zachováva i význačný prekladateľ zo staroislandčiny Ladislav Heger ešte v *Ságe o Grettim* (SNKLHU, Praha 1957), kde prepisuje *þ* ako *th* (*Thorták, Thórhallsstady*, s. 251), kým v novších prekladoch (Edda, 1962; Staroislandské ságy, 1965) už prepisuje *þ* ako *t* (*Torstein, Torvald*, Ságy, s. 564). Pravda, vo všetkých uvedených knihách sa prepisuje *ð* ako *d*.

V najnovších dánskych prekladoch zachovávajú pôvodné islandské písmená *ð* a *þ*.

Z uvedených spôsobov prepisu nám starší dánsky prepis *th* a *d*, používaný aj v mnohých českých prekladoch, nemôže vyhovovať, pretože anglická zložka *th* pre nášho čitateľa nevystihuje pôvodnú výslovnosť. Pri prepise *ð* ako *d* by splývali dve islandské fonémy a nebolo by jasné, ako sa vlastne píše dané slovo v origináli. Podobnú nevýhodu má aj novší Hegerov prepis *þ* ako *t*. Nemôže nám vyhovovať ani najnovší dánsky systém ponechať pôvodné islandské písmená, najmä pre technické a typografické ťažkosti.

V inventári hlások nášho jazyka foneticky najbližšou obdobou islandského *ð* je naša spoluhláska *dz*. Zo všetkých našich hlások najlepšie vy-

stihuje islandskú predlohu zložka *dz*, ktorá v slovenčine vyjadruje jednoduchú fonému, nepôsobí slovenskému čitateľovi nijaké problémy.

Prichodí nám potom ďalej uvažovať o spôsobe prepisu islandskej fonémy *þ*, ktorá je neznelou podobou spoluhlásky *ð*. V sústave slovenských hlások oproti znelému *dz* stojí neznelé *c*. Ponúka sa nám teda možnosť prepisovať *þ* ako *c*. Ale týmto prepisom by sme okrem ťažkostí spojených so splývaním troch rôznych hlások spôsobili slovenskému čitateľovi ďalšie komplikácie, keďže písmeno *c* v cudzích rečiach reprezentuje rozličné hlásky *k* (lat., angl.), inokedy *s* (franc., angl.) alebo č (tal.) atď. Myslíme, že by na prepis islandského *þ* najlepšie vyhovovala zložka *ts*, paralelná so zložkou *dz*. Toto riešenie sa nám zdá pre slovenského čitateľa optimálne.

Ja v svojich prekladoch z islandčiny a v prácach o islandskej literatúre navrhovaný spôsob prepisu dôsledne používam už od roku 1958. Doteraz sa mi osvedčil a nenarazil som na nijaké ťažkosti. Tento prepis má aj tú výhodu, že používa zložky, ktorých jednotlivé časti sa v islandských slovách zriedkakedy vyskytujú vedľa seba. Zložky *dz*, *ts* sú teda jednoznačné a umožňujú ľahko rekonštruovať pôvodnú islandskú podobu slov. Túto výhodu nemajú iné spomenuté spôsoby prepisu.

SPRÁVY A POSUDKY

O prácach na Slovanskom jazykovom atlase

Na 4. medzinárodnom zjazde slavistov v Moskve sa rozhodlo o príprave Slovanského jazykového atlasu (SJA). Odvtedy sa každoročne v jednej slovanskej krajine schádza pracovná skupina Komisie pre SJA. Na území ČSSR bolo takéto pracovné zasadnutie r. 1967 v Smoleniciach a v dňoch 14.—19. 5. 1973 v Cikháji na Morave (okr. Žďár n/Sázavou). Na zasadnutí sa zúčastnili zástupcovia ZSSR, Poľska, Bulharska, Juhoslávie, NDR, Maďarska a ČSSR.

Úspešný priebeh prác na SJA si vyžadoval hneď od začiatku splniť najmä tieto základné úlohy: 1. vypracovať koncepciu atlasu a určiť jeho cieľ; 2. pripraviť dotazník, pomocou ktorého sa mal vykonať výskum nárečí v jednotlivých slovanských jazykoch; 3. zozbierať jazykový materiál zo skúmanej oblasti; 4. kartograficky spracovať získaný materiál. Značná časť naznačených úloh sa už vykonala: pripravila sa koncepcia atlasu, zostavil sa dotazník pre jednotný výskum a vo väčšine krajín sa už aj ukončil výskum nárečí. Explorátorské práce — jedna z najťažších úloh — blížia sa ku koncu. Tam, kde sa výskum ešte neukončil, ráta sa s jeho zavŕšením v roku 1974, najneskôr v r. 1975. Výskumom nárečí slovanských jazykov sa spĺňa úloha, aká sa dosiaľ v slavistike ešte neuskutočnila. Pomocou jednotného dotazníka obsahujúceho viac ako 3500 otázok sa získava na rozsiahlom území (od Severného Ľadového mora a od Baltického mora až po Jadran a Čierne more) pomerne podrobný jazykový materiál.

Priebeh prác v ostatných dvoch-troch rokoch ukázal, že na základe doterajších výskumov možno pristúpiť ku kartografickému spracovaniu materiálu. Vznikli už prvé elaboráty, na ktorých sa dajú sledovať isté zvláštnosti na základe nových údajov zozbieraných v rámci jednorazovej akcie a na základe jednotného pracovného postupu.

Kartografickými otázkami sa začali členovia komisie zaoberať aj na spomenutom zasadnutí v Smoleniciach (v máji 1967). K mapovacím prácam sa však pristúpilo o niečo neskôr, a to najmä na pracovných zasadnutiach, ktoré boli v Jadwisine pri Varšave (18.—30. 5. 1970) a v Minsku (22. 5.—17. 6. 1972). Na týchto zasadnutiach sa nielenže zhodnotil získaný materiál, ale sa už začalo aj s kartografickým spracovaním viacerých otázok z oblasti hláskoslovia, tvaroslovia, slovnej zásoby, sémantiky i syntaxe. Vzniklo tak niekoľko elaborátov, ktoré sa mali napokon odovzdať redakčnému kolégiu na posúdenie s tým cieľom, aby sa mohli predložiť VII. medzinárodnému zjazdu slavistov vo Varšave (v auguste 1973). Na zasadnutí členov tzv. redakčného kolégia i členov tzv. pracovnej skupiny, ktoré sa konalo v máji 1973 v Cikháji, vybralo sa a zredigovalo 29 kartografických elaborátov z hláskoslovnej, slovotvornej a lexikálno-sémantickej oblasti. Materiál spracovaný v podobe máp predstavuje prvé konkrétne výsledky dlhoročnej, náročnej a zložitej práce slavistov a zároveň tvorí podklady na vydanie prvého zväzku SJA.

Výsledky kartografických prác sú kolektívnym dielom zástupcov jednotlivých

slovanských národov. Toto štádium práce istým spôsobom uľahčuje aj to, že viacerí pracovníci majú bohaté skúsenosti pri prácach na národných atlasoch (na takýchto atlasoch sa dosiaľ pracovalo v ZSSR, v Poľsku, Bulharsku, NDR i u nás na Slovensku). Práce na SJA sa však z kartografického hľadiska vyznačujú aj osobitnou problematikou, s akou sa pracovníci pri spracúvaní národných atlasov nestretali. Na niektoré otázky poukážeme v ďalšej časti tohto príspevku.

Pri mapovaní hláskoslovných javov pre SJA jednou z najdôležitejších úloh je analyzovať jazykovú situáciu zo synchrónneho hľadiska (napr. zistiť opozície jazykových javov). Výsledky historického jazykového vývinu bývajú rozmanité a často výrazne vzdialené od pôvodného stavu. Tak napr. za pôv. **lj* v slovách **nedelja, *ljudьje* máme v súčasných slovanských jazykoch kontinuanty *l, l, ľ, ĺ, j*. Tu vzniká otázka, ktorá z týchto hlások je najbližšie k pôv. **lj* a ako usporiadať výsledky tohto vývinového procesu. Do úvahy prichodí dvojaké usporiadanie materiálu tak v legende, ako aj v komentári, a to v poradí *l, l, ĺ, ľ, j* alebo *j, ľ, ĺ, l, l*. V oblasti hláskoslovia spôsobuje azda najväčšie ťažkosti rozlíšenie fonémy a jej variantov. Pri analýze hláskoslovného materiálu musí sa uplatniť najmä fonologický princíp už v rámci jedného slova, lebo SJA je atlas mapovaných javov na základe jednotlivých slov (reprezentantov). Takýto metodický postup sa uplatnil aj pri spracovaní I. zväzku Atlasu slovenského jazyka.

Mapovanie morfologických javov úzko súvisí s hláskoslovnými zvláštnosťami. Pri ich mapovaní sa stretávame približne s tými pracovnými postupmi ako v hláskosloví, vynárajú sa však aj otázky, ktoré sú špecifické iba pre tvaroslovie. Pri spracúvaní morfológie sa pomerne dôsledne uplatňuje synchrónna konfrontačná metóda so zameraním sledovať systém. Tento postup však nevylučuje historické hľadisko, lebo historický zreteľ sa pri takomto spracúvaní predpokladá ako činiteľ, ktorý nemožno obísť.

Podstatne iný charakter má pracovný postup v oblasti slovnej zásoby, a to preto, že sa tu často problematika mení od slova k slovu. Lexika nárečí slovanských jazykov sa v SJA spracúva zo slovotvorného, sémantického a onomaziologického hľadiska. Pri sémantickom rozbore spracúvaného lexikálneho javu sa ukázalo, že mapovanie i spracovanie tejto časti je zložitejšie ako kartografické zobrazenie lexikálnej alebo slovotvornej diferenciácie. Ťažkosti vznikajú aj z nedostatku skúseností pri spracúvaní sémantiky, lebo v slavistike nemáme dosiaľ také práce, o ktoré by sa dalo opierať a ktoré by mohli uľahčiť pracovný postup aj z metodického hľadiska.

Pri kartografickom spracúvaní sémantickej stránky lexém vzniká niekoľko otázok, a to: 1. ako paralelne so sémantickou diferenciáciou slova zobraziť aj hláskoslovné a tvaroslovné varianty psl. kontinuantu; 2. ako zobraziť sémantické členenie jedného kontinuantu, ak sa v jednom bode zistili viaceré významy jednej lexémy; 3. či si treba všímať aj odvodeniny za psl. kontinuant a v akom rozsahu. Je známe, že v terajších nárečiach na slovanskom území sa vyskytujú viaceré slová iba ako odvodeniny pôv. psl. podôb. Tak napr. v nárečiach na Balkáne nie je vždy známa základná podoba psl. slova *časъ*, ale iba ako súčasť zložených slov typu *načas, do času, začas* ap. Vzniká tu otázka, či sa majú zobraziť v tejto odvodenej podobe aj na mapách alebo ich uvádzať iba ako doklady v tzv. komentárovej časti atlasu.

Často sťažuje pracovný postup aj veľká významová členitosť. Ako príklad

možno uviesť sémantické členenie kontinuantu za psl. *xudъ (-jь). Pri výskumoch pre SJA explorátori zistili tieto významy: 1. chudý, nemastný (chudé mäso); 2. drobný, malý (drobné zrno); 3. pustnúci, rozpadávajúci sa (pustnúci dom); 4. chudý, vycivený (chudý muž); 5. slabý, zle vyvinutý (slabé dieťa, slabé oči); 6. chudobný (človek chudobný na priateľov); 7. biedny, nešťastný (biedna starena); 8. zlý (o charaktere človeka: zlý, nečestný chlap); 9. zlostný, nahnevaný (zlý duch, zlý muž); 10. pôstny (pôstny deň); 11. neúrodný (neúrodné role); 12. úzky, tesný (úzke topánky, šaty).

Doterajšie explorátorské výsledky z oblasti sémantiky ukazujú, že sa nedajú vždy dosť jednoznačne rozlíšiť jednotlivé významy. Napokon dosť ťažko bližšie určiť aj poradie (resp. hierarchiu) významov, t. j. stanoviť, ktorý význam sa kartograficky spracuje ako primárny, sekundárny i ako ďalší v poradí.

Materiál získaný pre SJA poukazuje aj na veľkú variabilitu slovotvorných prostriedkov. Tak napr. pri slove *kosisko* (tento názov je známy v rozmanitých slovotvorných obmenách vo všetkých slovanských jazykoch) sa získalo dosiaľ 13 základných slovotvorných podôb. Jednotlivé prípony sa však môžu aj ďalej členiť, a tak predmetom kartografického zobrazenia bolo dovedna 23 podôb, ktoré sa pomocou značiek zaznamenávajú na mape.

Problematika slovotvorných zvláštností sa však mení od slova k slovu. Pri viacerých slovách ťažko určiť, kde je hranica medzi slovotvornou a lexikálnou rovinou slov. Ako príklad možno uviesť názvy, ktorými sa pomenúva *kováč*. V slovanských jazykoch sa vyskytujú tieto základné podoby: *kováč, kovaľ, kovař*. Na veľkej oblasti východoslovanských jazykov je rozšírená podoba *kuznec*. Podoby ***kováč, kovaľ, kovař*** i ***kuznec*** z etymologického hľadiska spolu súvisia (odv. z *kou-). Utvorené sú však od dvoch podôb slovies *kovǫ/kovati* a *kujǫ/kuti*. Vzniká otázka, či podoby *kováč, kovaľ, kovař/kuznec* spracovať ako slovotvorné alebo ako lexikálne zvláštnosti. Podrobnejšia analýza materiálu ukázala, že názvy *kováč (-aľ, -ař)* a *kuznec* sú dve rozličné a osobitné lexémy. Pri kartografickom spracovaní lexiky sa musí klásť dôraz nielen na jednotlivé lexémy, ale aj na činitele, ktoré by mohli mať vplyv na diferenciáciu slova zo sémantického hľadiska. Preto sa na mape zobrazuje aj morfologická stránka slova, t. j. predpony a odvodzovacie morfémy. Hláskoslovné a flektívne zvláštnosti sa kartograficky nezaznačujú, lebo sú súčasťou indexovej časti atlasu alebo sa spracúvajú v komentárovej časti. Osobitnú skupinu tvoria tzv. hláskoslovné lexikalizmy, t. j. slová s nepravidelnými hláskoslovnými zmenami (porov. napr. východoslov. *chlop* (= chlap) alebo *mlodi* vo význame *mladoženích, mladý zať*, ale *mlada žena, mlade koňe* ap.).

Pri spracúvaní lexikálneho materiálu metódami jazykového zemepisu isté ťažkosti spôsobujú etymologické nejasnosti skúmaných slov. Slovná zásoba jednotlivých slovanských jazykov sa zatiaľ skúmala iba čiastočne. V mnohých prípadoch sú etymológie aj dosť neisté, hypotetické, a preto nemôžu byť dostačujúcim podkladom pre kartografické ciele. A predsa bez poznania pôvodu slov je ich kartografické zobrazenie takmer nemožné. Týmito otázkami, ako aj všestrannou analýzou spracúvaného materiálu sa zaoberá osobitná skupina, ktorá na základe tzv. morfematickej transkripcie vypracúva legendy a komentáre k mapám.

Pokusné kartografické práce pre SJA sa dosiaľ zameriavali najmä na tie otázky, s ktorými sa budú pracovníci komisie stretávať v ďalších fázach prípravy na tomto diele a pri príprave jednotlivých dielov na ich vydanie. Preto

sa aj pri doterajších prácach vyberali jazykové javy z rozličných oblastí jazyka (z hláskoslovia, morfológie, lexiky, sémantiky i syntaxe). Už i doterajšie výsledky na diele, ktoré v dejinách slavistiky nemá obdobu, zreteľne ukazujú, že táto práca bude mať mimoriadny význam nielen pre slavistiku, ale aj pre indoeuropeistiku.

Anton Habovštiak

Russkaja dialektologija. 1. izd. Moskva, Izdateľstvo Vyssaja škola 1972. 302 s.

Neodlučiteľnú a dôležitú súčasť filozofického štúdia na sovietskych vysokých školách tvoria prednášky a semináre z dialektológie. Pri príprave učebných plánov sa vychádza z tézy, že štúdium nárečí pomáha pochopiť historický vývoj jazyka i jeho súčasný stav vo všetkých jazykových plánoch. Dialektológia sprístupňuje poznanie procesu formovania spisovného jazyka vznikajúceho na báze toho alebo druhého dialektu a umožňuje zistiť spojenie medzi dejinami jazyka a dejinami národa. Je preto pochopiteľné, že tvorbe učebníc o dialektológii sa venuje primeraná pozornosť; ich autormi sú poprední sovietski jazykovedci a knihy vychádzajú vo viacerých vydaniach a vysokých nákladoch.

Recenzovaná *Ruská dialektológia* je zostavená v súlade s osnovami výuky tejto jazykovednej disciplíny, spracovanými na Katedre ruského jazyka Leningradskej univerzity. Učebnicu napísal kolektív pracovníkov katedry pod vedením prof. N. A. Meščerského a je určená študentom filologických fakúlt univerzít a pedagogických inštitútov. Pri koncipovaní učebnice sa využívali výsledky najnovších výskumov teoretických (súpis literatúry sa uvádza na konci každej kapitoly) i praktických (metodické poznatky z terénnych exkurzií). V knihe sa podáva prehľad a opis stavu ruských nárečí v súčasnosti, no v prípade potreby sa autori pri výkladoch opierajú aj o fakty z dejín ruského jazyka.

V úvodnej časti knihy sa vysvetľujú základné dialektologické pojmy a termíny, vzájomné vzťahy dialektológie a iných vedných disciplín (história, etnografia) a veľmi inštruktívne sa naznačujú možnosti využívania dialektológie pri vyučovaní ruského jazyka. Dialektológia sa definuje ako časť náuky o jazyku, ktorá skúma dialekty akéhokoľvek jazyka. Dialektom sa nazýva variant daného jazyka, používaný istou skupinou ľudí, spätých teritoriálnym, profesionálnym alebo sociálnym spoločenstvom a žijúcich v stálom a bezprostrednom jazykovom kontakte. (Autori učebníc sa pri definíciách opierajú o Slovník jazykovedných termínov O. S. Achmanovej, Moskva 1966.)

Jazyk súčasného rozvinutého národa tvorí zložitý systém (alebo systém systémov), do ktorého patrí 1. vypracovaný spisovný variant daného jazyka a 2. jeho dialekty. Pri štúdiu dialektov ruského (i akéhokoľvek iného) jazyka sú podľa autorov učebnice dôležitými prameňmi najmä zápisy či záznamy spontánnych prejavov nositeľov nárečia (dedinských obyvateľov istej lokality) a údaje, ktoré sa získajú interpretáciou „jazyka zeme", t. j. geografických

názvov rozšírených na istej oblasti. Z tohto aspektu je koncipovaná celá práca, ktorá si stanovuje za cieľ podať základný obraz o nárečovej diferenciácii ruštiny. Vychádza z analýzy javov teritoriálnych dialektov (miestnych nárečí), no vždy pripomína vplyv mimojazykových faktorov na utváranie jednotlivých nárečových celkov.

V sovietskej jazykovednej literatúre ostatného desaťročia je evidentné úsilie definitívne doriešiť otázku jednotného označovania nárečových celkov. Teoreticky podnetný je aj návrh terminológie, ktorý podávajú autori učebnice. Výraz *govor* (v slovenčine nemá paralelu; ekvivalenty *dialekt* a *nárečie* sú v tejto súvislosti nepresné) používajú na označovanie najmenšej nárečovej jednotky (prakticky je to jazyk obyvateľov jedinej lokality, tvoriaci jednotný mikrosystém). Niekoľko týchto útvarov, majúcich spoločné jazykové javy, tvorí nárečovú skupinu (dialektnaja gruppa). Najvyšší stupeň v tejto hierarchii termínov patrí termínu *nárečie*. Nárečiami sa nazývajú základné historicky utvorené varianty jazyka, spojené spoločnými znakmi a súčasne vystupujúce ako časti daného jazyka (napr. severoveľkoruské a južnoveľkoruské nárečia ruského jazyka). Termín *dialekt* má široký rozsah a môže sa používať na označenie najmenšej jednotky (govoru), nárečovej skupiny alebo celého nárečia.

V úvodnej časti treba zaznamenať nie celkom nesporné konštatovanie autorov o štylistickej rovnorodosti nárečí. V porovnaní so spisovným jazykom sú nárečia nepochybne menej štylisticky diferencované, no v zásade možno hovoriť najmenej o dvoch štýloch, a to o pracovnom a vyššom (príležitostnom) štýle. Prvý sa používa pri každodennom styku príslušníkov nárečia. Druhý, ktorý sa používa pri mimoriadnych príležitostiach (svadobné zvyky, verše, piesne a pod.), zastiera najnápadnejšie črty konkrétneho nárečia.

Materiálovo bohato doložená a syntetizujúca *Ruská dialektológia* sa člení do šiestich kapitol. V prvej (s. 18—31) sa na primeranej vedeckej úrovni a v súlade s cieľom knihy (má slúžiť najmä ako vysokoškolská príručka) podáva súhrnný prehľad o predmete, vývine i metódach lingvistickej geografie, ktorú autori pri analyzovaní konkrétnych etáp v jej vývine nazývajú i dialektografiou. Lingvistická geografia (jazykový zemepis) sa definuje ako jazykovedná disciplína zbierajúca a kartograficky zachytávajúca rozšírenie jednotlivých jazykových javov (hlások, gramatických foriem, slov), dokazujúc tak ich priestorovú súvzťažnosť; porovnáva a objasňuje teritoriálne jazykové zvláštnosti v spojitosti s dejinami národa a dejinami jazyka. Významným vedeckým činom súčasnej lingvistickej geografie je vytvorenie teórie dialektu a teórie nárečovej diferenciácie. Termín *dialekt* sa interpretuje ako súhrn určitých jazykových zvláštností, rozšírených na území ohraničenom značným počtom izoglos, odzrkadľujúcich najpodstatnejšie jazykové črty (lexikálne, gramatické, fonetické).

V druhej kapitole sa podáva základná klasifikácia ruských nárečí. Najprv sa uvádzajú spoločné črty ruštiny ako východoslovanského jazyka a porovnávajú sa so základnými a charakteristickými črtami západoslovanských a južnoslovanských jazykov a potom sa rozoberajú rozdielne javy (najmä fonetické a gramatické) v jednotlivých východoslovanských jazykoch.

Súčasný ruský jazyk sa utváral na základe splynutia dvoch základných nárečí: severoruských (severoveľkoruských) a juhoruských (juhoveľkoruských). Vzájomným prenikaním javov týchto dvoch nárečí vznikali prechodné stredoruské (stredoveľkoruské) nárečia, tvoriace stred medzi dvoma základnými nárečiami ruského jazyka. V učebnici sa uvádzajú štyri hlavné fonetické a gra-

matické rozdiely medzi severoruskými (ďalej A) a juhoruskými (ďalej B) nárečiami:

1. V nárečiach skupiny A sa zachovala výslovnosť samohlásky *o* aj v neprízvučných pozíciách (okanie); nárečia B (a tiež prechodné nárečia, na základe ktorých sa utvoril súčasný ruský spisovný jazyk) „okanie" stratili a zamenili ho „akaním" rozličných typov.

2. V nárečiach A (podobne ako v prechodných nárečiach a v spisovnom jazyku) sa spoluhláska *g* vyslovuje ako explozíva; nárečia B majú frikatívu *γ*.

3. Nárečia A a spisovný jazyk majú v 3. os. množ. čísla slovies v prít. čase hlásku *-t* bez mäkčenia; v skupine B sa vyslovuje koncové palatalizované *-ť*.

4. V nárečiach A a v spisovnom jazyku majú osobné zámená v 2. a 4. páde samohlásku *-a* (-я), napr. меня, тебя; v skupine B je v rovnakých pozíciách samohláska *-e:* мене, тебе.

Pri opise ostatných charakteristických odlišností ruských nárečí i nárečových skupín a z neho vyplývajúceho členenia sa v učebnici vychádza z novej klasifikácie, ktorú prináša akademická *Ruská dialektológia* (1964).

Jadro práce tvoria kapitoly, v ktorých sa inštruktívne a relatívne podrobne opisujú fonetické, morfologické, syntaktické i lexikálne javy ruských nárečí. V III. kapitole (s. 49—121) o fonetike sa analyzujú diferencie, týkajúce sa inventára hlások a využívania foném v jednotlivých nárečových celkoch. Veľa miesta sa venuje opisu fonetickej realizácie samohláskových a spoluhláskových foném v jednotlivých nárečiach a problematike intonácie a prízvuku.

Morfologické rozdiely (odlišnosti v paradigmatike) sa systematicky analyzujú v IV. kapitole (s. 122—205). V komentároch k rozličným typom skloňovania podstatných mien, prídavných mien a zámen, resp. časovania slovies v jednotlivých nárečiach sú mnohé cenné konštatovania, vysvetľujúce vzájomné štruktúrne vzťahy javov a určujúce relatívnu chronológiu ich vzniku, no orientácia v množstve spracovaného materiálu nie je jednoduchá. Učebnici by z tohto hľadiska zaiste pomohol vecný register, obsahujúci súpis štruktúrnych jazykových javov, o ktorých sa v práci hovorí. Takýto register obsahuje napr. vysokoškolská príručka J. Běliča *Nástin české dialektologie* (1972) a niet pochýb o tom, že takýto spôsob zaznamenávania spracovaného materiálu (spolu s premysleným spôsobom usporiadania javov charakterizujúcich jednotlivé nárečové celky a s primeraným odkazovaním) by uľahčil orientáciu v učebnici. V ďalších vydaniach by bolo vari možné zaradiť niekoľko máp, ktoré by podali prehľadný obraz o výskyte a rozšírení charakteristických javov na príslušnom území.

Rozsiahla je aj kapitola o syntaxi ruských nárečí (s. 207—259). Rozoberajú sa v nej najvýznamnejšie syntaktické rozdiely (v porovnaní so stavom v spisovnom jazyku) a komentujú sa niektoré otázky, súvisiace s problematikou jednoduchej i zloženej vety. Vybrané príklady dokumentujú najfrekventovanejšie nárečové syntaktické konštrukcie, no jednotlivé javy možno najlepšie skúmať a pozorovať v útvare, ktorý má priamu dorozumievaciu funkciu. V súvislých textoch, ktoré v učebnici chýbajú, by veľmi jasne vystúpili jednotlivé javy v aktuálnom vzťahu k jednotlivým členom vety a k celej výpovedi.

V kapitole o lexike (s. 262—291) sa formuluje niekoľko všeobecných teoretických téz, ktoré majú širšiu platnosť. Pozoruhodné závery obsahujú najmä paragrafy o určení nárečového slova. Táto problematika je u nás aktuálna najmä v súvislosti s prípravou Slovníka slovenských nárečí a s vypracúvaním jeho

koncepcie. Autori recenzovanej učebnice (kapitolu o lexike spracovala Ľ. A. Ivašková) vychádzajú pri určovaní základných príznakov nárečového slova v zásade z prác F. P. Filina a zdôrazňujú, že „hlavným príznakom nárečového slova je jeho používanie na ohraničenom území" (s. 262), resp. „existencia izoglosy v hraniciach územia, ktoré zaberá daný jazyk". Z tejto tézy sa potom postuloval podľa nášho názoru nie celkom odôvodnený záver, že za nárečové slová nemožno pokladať výrazy označujúce špecifické javy starého roľníckeho života (etnografizmy) alebo miestnej prírody. Otázka zaraďovania etnografizmov do nárečovej slovnej zásoby je zložitá a na tomto mieste ju nemožno riešiť. V slovenskej nárečovej lexikografii a lexikológii sa však k hodnoteniu tejto zložky slovnej zásoby pristupuje inak (Kultúra slova 1972, 290). Etnografizmy sa nestavajú na roveň „znetvorených" variantov cudzích slov, ktoré sa dostali do povedomia nositeľov nárečí v ostatných desaťročiach, a medzi nárečové slová ich zaradiť nemožno.

Citlivo treba interpretovať aj Filinovu tézu, podľa ktorej „nárečovým slovom je slovo majúce lokálne rozšírenie a nepatriace do nijakej zložky slovnej zásoby spisovného jazyka" (s. 263). V učebnici sa táto téza nekomentuje a nedopĺňa nijakým vysvetlením, ktoré by však v príslušnom paragrafe bolo vari užitočné.

Podnetné sú aj partie učebnice hovoriace o typoch lexikálnych dialektizmov, sémantických skupinách nárečových slov (podľa našej terminológie tu ide o vecné, tematické členenie nárečovej lexiky) i o otázkach nárečovej frazeológie. Informatívnu cenu majú údaje o oblastných slovníkoch, ktoré vyšli v Rusku od pol. 19. stor. a v prvých rokoch sovietskej vlády. Vo výstižnej skratke sa predstavuje aj doteraz najväčší projekt ruskej a sovietskej dialektológie — *Slovník ruských nárečí* (jeho prvých osem zväzkov už vyšlo a poznáme ich aj u nás), ktorý pripravuje Inštitút ruského jazyka Akadémie vied ZSSR pod vedením F. P. Filina.

Ruská dialektológia je teoreticky dobre fundovaná a metodicky priebojná vysokoškolská učebnica, podávajúca ucelený obraz o diferenciácii ruských nárečí a o najnovších poznatkoch a výsledkoch sovietskej dialektológie. Je svedectvom o tom, že v Sovietskom zväze sa venuje výuke dialektológie na vysokých školách primeraná a zaslúžená pozornosť.

I. Ripka

Nové periodikum o frazeológii v sovietskej jazykovede

Začiatkom r. 1971 sa uskutočnilo v Samarkande vedecké sympózium na tému *Frazeologizmus a slovo*. Materiály z neho vyšli v zborníkoch *Voprosy frazeologii III* a *Voprosy frazeologii V* (1. časť). Sympózium poverilo samarkandskú skupinu lexikológov vydávaním frazeologického bulletinu, v ktorom by sa koordinovala výskumná práca všetkých jazykovedcov zaoberajúcich sa frazeológiou. Keďže samarkandskí lingvisti už v minulosti úspešne zorganizovali viac podujatí o problémoch frazeológie, ba vydali aj dva zväzky bibliografie frazeologických prác nielen sovietskych, ale takmer z celého sveta, práve oni majú naj-

lepšie predpoklady túto úlohu realizovať. Pred niekoľkými mesiacmi sa už objavil 1. zväzok periodika *Biulleteň po frazeologii* (Samarkand 1972).

Biulleteň po frazeologii má byť medzinárodným orgánom pre otázky frazeológie. Medzinárodné je aj zloženie jeho redakčnej rady (sú v nej aj dvaja pracovníci z ČSSR) a rovnako aj jeho obsah, v ktorom je zastúpený jednak materiál o frazeológii najrozličnejších jazykov, jednak materiál od zahraničných autorov.

Prvý zväzok má sedem rubrík: 1. Teoretické problémy frazeológie. 2. Diskusie. 3. Kritika a bibliografia. 4. História frazeologického bádania a frazeologickej teórie. 5. Vedecká informácia o obhajobách doktorských a kandidátskych prác z frazeológie. 6. Na čom sa pracuje vo frazeológii. 7. Doplnky skoršie publikovaných bibliografií frazeologických prác.

Z teoretických príspevkov si zasluhuje pozornosť úvodný článok J. J. Avalianiovej *Semantičeskaja struktura slov-komponentov i semantičeskaja struktura frazeologičeskich jedinic* (s. 4—12). Autorka konštatuje, že slovo neodovzdáva frazeologickej jednotke, do ktorej vstupuje, celý súbor svojich významov, ale iba niektoré z nich. Toto zistenie ďalej spresňuje: „Do frazeologickej jednotky vstupujú významy (sémy), ktoré alebo už samy sú výsledkom obrazného prenesenia slova alebo napomáhajú takéto jeho prenesenie v súvislosti so vstupom do novej frazeologickej distribúcie. Významy (sémy), ktoré sa dostávajú na prvý plán pri vstupe komponentov do frazeologickej jednotky, môžu byť na periférii sémantickej štruktúry slova ako samostatnej lexikálnej jednotky a značne sa odlišovať od jeho pomenovacích a pomenovaco-derivačných významov." Rozborom materiálu z viacerých jazykov (najmä frazeologizmov s tzv. somatickými pomenovaniami) autorka dokazuje, že pri vstupe slova do FJ môžu vznikať z jeho pôvodných štylistických, konotatívnych odtieňov nové, osobitné významy. Konkretizáciu takýchto všeobecných sémantických prístupov k FJ a jej zložkám nachádzame v Isajevovom príspevku *K sravniteľnomu izučeniju somatičeskoj frazeologii* (na materiale uzbekskogo, nemeckogo i anglijskogo jazykov) (s. 40—43).

Sémantických vlastností FJ sa dotýka aj A. M. Melerovič v článku *K voprosu o sootnošenii frazeologičeskoj i sintaksičeskoj semantiki* (s. 20—23). Vychádza z predpokladu, že významová štruktúra vety sa odlišuje od sémantickej štruktúry slova, že má „nevecný", abstraktný charakter. Závažnou zložkou sémantickej štruktúry vety je propozícia, resp. predikatívnosť. Takúto sémantickú štruktúru autor pripisuje aj frazeologizmom s vetnou výstavbou. Tým sa opäť podporuje tendencia k širšiemu chápaniu frazeológie.

Pozoruhodné príspevky má v prvých dvoch rubrikách vedúci predstaviteľ samarkandského frazeologického strediska L. I. Rojzenzon: *Frazeologija i stranovedenije* (s. 12—19) a *Sledy praslavianskich ustojčivych slovesnych kompleksov vo frazeologii sovremennych slavianskich jazykov* (24—27). V prvom z nich vychádza zo široko chápanej idiomatickosti frazeológie, skúma, ako sa život, myslenie a existencia istého národa môže odrážať vo frazeológii. Pokiaľ ide o vyučovanie frazeológie (ako istého doplnenia vlastivedy), autor odporúča metódu sémantických polí, nie však ako výlučnú, ale ako najvhodnejšiu metódu (s. 17). V druhom príspevku sa dotýka otázky, ktorá sa mohla zdať aj podľa neho samého ešte nedávno celkom neriešiteľnou, ba až absurdnou, a to otázky prvkov praslovanskej frazeológie. Zisťuje však, že na nových poznatkoch historickej gramatiky a etymológie možno stavať aspoň isté orientačné

body aj pre praslovanskú frazeológiu. Ukazuje sa, že najmä za rozličnými tautologickými slovnými spojeniami, ktoré sa v rozmanitých podobách objavujú vo všetkých alebo aspoň vo viacerých slovanských jazykoch, môžu sa skrývať ich praslovanské analógie — „frazeologické praformy" (s. 26).

Spomenieme ešte jeden príspevok z rubriky *Diskusie*, stať D. I. Kveselevič a *Objem frazeologii i strukturnyje principy Russko-anglijskogo frazeologičeskogo slovaria* (s. 27—39). Teoreticky je závažná najmä prvá časť príspevku. Za štruktúrne príznaky FJ autor pokladá: 1. ustálenosť, 2. „nadslovnosť", 3. nemodelovanosť, 4. prenesenosť významu a 5. expresívnosť. Konštatuje, že jeho koncepcia v prvých 4 bodoch zodpovedá Kuninovmu komplexnému chápaniu ustálenosti (porov. našu recenziu v Jazykovednom časopise, *23*, 1972, s. 206—209) a odlišuje sa od neho iba expresívnosťou. Podľa autorovej mienky sa niekedy nesprávne stotožňuje expresívnosť FJ s jej obraznosťou. Obraznosť je podľa neho len fakultatívnym príznakom FJ. Obsah frazeológie potom vymedzuje takto: „... do ruskej frazeológie zahŕňame nadslovné ustálené spojenia nemodelovaného charakteru, ktoré majú prenesený význam a konotatívno-štylistickú expresívnosť" (s. 29). Takéto presné a dôkladné vymedzenie FJ mu dovoľuje v ďalšom výklade jemne analyzovať nielen Kuninov Rusko-anglický frazeologický slovník, ale i ďalšie slovníky (najmä Molotkovov frazeologický slovník ruštiny). Druhá časť príspevku je veľmi poučná najmä pre lexikografiu i frazeografiu.

Dotkli sme sa iba niekoľkých teoreticky najzávažnejších príspevkov *Biuletenia po frazeologii*. Ak k tomu dodáme, že sú v ňom fundované recenzie sovietskych i zahraničných (napr. nemeckých, amerických) frazeologických prác alebo frazeologických slovníkov, že sú v ňom správy o dizerátciách i o tom, čo jednotlivé frazeologické pracoviská v súčasnosti skúmajú, zreteľne sa ukáže, že táto publikácia môže teraz i v budúcnosti výrazne prispieť k teoretickému rozvoju frazeológie.

J. Mlacek

Ďalšie významy slovesa biť. — Intenzívne budovanie kartotéky Slovníka slovenských nárečí a výskum lexiky pre oblastné nárečové slovníky prináša stále viacej pozoruhodného materiálu, na základe ktorého možno ešte lepšie sledovať nielen isté vzťahy slovenčiny k susedným jazykom, ale aj jej osobitosti. V tejto poznámke chceme upozorniť na jeden takýto príklad z oblasti východoslovenských nárečí.

Vo východoslovenských nárečiach je sloveso *biť* (nár. *bic*) rozšírené aj vo význame „strieľať z dela alebo z guľometu" (je to význam veľmi blízky s významom „udierať na niečo, búchať" v spisovnom jazyku) a *biť* (na dakoho) vo význame „podobať sa niekomu, byť podobný niekomu, ponášať sa na niekoho".

Príklady na význam (1): *Ja[k] kaťuša tu bila, ta Ňemce už ucekaľi.* (Sobrance, okr. Michalovce) — *Tedi z Reviš[č] začaľi z ďelami biʒ Rusi na Hažin.* (Hažín, okr. Michalovce) — *Taľijaňi biľi tag da[z] za dva hoʒin.* (Fintice, okr. Prešov) — *U Humennim jak počaľi bic, ta šicki taňire padaľi zo scenox.* (Sobrance, okr. Michalovce) — Tento význam (1) s blízkymi odtienkami sa vyskytuje aj v rozmanitých hrešeniach a kliatbach, napr.: *Bodaj vas kuľe biľi!* (Michalovce), t. j. aby vás rozstrieľalo. *Bodaj vaz guta pobila!* (všeobecne v Zemplíne), t. j. aby vás šľak trafil, aby vás porazilo.

Význam (1) slovesa *biť* je známy nielen vo východoslovenských nárečiach, ale aj vo východoslovanských jazykoch a v poľštine. Napríklad v ruštine je *biť* synonymom *streľať: biť iz orudij po okopam* (S. I. Ožegov, Slovar' russkogo jazyka, Moskva 1960, 47), *streľať iz orudij* (A. I. Pavlovič, Češsko-russkij slovar', Moskva 1967, 562).

Východoslovenskému, poľskému a všeobecne východoslovanskému *biť (bic, biť, biti)* vo význame (1) tu očividne konkuruje novší výraz *strieľať* (vsl. *streľac, striľac, štriľac;* poľ. *strzelać;* rus. *streľať).* Táto konkurencia sa pritom ešte najlepšie prejavuje napríklad na východnom Slovensku tak, že sa v prehovoroch popri sebe uvádzajú obidva výrazy. Svedčí o tom aj tento doklad: *Bo to tu už na hruŋku buɣ buŋker, prišli sme tu na falat a počaľi bic, striľac.* (Sobrance, okr. Michalovce)

V poľštine sa význam (1) bližšie vysvetľuje výrazom *strzelać* a výrazmi *walić, prażyć, grzmieć, rażić, palić, szturmować* (J. Karłowicz — A. Kryński — W. Niedźwiedzki, Słownik języka polskiego I, Warszawa 1952, s. 146), čomu zodpovedá aj východoslovenské spojenie *peruňi začaľi bic,* t. j. „začalo silno hrmieť, blýskať sa, dunieť" (porov. poľ. *strzelba bije o sto kroków*), západoslovenské a stredoslovenské spojenia *blesky bijú, hromy bijú, biť ako boh na Poľsku* (Rim. Píla, okr. Rim. Sobota), t. j. „silno hrmieť". Poľ. *bić (pistolety tak daleko nie biją jak rucznice)* zodpovedá slovenskému „strieľať na istú vzdialenosť, mať donosnosť, dostrel" (Slovník slovenského jazyka II, Bratislava 1960, s. 379, heslo *niesť*).

Z uvedeného vychodí, že význam (1) slovesa *biť* vo východnej slovenčine sa zhoduje s významom tohto slovesa v poľštine a vo východoslovanských jazykoch.

Druhý význam (2) slovesa *biť* vo východnej slovenčine — *bic (na dakoho),* t. j. „podobať sa dakomu i na dakoho, ponášať sa na dakoho" — má vo vzťahu k susednej poľštine, k východoslovanským i južnoslovanským jazykom osobité miesto, pretože sa vyskytuje iba na tomto území.

Doklady na význam (2): *Tag biju na sebe ja[k] kebi braca buľi.* (Lastomír, okr. Michalovce) — *Ta joho sin ľem na ňoho (otca) bije.* (Sobrance, okr. Michalovce) — *Maria barz bije na macir.* (M. Zalužice, okr. Michalovce) — *Calkom bije na svoho occa* (Vyš. Rybnica, okr. Michalovce) — *Xlapeż bije na oca, zifče zaź bije vecej na macir.* (V. Šariš, okr. Prešov)

Podobné doklady nájdeme u S. Czambla (Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov, Martin 1906, 485): *Ňihda v živoce som ňevidzel ešči, žebi dvojo ľudze tak mocno jedno na druheho biľi.* (Spiš) — *Ach, očička šive očka, což tak na sen bijece?* (Spiš)

Tento druhý význam (2) je rozšírený na slovenskom jazykovom území iba vo východoslovenských nárečiach. Zaujímavo kontrastuje napríklad s používaním zvratného slovesa *biť sa* (nár. *bic śe*) vo význame „neznášať sa, nehodiť sa k sebe, byť v nesúlade (najmä o farbách)": *Žeľena barva z belavu barvu śe mocno bije.* (Vranov)

Našu poznámku možno uzavrieť takto:

Pri prvom význame slovesa *biť* „strieľať" vo východoslovenských nárečiach ide o zreteľnú súvislosť so stavom vo východoslovanských jazykoch a v poľštine. Druhý význam tohto slovesa „podobať sa niekomu, byť podobný niekomu, ponášať sa na niekoho" možno hodnotiť ako zaujímavý sémantický prvok vo východnej slovenčine.

Š. Lipták

Rét, Récia, Rétoromán a ich odvodeniny. — Slovník slovenského jazyka, hoci zachytáva veľký počet slov, nezaznačuje niektoré pomenovania, ktorých používanie v praxi môže robiť isté ťažkosti. K nim patria aj slová, ktoré uvádzame v nadpise a ktorým tu chceme venovať pozornosť. Vyjdeme pritom zo spracovania týchto slov v Slovníku spisovného jazyka českého (1. vyd. Praha, Academia 1960—1971, 4 zv.; ďalej iba SSJČ), ktorý všetky tieto výrazy zaznamenáva.

Na prvom mieste sa v SSJČ zaznamenáva vlastné meno *Rét* s dlhým *é* vo výslovnosti aj v pravopise. Uvádza sa pri ňom výklad „ve starověku příslušník kmene obývajícího střední oblast Alp". Zaznačujú sa tu aj staršie pravopisné podoby *Rhaet* a *Raet.* Ďalej je v SSJČ heslo *Récie* ako historický názov pre označenie starovekého územia obývaného *Rétmi,* od r. 15 pred n. l. rímskej provincie. K heslu *Récie* sa hniezduje príd. meno *rétský.* V SSJČ je aj vlastné meno. *Rétoromán* (prv písané v češtine ako *Rhaetoromán),* označujúce príslušníka románskej etnickej skupiny, ktorá žije rozptýlene v alpských krajinách, najmä vo Švajčiarsku. K slovu *Rétoromán* sú prihniezdované slová *rétorománsky* a *rétorománština.*

Pozrime sa teraz na stav v spisovnej slovenčine.

V Slovníku slovenského jazyka, ako sme uviedli, tieto slová nie sú uvedené. Niektoré z nich sme našli v odborných publikáciách. Tak napr. v *Malom atlase sveta* (Bratislava 1959, s. 170) sa spomínajú *Raetské Alpy* (je tu príd. meno

raetský). Na tejže strane nachádzame názov *Rhaetorománi.* Písanie je tu nejednotné. Píše sa síce v oboch prípadoch *ae,* ale na začiatku slova je raz *r,* raz *rh.* V učebnici J. Škultétyho a Z. Hampejsa *Úvod do románskej jazykovedy s osobitným zreteľom na jazyky iberorománske* (1. vyd. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1959, s. 12) nachádzame pomenovanie *rétorománčina* písané s *r* a dlhým *é,* na s. 20 pomenovanie *Rétia (v Rétii)* s pôvodným *t* z latinčiny.

Podľa našej mienky v spisovnej slovenčine treba dať prednosť podobám so spoluhláskou *r* (bez *h*) a s dlhým *é* a pri názve *Récia* podobe so spoluhláskou *c.* Najzávažnejším argumentom v prospech podôb *Rét, rétsky, Rétoromán, rétorománčina, Récia* v spisovnej slovenčine je bežné písanie slov cudzieho pôvodu, ktoré zdomácneli, slovenským pravopisom podľa ustálenej výslovnosti. A pretože slová *Rét, Récia, Rétoromán* atď. patria dnes už medzi zdomácnené slová, treba ich aj písať rovnako ako iné zdomácnené slová cudzieho pôvodu, t. j. slovenským pravopisom v zhode s výslovnosťou. Takejto výslovnosti a pravopisu sa dáva jednoznačne prednosť aj v spisovnej češtine, hoci čeština je pri uvádzaní zdomácnených podôb cudzích slov, najmä slov prevzatých z latinčiny alebo gréčtiny menej pružná (porov. napr. podoby *univerzita, gymnázium* v slovenčine a podoby *universita, gymnasium* v češtine). Možno uviesť, že aj v niektorých iných jazykoch sa tieto pomenovania používajú v zdomácnenej podobe, porov. napr. rumunskú podobu *retoromana,* nemeckú podobu *rätoromanisch* a pod.

Podľa našej mienky všetky uvedené pomenovania by sa mali zachytiť v normatívnych slovníkoch toho typu, ako je Slovník slovenského jazyka alebo v náučných slovníkoch. Prispeje to k ustáleniu výslovnosti a pravopisu slov *Rét, Récia, rétsky* atď.

L. Dvonč

Rakúsy — Rakúšan? — Podľa Slovníka slovenského jazyka (6. zv., red. Š. Peciar, 1. vyd., Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1968, s. 221) k miestnemu názvu *Rakúsy* je mužské obyvateľské meno *Rakúšan,* ženská prechýlená forma *Rakúšanka* a prídavné meno *rakúsky.* Podľa nášho názoru sporné sú v tomto prípade obyvateľské mená *Rakúšan* a *Rakúšanka.* Ukazuje to rozbor derivátov od iných podobných názvov.

Podoba *Rakúšan* ukazuje, že slovotvorným základom je tu tvar *Rakús-,* pričom pred slovotvornou príponou *-an* sa na konci slovotvorného základu spoluhláska *s* zamieňa spoluhláskou *š,* t. j. je tu striedanie spoluhlások *s/š.* Všimnime si obyvateľské mená od názvov, ktoré majú pred pádovou príponou *-y* spoluhlásku *s.* Patria sem názvy ako napr. *Šterusy* alebo *Zlaté Klasy.* K nim sa podľa Slovníka slovenského jazyka tvoria obyvateľské mená *Šterušan* a *Zlatoklasan/Klasan.* Vo formách *Šterusan* a *Zlatoklasan/Klasan* je odvodzovacia prípona *-an,* ale v slovotvornom základe ostáva pôvodná spoluhláska *s* bez zmeny. Nie je tu teda alternácia *s/š,* aká je pri deriváte *Rakúšan.* Podobne je to pri derivátoch názvov, ktoré majú spoluhlásku *s* pred pádovou príponou *-a,* napr. *Torysa — Torysan.* Konečne spoluhláska *s* sa pred príponou *-an* nemení ani pri tvorení obyvateľských mien od miestnych názvov zakončených na spoluhlásku

s, napr. *Vlkas — Vlkasan*. To isté sa vzťahuje aj na deriváty od iných zemepisných názvov, napr. *Laos — Laosan, Tunis — Tunisan, Texas — Texasan*. Toto pozorovanie môžeme uzavrieť v tom zmysle, že pri miestnych názvoch, ktorých tvarotvorný základ sa končí na spoluhlásku *s*, aj slovotvorný základ sa končí na rovnakú spoluhlásku, čiže nenastáva tu nijaká alternácia spoluhlások. Podľa toho aj k miestnemu názvu *Rakúsy* má byť tvar obyvateľského mena *Rakúsan* (a ďalej ženská forma *Rakúsanka*), nie *Rakúšan (Rakúšanka)*.

Proti tomu by sa mohlo uvádzať, že k zemepisnému názvu *Rakúsko* nemáme obyvateľské meno *Rakúsan*, ale *Rakúšan*. V tomto prípade ide o tvar, ktorý je pozostatkom zo starších období nášho jazyka. Dnes sa už pri tvorení pomenovaní obyvateľov krajín striedanie *s/š* neuplatňuje, ako ukazujú vyššie spomínané príklady *Laos — Laosan, Tunis — Tunisan*. Treba tiež uviesť, že názov *Rakúsy* nie je miestnym názvom, ktorý by pochádzal z pomenovania etnickej skupiny. Nie je teda takého pôvodu, ako sú miestne názvy *Prusy, Chorváty, Bulhary, Sekule, Vlachy, Nemce, Moravce, Čechy, Uherce*. O pôvode týchto názvov písal V. Uhlár v článku *Miestne názvy z mien etnickej príslušnosti (Vlachy, Prusy, Čechy, Sekule, Moravce, Nemce, Uherce)* (Kultúra slova, 5, 1971, s. 82—87), a v článku *Rod zemepisných názvov z pomenovaní etnických skupín* (Slovenská reč, *36*, 1971, s. 252—260). V prvej cit. štúdii autor venuje osobitnú pozornosť názvu *Rakúsy*. Obec *Rakúsy* pri Kežmarku, jej názov, nepochádza od kmeňového názvu *Rakúsov, Rakúšanov*, ale vznikol podľa V. Uhlára zaujímavou kontamináciou s osobným menom *Rochus*, ktoré je základom tohto miestneho názvu. Slovenské obyvateľstvo nemecký názov *Roks* (maď. *Rokus*) iba hláskoslovne upravilo a začlenilo do systému miestnych názvov (obec sa prvý raz spomína r. 1290 a r. 1310). Ukazuje sa, že ani na základe pôvodu názvu *Rakúsy* nemožno obhajovať tvar obyv. mena *Rakúšan* (a žen. formy *Rakúšanka*).

Názov *Rakúsy* treba posudzovať rovnako ako ktorýkoľvek iný názov, ktorého tvarotvorný základ sa končí na spoluhlásku *s*. Slovotvorný základ sa v tomto prípade stotožňuje s tvarotvorným základom, t. j. sa končí tiež na spoluhlásku *s*: *Rakús-*. K tomuto slovotvornému základu pridávame slovotvornú príponu *-an*: *Rakúsan*.

Odporúčame podľa toho používať k miestnemu názvu obyvateľské meno *Rakúsan* (žen. forma *Rakúsanka*), nie *Rakúšan (Rakúšanka)*.

L. Dvonč

O prídavnom mene k názvu Brescia. — V Slovníku slovenského jazyka (6. zv., red. Š. Peciar, 1. vyd. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1968, s. 262) sa v časti Zemepisné názvy uvádza aj názov *Brescia* s výslovnosťou *breša*. K nemu je pripojené mužské obyvateľské meno *Brescian* (s výslovnosťou *brešan*), ženská podoba *Brescianka* a prídavné meno *brescický* (s výslovnosťou *brešský*). Pri forme *Brescianka* sa výslovnosť neuvádza. Pretože sa tu však uvádza príd. meno s príponou *-ský*, nie *-iansky*, treba predpokladať výslovnosť bez dvojhlásky *ia*: *brešanka*.

Podoby *Brescian* a *Brescianka* nevzbudzujú námietky. Sú utvorené rovnako ako iné obyvateľské mená, napr. *Domašan, Domašanka, Belušan, Belušanka*

a pod. Už na prvý pohľad vzbudzuje však istú pozornosť forma *bresciský*. Z hľadiska slovotvorného sa tu vydeľuje slovotvorný základ *bresci-* a slovotvorná prípona *-ský*. Presnejšie povedané tieto časti sa tu vydeľujú v písanej podobe *bresciský*, vo výslovnostnej podobe sú to časti *breš-* a *-ský*. Nezvyčajné je však v uvedenej podobe spojenie slovotvorného základu končiaceho sa na samohlásku (aj keď len v písme) so slovotvornou príponou začínajúcou sa na spoluhlásku. Rozdiel medzi písanou a výslovnostnou podobou je tu príliš veľký. písaná podoba *bresciský* nevzbudzuje dojem zvyčajného prídavného mena na *-ský*, ale je to skôr na prvý pohľad akýsi umelý alebo hybridný útvar.

V preklade románu L. Feuchtwangera *Škaredá vojvodkyňa* (prel. N. Krausová, Bratislava 1966) sme sa stretli s inou podobou, a to s podobou *bresciansky*: *Prosil kráľa, aby mu dal do léna b r e s c i a n s k y breh Gardského jazera* (s. 31). Táto podoba je nepomerne bližšia k podobám obyv. mien *Brescian* a *Brescianka* ako podoba *brescisky*. Vyzerá rovnako ako iné prídavné mená na *-iansky*, napr. *detviansky, gortviansky* atď. Z hľadiska čisto grafického alebo optického je forma *brescianský* prijateľnejšia ako forma *bresciský*. Všimnime si ešte výslovnosť tejto podoby. V citovanom doklade sa použila krátka pádová prípona *-y*. To znamená, že sa tu predošlá slabika chápe ako *dlhá*. Podľa toho podobu *brescianský* treba čítať ako *brešiansky* s dvojhláskou *ia*. Nazdávame sa. že tento postup prekladateľky je správny. Pri miestnych názvoch, ktorých slovotvorný základ býva jednoslabičný, sa najčastejšie pridáva prípona *-iansky*. nie „kratšia" prípona *-ský*. Môžeme to ukázať napr. na deriváte od názvu *Hont*. Prídavné meno má podobu *hontiansky*. Naproti tomu k názvu *Malohont*, ktorý je viacslabičný. tvoríme prídavné meno príponou *-ský: malohontský*. Podrobnejšie o týchto veciach písal Š. Koperdan (*K tvoreniu substantív a adjektív z miestopisných názvov*. In: Jazykovedné štúdie. 3. Spisovný jazyk. Red. J. Ružička. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1958, s. 106). Konštatuje, že prípona *-iansky* býva pri názvoch, ktorých slovotvorný základ sa končí na skupinu spoluhlások, a ďalej pri názvoch zväčša jednoslabičných so slovotvorným základom zakončeným na jednu spoluhlásku, napr. *hutiansky, ladiansky, idiansky* (ale *zlatoidský*), *brezniansky, pošiansky, pstrušiansky, ižiansky, hložiansky* (Hloža), *sečiansky, súčanský* (tu je *-iansky* skrátené na *-anský* podľa rytmického zákona), *ptičiansky, čaniansky, paniansky, seniansky, sviniansky, beliansky, píľanský, krížanský, sásanský, šaliansky, turiansky, tŕňanský, srniansky, čabiansky*. Pri niektorých je v regionálnom úze kolísanie: *hybský/hybiansky, bocký/bociansky, žiarsky/žiaranský, búrsky/búranský*. Š. Koperdan upozorňuje na prípady *Hont — hontiansky*, ale *Malohont — malohontský, Ida — idiansky*, ale *Zlatá Ida — zlatoidský*. Aj pri názve *Brescia* je slovotvorný základ jednoslabičný (*Bresci-* = vo výslovnosti *breš-*). K tomuto jednoslabičnému slovotvornému základu možno pripojiť slovotvornú príponu *-iansky*. V písanej podobe, pravda. začiatočné *i* zo slovotvornej prípony *-iansky* splýva s *i* zo slovotvorného základu.

Všimnime si ešte raz tvar ženského obyvateľského mena. V cit. slovníku sa pravopisná podoba *Brescianka* káže vyslovovať ako *brešanka*. Pri ženskom obyvateľskom mene nedochádza k predĺženiu prípony *-an*, ak sa prídavné meno tvorí príponou *-ský* (resp. ak prídavné meno neobsahuje dvojhlásku, t. j. prídavné meno sa netvorí príponou *-iansky*), napr. *Poprad — Popradan — Popradanka* (lebo je *popradský*). K predĺženiu dochádza iba vtedy, ak prídavné meno obsahuje dvojhlásku, napríklad *Rača — Račan — Račianka* (príd. meno

račiansky). Ak prijmeme k názvu *Brescia* prídavné meno *bresciansky* (s výslovnosťou *brešiansky*) namiesto *bresciský* (s výslovnosťou *brešský*), potom ženská forma obyvateľského mena sa musí vyslovovať s dvojhláskou: *brešianka.*

Nazdávame sa, že prijatím podoby *bresciansky* (s výslovnosťou *brešiansky*), vyriešia sa ťažkosti, ktoré sú spojené s používaním formy *bresciský*, uvedenej v Slovníku slovenského jazyka. Je to možné preto, lebo forma *bresciansky* zodpovedá spôsobu tvorenia prídavných mien od iných podobných miestnych názvov.

L. Dvonč

O skloňovaní názvov Tajo a Tejo a o ich derivátoch. — V Slovníku slovenského jazyka (6. zv. 1. vyd. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1968, s. 298) sa zaznamenáva názov *Tajo*, ktorým sa pomenúva rieka v Španielsku. Pri názve *Tajo* sa uvádza pádová prípona *-a* a derivát *tajský*. Zároveň sa pri názve *Tajo* pripomína výslovnosť s *ch*, teda *tacho*. Okrem toho sa v SSJ zaznamenáva ďalší názov *Tejo*, ktorý zas označuje rieku v Portugalsku. Pri názve *Tejo* sa zas spomína výslovnosť so *š (tešo)* a zaznamenáva sa aj odvodené príd. meno *tejský*.

Tvar gen. sg. s príponou *-a* sa pri obidvoch názvoch uvádza podľa ustáleného zvyku, že pri každom podst. mene sa zaznamenáva tvar gen. sg. Nezaznamenáva sa pritom tvar lok. sg., hoci by to z hľadiska používateľa jazyka bolo veľmi potrebné, lebo v tomto páde môže byť podľa zakončenia kmeňa pádová prípona *-e* alebo prípona *-u*. Pri podst. menách str. rodu vzoru *mesto* v lok. sg. bežne býva pádová prípona *-e*, napr. *v meste, o čísle, o dobre* a pod., ale pri slovách, ktorých kmeň sa končí na spoluhlásku *k, g, ch, h*, býva v lok. sg. pádová prípona *-u*, napr. *mlieko — v mlieku, ucho — v uchu, blaho — o blahu, tango — o tangu*. Názov *Tajo* sa píše s *j*, ale sa vyslovuje s *ch*. Pri skloňovaní cudzích podstatných mien, najmä vlastných, sa vychádza z výslovnosti slova, nie z jeho pravopisu. Napr. názvy *Koblenz* alebo *Bregenz* píšeme so *z*, ale vyslovujeme s koncovým *c*. Podľa tejto výslovnosti uvedené názvy skloňujeme nie podľa vzoru *dub* (ako napr. *Prievoz — v Prievoze*), ale podľa vzoru *stroj* (*Koblenz — v Koblenzi*, vysl. *koblenci*). Podobne podľa výslovnosti skloňujeme napr. názov *Bologna*. Názvy *San Francisco* alebo *Cuzco* sa vyslovujú s *k* a podľa toho majú v lok. sg. pádovú príponu *-u: v San Franciscu, Cuzcu*. Takto je to aj pri názve *Tajo*. Pretože vo výslovonsti tohto názvu je pred pádovou príponou *-o* spoluhláska *ch*, bude pri názve *Tajo* v lok. sg. pádová prípona *-u: Tajo — v Taju*. Názov *Tejo*, ktorý sa píše podobne, sa vyslovuje so *š: tešo*. Tento názov skloňujeme podľa vzoru *mesto*, t. j. v lok. sg. bude tvar s príponou *-e: v Teje, na Teje (v teše, na teše)*. Pripomíname, že pravidelnú príponu *-e* majú aj podst. mená str. rodu vzoru *mesto*, pri ktorých pred príponami je mäkká spoluhláska, napr. *bendžo — o bendže*. Ako vidieť, je rozdiel medzi skloňovaním názvu *Tajo*, vyslovovaného ako *tacho*, a skloňovaním názvu *Tejo*, ktorý sa vyslovuje ako *tešo*. V normatívnych príručkách je potrebné na tento rozdiel výslovne upozorniť, resp. je potrebné uviesť pri názve *Tajo* aj pri názve *Tejo* zmienku o tvaroch lok. sg.

A teraz prejdime k derivátom uvedených zemepisných názvov (názvov riek).

K názvu *Tajo* SSJ zaznamenáva príd. meno *tajský*, k názvu *Tejo* formu *tejský*. Aj pri derivátoch sa tu ponecháva pôvodný pravopis s *j*. V SSJ sa pritom neuvádza výslovnosť týchto derivátov. Keby sme pri deriváte vychádzali z výslovnosti názvu *Tajo*, dostali by sme výslovnosť *tachskí*, pri deriváte *tejský* podľa výslovnosti názvu *Tejo* by bola výslovnosť *tešskí*. Podoba *tachský* však nie je správna, nezodpovedá zákonitostiam tvorenia prídavných mien na *-ský* od názvov, ktorých kmeň sa končí na spoluhlásku *ch*. Napr. k názvu *Krompachy*, v ktorom je spoluhláska *ch* pred pádovou príponou *-y*, máme derivát *krompašský*, podobne je *Kubachy — kubašský;* takisto je zmena spoluhlásky *ch* na *š* (alternácia *ch/š*) aj pri tvorení iných príd. mien na *-ský*, napr. *Lach — lašský, Vlach — vlašský, mních — mníšsky, eunuch — eunušský*. Táto alternácia sa musí uplatniť aj pri odvodzovaní príd mena od názvu *Tajo*. S prihladnutím na alternáciu *ch/š* by sme podľa toho mali názov *Tajo* vyslovovať síce ako *tacho*, ale derivát *tajský* už nie ako *tachskí*, ale *tašskí*. Zdá sa nám, že uplatňovanie požiadavky odlišnej výslovnosti názvu *Tajo* a derivátu *tajský* pri zachovávaní pôvodného pravopisu základu slova s *j* je z hľadiska bežného používateľa jazyka veľmi náročné (máme pritom na mysli nielen tento konkrétny prípad, ale aj iné podobné názvy a ich deriváty). Zdá sa nám preto, že by tu bolo vhodnejšie voliť iný postup, pri ktorom by sme nenarážali na takéto ťažkosti. Máme na mysli prípady, keď sa síce pri zemepisnom názve vo všetkých jeho pádových formách zachováva pôvodný pravopis, ale pri derivátoch sa už volí písanie podľa našich pravopisných zvyklostí, napr. *Perugia, Perugie* atď., ale *Perudžan, Perudžanka, perudžský*, podobne *Liège*, ale *Liežan, Liežank(a,) liežsky, Lubumbashi — Lubumbašan, Lubumbašanka, lubumbašský*. Takto by sme mohli postupovať aj pri názve *Tajo* a jeho deriváte, t. j. názov písať *Tajo, Taja* atď., ale príd. meno v zhode s výslovnosťou *tašský*.

Pri názve *Tejo* sa vyslovuje *j* ako *š*, derivát *tejský* sa vyslovuje s tou istou spoluhláskou *š*. Podľa toho by sme mohli podobu príd. mena *tejský* používať bez nejakých väčších ťažkostí. Ale so zreteľom na to, že pri veľmi podobnom názve *Tajo* pre rozdiel vo výslovnosti písaného *j* v samotnom názve a v príslušnom deriváte sme odporúčali používať formu príd. mena *tašský* namiesto *tajský*, bude vhodné uplatniť taký istý postup aj pri deriváte od názvu *Tejo*, t. j. používať namiesto pravopisnej podoby *tejský* pravopisnú formu *tešský*.

Odporúčame preto uvádzať pri názvoch *Tajo* a *Tejo* tvar. lok. sg. *Taju* (vysl. *tachu*) a *Teje* (vysl. *teše*) a namiesto podôb príd. mien *tajský* a *tejský* používať formy *tašský* a *tešský*.

L. Dvonč

SLOVENSKÁ REČ, časopis Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied pre výskum slovenského jazyka. Ročník 39, 1974, číslo 1. Vydáva Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. Technická redaktorka Marta Paráková. Vychádza šesť ráz za rok. Ročné predplatné Kčs 48,—, jednotlivé číslo Kčs 8,—. Rozširuje Poštová novinová služba. Objednávky a predplatné prijíma PNS — ústredná expedícia tlače, administrácia odbornej tlače, Bratislava, Gottwaldovo nám. 48. Možno objednať aj na každom poštovom úrade alebo u doručovateľa. Objednávky do zahraničia vybavuje PNS — ústredná expedícia tlače, Bratislava, Gottwaldovo nám. 48/VII. Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného povstania, n. p., Martin. Povolené výmerom SÚTI 7/13.

Distributed in the Socialist countries by SLOVART Ltd., Leningradská 11, Bratislava. Czechoslovakia. Distributed in West Germany and West Berlin by KUBON UND SAGNER, D-8000 München 34, Postfach 68, Bundesrepublik Deutschland. For all other countries, distribution rights are held by JOHN BENJAMINS, N. V., Periodical Trade, 54 Warmoesstraat, Amsterdam, Netherlands.

© by VEDA, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1973.

Kčs 8,—.